Descartes
Söylem
Spinoza
İnceleme
Leibniz
Monadoloji

Çeviriler

Aziz Yardımlı

İDEA GENÇLİK ARŞİVİ 1

idea

1

Descartes *Söylem*

Spinoza *İnceleme*

Leibniz *Monadoloji*

idea

DESCARTES
SPINOZA
LEIBNIZ

RENE DESCARTES

Usu doğru yönetmek ve gerçeği bilimlerde aramak için

Yöntem Üzerine Söylem

(1637)

❖

BENEDICTE SPINOZA

İnsan Anlağının İyileştirilmesi Üzerine

Ve onu şeylerin gerçek bilgisine en iyi götüren yol üzerine

İnceleme

(1621/2; 1677)

❖

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ

Monadoloji

(1714; 1840)

Çeviriler
Aziz Yardımlı

idea • istanbul

İDEA GENÇLİK ARŞİVİ 1
Yayım tasarı ve redaksiyon
AZİZ YARDIMLI DENİZ CANEFE
İDEA YAYINEVİ, Ankara Caddesi 74/56 Cağaloğlu—İstanbul
www.idea-tr.com
Bu çeviriler için © AZİZ YARDIMLI 1996, 1997
RENÉ DESCARTES
Usu doğru yönetmek ve gerçeği bilimlerde aramak için
Yöntem üzerine söylem
Discours de la méthode
pour bien conduire sa raison et chercher la vérite dans les sciences
(1637)
BENEDICTE SPINOZA
İnsan Anlağının İyileştirilmesi Üzerine
ve onu şeylerin gerçek bilgisine en iyi götüren yol üzerine
İnceleme
Tractatus de Intellectus Emendatione
Et de viâ, quâ optimè in veram rerum Cognitionem dirigitur
(1621/2; 1677)
GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ
Monadoloji
Monadologie
(1714; 1840)
1.—4. BİN: MAYIS 1997
5.—7. BİN: NİSAN 1998
Tüm hakları saklıdır
Bu yayının hiçbir bölümü yayınevinin
izni olmadan yeniden üretilemez
Dizgi: TETNYS
Baskı: ETAM *Eskişehir*
ISBN 975 397 051 X
Printed in Türkiye

İÇİNDEKİLER

RENÉ DESCARTES

Usu doğru yönetmek ve gerçeği bilimlerde aramak için

Yöntem üzerine söylem* (1637) *7*

Birinci Bölüm: Bilimler Üzerine İrdeleıneler *7*

İkinci Bölüm: Yazar Tarafından Aranan Yöntemin Başlıca Kuralları *13*

Üçüncü Bölüm: Bu Yöntemden Doğan Kimi Törel Kurallar *20*

Dördüncü Bölüm: Metafiziğin Temelleri Olarak Tanrının Ve İnsan Ruhunun Varoluşu İçin Tanıtlamalar *26*

Beşinci Bölüm: Yazar Tarafından Araştırılan Fiziksel Sorunların, Özellikle Yüreğin Deviminin Ve Tıbba Ait Başka Güç Noktaların Açıklamasının Düzeni Doğa Felsefesi Soruları; İnsan Ruhu Ve Hayvanlarınki Arasındaki Ayrım *32*

Altıncı Bölüm: Yazarın Amacına Göre Gerçeklik Arayışında Daha İleri Gidebilmeyi İlgilendiren Noktalar, Ve Onun Kendisini Bu İncelemeyi Yazmaya Götüren Nedenler *43*

BENEDICTE SPINOZA

İnsan Anlağının İyileştirilmesi Üzerine

Ve onu şeylerin gerçek bilgisine en iyi götüren yol üzerine

İnceleme (1621/2; 1677) *57*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ

Monadoloji *91*

***Ekler** 107*

***Dizinler** 118*

*[Konu başlıkları ilk kez Latince yayında verilmiştir.]

René Descartes

Yöntem Üzerine Söylem

(1637)

Eğer bu söylem tümünü bir kerede okumak için çok uzun görünürse, altı bölüme ayrılabilir. Ve birincide bilimlere değinen çeşitli irdelemeler bulunacaktır. İkincide yazarın araştırmış olduğu Yöntemi ilgilendiren başlıca kurallar. Üçüncüde bu yöntemden türettiği ahlak kurallarının kimileri. Dördüncüde, Tanrının ve insan ruhunun varoluşunu tanıtlamasını sağlayan ve metafiziğinin temelini oluşturan uslamlamalar. Beşincide kendisinin araştırmış olduğu fiziksel soruların düzeni, ve özellikle yüreğin deviminin ve tıpla ilgili kimi başka güçlüklerin açıklaması, ve ayrıca insanın ruhu ve hayvanlarınki arasındaki ayrım. Ve sonuncuda doğanın araştırmasında şimdiye dek yapılanlardan daha öte ilerlemeler yapabilmek için gerekli olduğuna inandığı şeyler ve onu bunları yazmaya götüren nedenler.

BÖLÜM I

1. Sağ Duyu [*le bon sens*] dünyada en iyi paylaştırılan şeydir: çünkü herkes onunla öylesine iyi donatılı olduğunu düşünür ki, tüm başka şeylerde hoşnut edilmeleri çok güç olanlar bile genellikle ondan şimdiden ellerinde bulunandan daha çoğunu istemezler. Bunda tümünün de aldanması olası değildir; tersine, bu sağlam yargıda bulunma ve doğruyu yanlıştan ayırdetme gücünün—ki sözcüğün asıl anlamıyla "sağ duyu" ya da "us" [*le bon sens ou la raison*] denilen şey budur—tüm insanlarda doğal olarak eşit olduğuna, ve böylece görüşlerimizin türlülüğünün kimi insanların başkalarından daha us-

sal [*plus raisonnable*]* olmalarından değil, ama yalnızca düşüncelerimizi değişik yollara yöneltmemiz ve aynı şeyleri irdelemiyor olmamız olgusundan geldiğine tanıklık eder. Çünkü iyi ansal güçlere iye olmak yeterli değildir; başlıca sorun onları iyi uygulamaktır. En büyük ruhlar en büyük erdemlere oldukları gibi en büyük erdemsizliklere de yeteneklidir; ve çok yavaş yürüyenler, eğer her zaman doğru yolu izlerlerse, gerçekte koşmalarına karşın yolun dışına çıkanlardan daha ileri gidebilirler.

2. Bana gelince, hiçbir zaman anlığımın herhangi bir bakımdan sıradan insanınkinden daha eksiksiz olduğunu düşünmedim; giderek başka birçoklarında olduğu gibi çevik düşünceye, duru ve seçik bir imgeleme, geniş ya da her zaman hazır bir belleğe iye olma özlemini bile duydum. Ve anlığın eksiksizliğine katkıda bulunmak üzere bunlardan başka herhangi bir nitelik bilmiyorum; çünkü, us ya da sağduyuya gelince, bizi insan yapan ve hayvanlardan ayırdeden biricik şeyin o olması ölçüsünde, onun her insanda *bütün olarak* bulunduğuna inanıyor, ve bu noktada daha çok ya da daha az sorununun yalnızca *ilinekler* arasında ortaya çıktığını ve aynı *tür* içindeki *bireylerin biçimleri* ya da doğaları açısından söz konusu olmadığını söyleyen Felsefecilerin ortak görüşünü izliyorum.

3. Ama hiç duraksamadan belirteceğim ki, beni kendilerinden bir Yöntem geliştirdiğim irdeleme ve düzgülere götüren belli yollar bulma konusunda gençliğimden bu yana çok talihli olduğumu düşünüyorum, ve bana öyle görünüyor ki bu Yöntemin yardımıyla bilgimi aşamalı olarak arttırmanın ve onu anlığımın sıradanlığının ve yaşamımın kısa süresinin bana erişme iznini verebildiği olanaklı en yüksek noktaya yavaş yavaş yükseltmenin aracı elimdedir. Çünkü ondan daha şimdiden öyle meyvalar kopardım ki, kendi üzerime yargılarımda her zaman kendini beğenmişliğe olmaktan çok kendine güvensizliğe doğru eğilim göstermeye çalışmama karşın, ve tüm insanlığın çeşitli eylem ve girişimlerine Felsefecinin gözleriyle baktığımda hemen hemen bana boş ve yararsız görünmeyen hiçbirşey bulamayışıma karşın, gerçeklik uğruna arayışta daha şimdiden eriştiğime inandığım ilerlemeden ölçüsüz bir doyum duymanın, ve gelecek için, eğer insanların salt insanlar olarak uğraşları arasında gerçekten iyi ve önemli biri varsa, bunun benim seçtiğim uğraş olduğuna inanmayı göze alacak denli büyük umutlar oluşturmanın önüne geçemiyorum.

*[Descartes'ın demek istediği şey kimi insanlarda daha büyük, ve kimilerinde daha küçük bir "us" bulunduğu değildir. Gerçekte anlatımın uygunsuzluğu bunu dolaysızca gösterir.]

4. Gene de kendimi aldatıyor olabilirim, ve belki de altın ve elmas diye aldıklarım birkaç bakır ve cam parçasından daha çoğu değildir. Bizi ilgilendiren herşeyde yanılgıya ne denli açık olduğumuzu, ve ayrıca dostlarımızın yargılarının bizden yana oldukları zaman nasıl kuşkuyla karşılanması gerektiğini biliyorum. Ama bu Söylemde izlediğim yolları göstermekten ve böylece yaşamımı herkesin kendi için yargılayabileceği bir tabloda olduğu gibi ortaya koymaktan büyük mutluluk duyacağım, öyle ki ortada konuşulan şeylerden hakkındaki görüşlerin neler olduğunu öğrenirken kendimi bilgilendirme konusunda genellikle yararlandıklarıma ekleyeceğim yeni bir araca daha ulaşabileyim.

5. Böylece burada amacım herkesin Usunu doğru olarak yönetebilmek için izlemesi gereken Yöntemi öğretmek değil, ama yalnızca kendi Usumu nasıl yönlendirmeye çalıştığımı göstermektir. Kurallar vermek için yola çıkanlar kendilerini onları verdiklerinden daha yetenekli görüyor olmalıdırlar, ve eğer en küçük bir eksiklik göstererirlerse, bu yüzden yerileceklerdir. Ama salt bir anlatı olarak, ya da, eğer dilerseniz, öykünülebilecek belli örnekler arasında belki de izlenmesi doğru olmayacak başkalarını da içeren bir öykü olarak bu Yazı açısından umudum hiç kimseyi incitmeksizin kimilerine yararlı olması, ve herkesin bana açık sözlülüğümden ötürü teşekkür etmesidir.

6. Çocukluğumdan bu yana kitaplarla beslendim, ve onlar aracılığıyla yaşamda yararlı herşeyin açık ve güvenilir bir bilgisinin elde edilebileceği inancına götürüldüğümden öğrenmek için aşırı bir isteğim vardı. Ama sonlanışı genellikle kişiyi eğitimliler arasına kabul ettirmek için yeterli olan bütün bir öğrenim sürecini tamanılar tamamlamaz görüşümü bütünüyle değiştirdim. Çünkü kendimi öylesine çok kuşku ve yanılgı ile kuşatılı buldum ki, bana kendimi bilgilendirme çabasının giderek artan bir biçimde bilgisizliğimi ortaya çıkarmaktan başka hiçbir yararı yokmuş gibi göründü. Ve gene de Avrupa'daki en ünlü Okullardan birinde* okuyor, ve eğer dünyanın herhangi bir yerinde bilge insanlar olmalıysa, bunların orada bulunacaklarını düşünüyordum. Orada başkalarının öğrendiği herşeyi öğrendim; ve bize öğretilen bilimlerle doyum bulmayarak, giderek en tuhaf ve en ender görülen konu üzerine bile olsa elime geçen her kitabı okudum. Bunun yanısıra başkalarının bana ilişkin yargılarını da biliyordum; ve aralarında öğretmenlerimizin yerini doldurmaya yazgılanmış kimilerinin olmasına karşın gene de baş-

*[Jesuitler tarafından 1693'te La Flèche'de kurulan "Collège Royal."]

ka öğrencilerden geride sayıldığımı hiç düşünmedim. Ve son olarak yüzyılımız bana güçlü kafalar açısından önceki herhangi biri denli verimli bir yüzyıl olarak göründü. Bu bana tüm başkalarını kendi başıma yargılama, ve daha önce bana dünyada olduğu umudu verilen türde bir öğretinin olmadığı vargısını çıkarma özgürlüğünü verdi.

7. Ama bu benim okulların uğraşı olan alıştırmalara değer vermemin önüne geçmedi. Biliyordum ki orada öğrenilen diller eskilerin yazılarının anlaşılması için zorunluydular; masalların tılsımı anlığı uyandırır ve tarihin unutulmaz eylemleri ona soylu duygular iletirken, dikkatle okunduklarında sağlam bir yargı oluşturmanın yardımcılarıdır. Tüm iyi kitapları okumak aslında geçmiş yüzyıllarda onların yazarları olmuş en soylu insanlarla bir söyleşi gibiydi, üstelik bize içlerinde düşüncelerinin yalnızca en iyilerini sergiledikleri inceden inceye işlenmiş bir söyleşiye benzedikleri zaman bile. Güzel konuşma sanatının karşılaştırmanın ötesinde bir güç ve güzellik taşıdığını; şiirin esrimeye götüren bir inceliği ve tatlılığı olduğunu; matematikte hem meraklıları doyurmada hem de tüm sanatları geliştirmede ve insanın emeğini azaltmada çok şey başarabilecek en ince buluşların olduğunu; ahlaksal konular üzerine yazıların öğretici pekçok şey ve erdem için çok yararlı öğütler kapsadıklarını; tanrıbilimin Cennetin yolunu gösterdiğini; felsefenin bize tüm şeyler üzerine bir gerçeklik görünüşü ile konuşmayı öğrettiğini ve daha az bilgili olanların hayranlığını kazanmamıza neden olduğunu; tüze, tıp ve başka bilimlerin onları öğrenenlere onur ve varsıllıklar getirdiğini; ve son olarak tüm şeyleri, giderek boşinanç ve yanılgı ile en dolu olanları bile tam değerlerini bilebilmek ve onlar tarafından aldatılmaktan kaçınabilmek için yoklamış olmanın iyi olduğunu düşündüm.

8. Ama dillere ve giderek aralarında hem tarihleri hem de masalları da olmak üzere eskilerin yazılarını okumaya daha şimdiden yeterince zaman vermiş olduğumu düşündüm. Çünkü başka yüzyıllardan olanlarla söyleşide bulunmak neredeyse yolculuk yapmakla aynı şeydir. Kendi törelerimizi daha sağlıklı olarak yargılayabilmek için değişik halkların töreleri üzerine birşeyler bilmek, ve hiçbir şey görmemiş olanların yaptıkları gibi kendi alıştıklarımıza uymayan herşeyin gülünç ve usa aykırı olduğunu düşünmemek hiç kuşkusuz doğrudur. Ama eğer kişi yolculuklara çok fazla zaman ayıracak olursa, sonunda kendi ülkesinde bir yabancı olur; ve eğer geçmiş yüzyıllarda olmuş şeyler açısından çok fazla meraka kapılırsa, genellikle kendi zamanında olanlar açısından bilgisiz kalır. Bundan başka, masallar kişiyi olanaklı olmayan birçok olayı olanaklı diye

imgelemeye götürür, ve giderek tarihlerin en doğruları bile, şeyleri okunmaya değer kılabilmek için değerlerini bütünüyle değiştirmeseler ya da abartmasalar bile, en azından onlarda en bayağı ve en az dikkate değer tüm durumları her zaman atlarlar; ve bunun sonucu arta kalan şeylerin oldukları gibi görünmemeleri, ve davranışlarını böyle bir kaynaktan çıkarılan örneklere göre düzenleyenlerin romanslarımızın şovalyesinin aşırılıklarına düşmeye yatkınlık göstermeleri ve güçlerini aşan tasarlar oluşturmalarıdır.

9. Güzel konuşma sanatına çok değer verir ve şiirle büyülenirdim; ama her ikisinin de çalışmanın meyvaları olmaktan çok anlığın yetileri olduğunu düşündüm. Uslamlamada en güçlü olanlar, ve düşüncelerini duru ve anlaşılır kılabilmek için onları büyük bir ustalıkla düzenleyenler, Alt Bretanya* dilinden başkasını konuşamasalar ve hiçbir zaman diluzluğu öğrenmemiş olsalar bile, ortaya koydukları şeyler konusunda en büyük inandırma gücünü taşırlar. Ve en hoş düşünceleri bulup onların en büyük incelik ve tatlılıkla nasıl anlatılacağını bilenler, şiir sanatını bilmeseler bile, her zaman en iyi şairler olurlar.

10. Uslamlamalarındaki pekinlikten ve açıklıktan ötürü herşeyden çok Matematikten hoşlanmama karşın, henüz gerçek yararını anlamamıştım; ve yalnızca düzeneksel sanatlarda işe yaradığına inandığım için, böylesine güvenilir ve sağlam temeller üzerine daha yüksek hiçbir yapının kurulamamış olmasından hayrete düştüm. Buna karşı, eski putperestlerin ahlak üzerine çalışmalarını çok üstün ve çok gösterişli ve gene de yalnızca kum ve çamur üzerine kurulmuş saraylara benzettim. Bunlar erdemleri çok fazla yükseltirler ve dünyadaki herşeyin üstünde övgüye değer gösterirler; ama bize onları yeterince tanıtacak bir düzeyde öğretmezler, ve güzel bir adla adlandırılan şey çoğu kez bir duyarsızlıktan, ya da bir gururdan, ya da bir umutsuzluktan, ya da bir baba-öldürmeden† başka birşey değildir.

11. Tanrıbilimimize saygı duydum ve başka herkes gibi cennete erişme özlemini taşıdım; ama bana yolun en bilgisize de en eğitimliye olduğu denli açık olduğu konusunda inancalar verildikten ve oraya götüren bildirilmiş gerçekliklerin bütünüyle anlama gücümüzün üstünde olduklarını öğrendikten sonra, onları uslamlamalarımın zayıflığı altına getirmeye cüret etmemem gerekirdi; ve onları sınama işini üstlenebilmek ve bunda sonuç alabilmek için, yukarı-

*[Breiz. İng. Brittany; Fr. Bretagne: Kuzey Batı Fransa'da bir bölge. Dili Kelt dil kümesine ait.]

†[*Oidipus*'ta.]

dan biraz olağanüstü bir yardım almanın ve yalnızca bir insandan daha çoğu olmanın zorunlu olduğunu düşündüm.

12. Felsefe konusunda söyleyeceklerim yalnızca şunlardır. Yaşamış en eşsiz kafalar tarafından yüzyıllar boyunca işlenmiş olmasına karşın tartışmaya açık ve dolayısıyla kuşkulu olmayan tek bir şey bile kapsamadığını görerek, başkalarından daha iyisini yapabileceğimi umacak denli kibirli olmadım. Ve bir ve aynı sorun üzerine hiçbir zaman birden çok doğru görüş olamayacakken tümü de bilgili insanlar tarafından savunulan ne denli çeşitli görüşün olabildiğini görünce, salt olası olabilecek herşeyi hemen hemen yanlış saydım.

13. Sonra, başka bilimlere gelince, ilkelerini felsefeden ödünç aldıkları düzeye dek, sağlam olmaktan böylesine uzak temeller üzerine dayanıklı hiçbirşeyin kurulmuş olamayacağı yargısında bulundum. Ve ne onur ne de vaadettikleri kazanç beni onları öğrenmeye inandırmak için yeterli olmadı, çünkü—Tanrıya şükürler olsun—kendimi servetimi arttırmak için bir bilim tecimcisi olmaya zorlanacak bir durumda bulmadım; ve Kinikler gibi tüm şanı küçümsemeyi taslamış olmasam da, uydurma sanlar yoluyla olmanın dışında kazanma umudunda olmadığım şeylere pek değer vermedim. Ve son olarak düzmece [*mauvais*] öğretilere gelince, bunların değerlerinin ne olduğunu daha şimdiden bir simyacının verdiği sözler, bir astroloğun tahminleri, bir sihirbazın düzenbazlıkları, bilgisizi olduklarını bilmeyi meslek edinmiş olanların dolapları ve övünmeleri tarafından aldatılamayacak denli iyi bildiğimi düşündüm.

14. Bu yüzden, yaşım öğretmenlerime bağımlı olmaktan çıkmama izin verir vermez, kitaplardan öğrenmeyi bütünüyle bir yana bıraktım. Ve kendi içimde, ya da hiç olmazsa dünyanın büyük kitabında bulunabilecek olandan başka hiçbir bilimi aramamaya karar verip gençliğimin geri kalanını gezip dolaşarak geçirdim, saraylar ve ordular gördüm, değişik huy ve durumlarda insanlarla konuştum, çeşitli deneyimler edindim, talihin beni içine düşürdüğü türlü güçlüklerde kendimi sınadım; ve her yerde önüme çıkan şeylerden bir yarar sağlayabilmek için onlar üzerine kafa yordum. Çünkü bana öyle göründü ki, her insanın özellikle onu ilgilendiren ve yanlış bir yargı durumunda sonucun onu hemen cezalandıracağı sorunlar üzerine yaptığı uslamlamalarda, çalışma odasında kitaplarına gömülmüş birinin hiçbir etkisi olmayan ve sağ duyudan uzaklaştıkları ölçüde onu daha da kibirli yapmanın dışında hiçbir sonuç getirmeyen kurgular üzerine incelemesinde olduğundan çok daha fazla gerçeklik ile karşılaşabilirdim (daha da kibirli diyorum, çünkü sağduyu-

dan uzaklaştıkça sonuçları olası göstermeye çalışırken daha da çok yaratıcılık ve beceri gösterdiğini düşünecektir). Ve eylemlerimde görüşümü açık tutabilmek ve bu yaşamda güvenle yürüyebilmek için her zaman doğru olanı yanlış olandan ayırdetmeyi öğrenme konusunda aşırı bir istek duydum.

15. Yalnızca başka insanların yaşam yollarını irdelerken onlarda bana güvenilirlik duygusu verebilecek hiçbirşey bulamadığım, ve onlarda hemen hemen daha önce felsefecilerin görüşleri arasında gördüğüm denli büyük bir türlülük gözlediğim doğrudur. Bundan çıkardığım en büyük kazanç, bize çok aşırı ve gülünç görünen birçok şeyin başka büyük uluslar tarafından yaygın olarak kabul edilip onaylandığını görünce, yalnızca örneklere ve alışkanlıklara bakarak inanmış olduğum şeylere çok katı olarak inanmamam gerektiğini öğrenmek oldu; böylece yavaş yavaş doğal ışığımızı karartabilecek ve Usu kabul etme yeteneğimizi ortadan kaldırabilecek birçok yanılgıdan kurtuldum. Ama bu yolda dünyanın kitabını okuyarak ve biraz deneyim kazanmaya çalışarak birkaç yıl geçirdikten sonra, bir gün kendimi de bir inceleme nesnesi yapmaya ve izleyeceğim yolu seçmede anlığımın tüm gücünü kullanmaya karar verdim. Ve bu, bana öyle görünüyor ki, eğer ülkemden ve kitaplarımdan hiçbir zaman ayrılmamış olsaydım elde edebileceklerimden çok daha iyi sonuç verdi.

BÖLÜM II

1. O SIRALAR Almanya'daydım ve beni oraya çeken şey henüz bitmeyen savaşlar olmuştu; ve İmparatorun taç giyme töreninden orduya katılmak üzere ülkeme dönerken kışın bastırması beni bir konaklama yerinde alıkoydu* ve orada beni oyalayacak hiçbir söyleşi olmadığı için, ve ayrıca ne mutlu hiçbir kaygı ya da tutku tarafından da rahatsız edilmediğim için, bütün gün yalnız başıma bir sobanın ısıttığı küçük bir odaya kapandım ve orada düşüncelerimle başbaşa kalacak bütünüyle boş bir zaman buldum. Aklıma gelen ilk düşüncelerden biri birçok parçadan oluşan ve değişik ustaların ellerinden çıkan yapıtların çoğu kez üzerinde tek bir bireyin yalnız başına çalışmış olduğu yapıtlardan daha az eksiksiz olduğuydu. Böylece tek bir mimar tarafından üstlenilen ve gerçekleştirilen yapıların genellikle birçok mimarın daha başka erekler göz önüne alınarak

*[Bohemya-Macar Kralı Ferdinand'ın Alman Kayzeri olması onuruna düzenlenen törenlerden dönerken, büyük bir olasılıkla Bavyera'da Ulm kenti yakınlarında, 10-11 Kasım, 1619.]

yapılmış eski duvarlardan yararlanma yoluyla düzenleyip geliştirmeye çalıştıkları yapılardan daha güzel ve daha uyumlu olduklarını görürüz. Aynı yolda, başlangıçta ancak birer köy iken zamanla büyük kentlere dönüşmüş olan o eski siteler de genellikle kendi imgelemini özgürce izleyen bir mühendis tarafından bir ova üzerinde düzenli olarak tasarlanmış başkalarıyla karşılaştırma içinde çok kötü yerleştirilmişlerdir; yapılarının her birine tek tek baktığımızda bunlarda sık sık ötekilerde olduğu denli ya da daha büyük bir incelik ve beceri olsa da, onlarda hiçbir ayrım gözetilmeden biraraya yerleştirilmiş büyüklü küçüklü yapılar bulunur ve bu yüzden caddeler eğri büğrüdür, öyle ki böyle bir düzenlemeye götürmüş olan şeyin ussal insanların istenci olmaktan çok şans olmuş olduğu söylenebilir. Ve eğer bu durumun her zaman özel bireylere ait yapılarla ilgilenmekle ve onların birer kamu süsü olmalarını sağlamakla görevli belli memurların bulunması olgusuna karşın ortaya çıktığını düşünürsek, yalnızca başkalarının işleri üzerinde çalışarak çok başarılı şeyler yaratmanın ne denli güç olduğunu anlarız. Böylece bir zamanlar yarı-yabanıl olmuş ve yasalarını yalnızca suçlardan ve kavgalardan doğan rahatsızlığın dayatması ölçüsünde yaparak ancak yavaş yavaş uygarlaşmış olan halkların, ilk kez topluluklar olarak biraraya geldikleri zamandan başlayarak sağgörülü bir yasamacı tarafından saptanan anayasayı işletmiş olanlar denli iyi bir hükümet dizgesi kurmada başarılı olamayacaklarını düşündüm. Dolayısıyla bütünüyle açıktır ki buyrukları yalnızca Tanrıdan gelmiş olan gerçek dinin anayasası başka hiç biri ile karşılaştırılamayacak denli iyi düzenlenmiş olmalıdır. Ve insan sorunlarına dönersek, inanıyorum ki eğer Sparta eski zamanlarda öylesine serpilmişse, bunun nedeni yasalarının her birinin tek tek iyiliği değil—çünkü birçokları tuhaf ve giderek doğru bir törelliğe bile aykırıydı—, ama tek bir birey tarafından tasarlanmış oldukları için tümünün de aynı ereğe yönelmiş olmasıydı. Ve benzer olarak kitaplarda bulunan, hiç olmazsa birçok değişik bireyin adım adım birikmiş görüşlerinden oluşturuldukları için uslamlamaları yalnızca olası olan ve hiçbir tanıtlama kapsamayan kitaplarda bulunan bilimlerin gerçeğe sağduyulu bir insanın dolaysızca önünde bulunan şeyler açısından bütünüyle doğal olarak yerine getirebileceği yalın uslamlama denli bile yaklaşmadıklarını düşündüm. Yine, düşündüm ki hepimiz yetişkin insanlar olmadan önce bir zamanlar çocuk olduğumuz için, ve uzun bir süre boyunca itkilerimiz ve öğretmenlerimiz tarafından yönetildiğimiz için (ki bu sonuncular sık sık birbirleri ile çelişmiş ve belki de bize her zaman iyiye yönelik öğütler vermemişlerdir), yargılarımızın

doğduğumuz günden bu yana usumuzun tam kullanımını gerçekleştirmiş ve her zaman yalnızca onun tarafından yönetilmiş olmamız durumunda olabilecekleri denli arı ve sağlam olmaları hemen hemen olanaksızdır.

2. Hiç kuşkusuz bir kentteki tüm evlerin yalnızca kentin daha güzel caddelerle bir başka biçimde yeniden kurulması gibi bir nedenle yerle bir edildiğini görmeyiz; ama aynı zamanda birçokların kendi evlerini yeniden yapabilmek için yıktırdıklarını, ve kimi zaman evlerin kendi üzerlerine yıkılma tehlikesinin olduğu ve temellerin güvenilir olmadığı yerde bunu yapmak zorunda kaldıklarını görürüz. Böyle örneklerden çıkarak, herhangi bir özel bireyin bir Devleti doğru olarak baştan kurabilmek için onu devirerek ve tüm temellerini değiştirerek reformdan geçirme tasarının gerçekte hiç de usayatkın olmadığına inandım; ne de benzer olarak Bilimlerin bütün bir kütlesinde ya da Okulların yerleşik öğretim düzenlerinde reform yapmanın geçerli olduğuna inandım; ama bu güne dek benimsemiş olduğum tüm görüşlere gelince, onları ya daha sonra daha iyi başkaları ile ya da benim tarafımdan usun ölçünlerine uygun bir duruma getirildikten sonra aynıları ile değiştirebilmek için tümünü de kesinlikle bir yana atmaktan daha iyisini yapamayacağımı düşündüm. Ve bu yolla yaşamımı yönlendirmede herşeyi eski temeller üzerine kurmaktan ve gençliğimde doğru olup olmadıklarını hiç araştırmadan kendimi inandırdığım ilkeler üzerine dayanmaktan çok daha başarılı olacağıma sıkı sıkıya inandım. Çünkü bunu yaparken karşılaşacağım çeşitli güçlükleri görmeme karşın, bunlar aynı zamanda aşılmaz güçlükler değildiler, ne de kamuyu ilgilendiren en önemsiz sorunların reformasyonu durumunda ortaya çıkanlarla karşılaştırılabilirlerdi. Bu büyük kurumlar söz konusu olduğunda, bir kez çöktükten sonra onları yeniden ayağa kaldırmak, ya da bir kez sarsıldıklarında onları yerlerinde tutmak bile çok güç bir iştir, ve düşüşleri her zaman çok şiddetli olur. Dahası, gösterebilecekleri eksikliklere gelince—ki aralarındaki türlülüğün kendisi birçok durumda bunların olduğunu göstermek için yeterlidir—, alışkanlık hiç kuşkusuz onları büyük ölçüde hafifletmiş, ve bu arada salt sağgörü yoluyla çare bulunamayacak birçoklarından kaçınmamıza da yardım etmiş ya da onları göze çarpmadan düzeltmiştir. Ve son olarak eksiklikler hemen hemen her zaman onları değiştirme sürecinden daha dayanılabilirdirler—tıpkı dağlar arasından kıvrılıp giden önemli yolların sık kullanım sonucu yavaş yavaş ezilip düzleşmeleri gibi, öyle ki onları izlemek kayaların üzerine tırmanarak ve uçurumların dibine inerek daha doğrudan bir yol izleme-

ye çalışmaktan çok daha iyidir.

3. Bu nedenledir ki ne doğum ne de talih yoluyla kamu sorunlarının yönetimine yazgılanmamış olmalarına karşın, karışıklık ve kaynaşma içindeki kafalarında hiçbir zaman birkaç yeni reformasyon düşüncesi olmadan yapamayan ruhları ne olursa olsun onaylamıyorum. Ve eğer yazıda bu budalalığı aklayacak en küçük birşeyin kapsandığından kuşkulansaydım, yayımlanmasına izin vermekten büyük üzüntü duyardım. Amacım hiçbir zaman kendi düşüncelerimi reformdan geçirmenin ve bütünüyle kendimin olan bir temel üzerine yükseltmenin ötesine geçmedi. Eğer çalışmam bana belli bir doyum vermişse ve böylece burada sizlere onun bir modelini sunuyorsam, bunu yapmamın nedeni herhangi birinin ona öykünmesini öğütlemeyi istemem değildir. Tanrının kayrasını bağışlarken kendilerinden hiçbirşey esirgemediği insanlar belki de daha yüksek tasarlar oluşturacaklardır; ama gene de tasarımın şimdiden birçoklarına fazla atılgan görüneceğinden korkarım. Birinin kendini önceden kazandığı tüm görüş ve inançlardan sıyırması yönündeki yalın karar herkesin izlemesi gereken bir örnek değildir; ve dünyanın aşağı yukarı onu hiçbir biçimde uygun görmeyecek iki tip kafa yapısından oluştuğu söylenebilir. Olduklarından daha akıllı olduklarına inanarak yargıda ivecen olmanın önüne geçemeyenler ve düşüncelerini doğru bir düzene sokmak için yeterince dayanç gösteremeyenler vardır; bu yüzden, bu betimlemeye uyan insan bir kez önceden kabul ettiği ilkelerden kuşku duyma özgürlüğünü seçmiş ve alışıldık yoldan sapmışsa, hiçbir zaman dosdoğru saptanan ereğe ulaşmak için tutulması gereken yolu izleyemeyecek ve bu yüzden tüm yaşamı boyunca dolanıp duracaktır. İkinci olarak, kimileri vardır ki, kendilerini doğruları yanlışlardan ayırdetme konusunda onlara birşeyler öğretebilecek başkalarından daha az yetenekli sayacak denli sağduyulu ya da alçakgönüllü oldukları için, haklı olarak kendileri daha iyi görüşler aramaktansa onların görüşlerini izlemekle yetinirler.

4. Bana gelince, eğer her zaman tek bir öğretmenim olmuş olsaydı, ya da eğer en bilgili insanların görüşleri arasında bile en eski zamanlardan bu yana varolan ayrımları hiç görmemiş olsaydım, kuşkusuz bu sonuncuların arasında olurdum. Ama daha kolej günlerimde bile şimdiye dek herhangi bir felsefeci tarafından ileri sürülmüş olmayacak denli tuhaf ya da inanılmaz hiçbirşeyin imgelenemeyeceğini öğrenmiştim; ve daha sonra gezilerimde anlayışları bizimkilere çok aykırı olanların gene de bu nedenle barbarlar ya da yabanıllar olmadıklarını, tersine birçoklarının uslarını bizim gibi ya da gide-

rek bizden de iyi kullanabildiklerini gördüm; ve aynı ansal yapı ile bir ve aynı insanın çocukluğundan başlayarak Fransızlar ya da Almanlar arasında yetiştirilmesine ya da bütün yaşamını Çinliler ya da yamyamlar arasında geçirmiş olmasına göre ne denli değişik olabileceğini düşündüm; ve yine, giysilerde izlenen modalarda bile, bize on yıl önce hoş görünen ve belki de bir on yıl geçmeden bir kez daha hoş görünecek olanın bugün nasıl aşırı ve gülünç göründüğünü ayrımsadım; böylece bizi inandıran şeyin herhangi bir pekin bilgiden çok alışkanlık ve örnek olduğu, ve buna karşın çoğunluğun sesinin ortaya çıkarılması biraz güç gerçeklikler konusunda herhangi bir kanıt olmadığı, çünkü böyle gerçekliklerin bütün bir halk tarafından olmaktan çok yalnızca bir insan tarafından bulunmasının daha olası olduğu vargısını çıkardım; ama görüşleri başkalarının görüşlerine yeğlenebilir görünen tek bir insan bile seçmeyi başaramadım ve deyim yerindeyse kendimi yönlendirmeyi kendim üstlenmek zorunda kaldığımı gördüm.

5. Ama alacakaranlıkta ve yalnız başına yürüyen biri gibi yavaş yavaş ilerlemeye ve tüm şeylerde öylesine dikkatli olmaya karar verdim ki, ilerleyişim çok az olsa bile en azından kendimi düşmeye karşı kolladım. Daha önce inançlarım arasına oraya Us aracılığıyla getirilmiş olmaksızın giriveren tüm görüşleri bütünüyle yadsımaya başlamadan önce, ilkin üstlendiğim görevin bir tasarını yapmak ve tüm şeylerin anlığımın yetenekli olduğu bir bilgisine varmanın gerçek Yöntemini aramak için yeterince zaman ayırmayı istedim.

6. Daha gençken felsefenin değişik bölümleri arasında biraz Mantık, ve Matematiğinkiler arasında ise Geometrik Çözümleme ve Cebir çalışmıştım—amacıma katkıda bulunmaları gerekirmiş gibi görünen üç sanat ya da bilim. Ama onları incelerken, Mantık açısından onun tasımlarının ve öteki öğretilerinin çoğunun yeni olanı ortaya çıkarmaktan çok bilinen şeyleri başkalarına açıklamada, ya da Lully'nin* sanatı gibi, birine bilmediği şeyler üzerine yargıda bulunmaksızın konuşma yeteneğini vermede daha iyi hizmet ettiğini gözledim. Ve gerçekte Mantık çok doğru ve çok iyi bir dizi ilke kapsıyor olsa da, aynı zamanda aralarına zararlı ya da gereksiz öyle çok başkaları karışmıştır ki, bunları birbirinden ayırmak hemen hemen henüz kabaca bile yontulmamış bir mermer bloktan bir Diana ya da bir Minerva çıkarmak denli güçtür. Ve eskilerin Çözümlemesine ve modernlerin Cebirine gelince, ikisinin de yalnızca hiçbir

*[Raymond ya da Ramon Lully (?1235-1315): İspanyol gizemci ve misyoner. Başlıca yapıtları *Ars generalis sive magna* ve ütopya romanı *Blaquerna*.]

yararları yok gibi görünen çok soyut konular kapsamaları olgusu bir yana, birincisi betilerin irdelenmesi ile her zaman öyle bir yolda bağlıdır ki İmgelemi bütünüyle bitirip tüketmeden Anlağı işletemez; ve ikincide kişi belli kural ve simgelere öylesine bağımlı tutulur ki, sonuç anlığın gelişimine katkıda bulunan bir bilim yerine karışık ve bulanık [*confus et obscur*] olan ve onu sıkıntıya düşüren bir sanatın oluşturulmasıdır. Bu beni bu üçünün üstünlüklerini kendi içinde kapsarken gene de eksikliklerinden bağışık bir başka Yöntemin araştırılması gerektiği görüşüne götürdü. Ve bir yasalar çokluğunun çoğu kez kötüler için özürler sağlaması gibi, ve bu yüzden bir Devletin kendilerine sıkı sıkıya uyulan çok az yasası olduğunda çok daha iyi yönetilmesi gibi, yine böyle, Mantığı oluşturan çok sayıda kural yerine, bütünüyle yeterli gördüğüm dördünü bulacağıma inandım, yeter ki hiçbir zaman tek bir durumda bile onlara uymayı gözardı etmeme gibi sağlam ve sürekli bir karara sarılayım.

7. Bunlardan birincisi doğru olduğunu açıkça bilmediğim hiçbirşeyi doğru olarak kabul etmemekti: başka bir deyişle, iveğenlikten ve önyargıdan dikkatle kaçınmak, ve anlığıma kuşku duymak için hiçbir fırsat bulamayacağım denli açık ve seçik olarak sunulmayan hiçbirşey üzerine yargıda bulunmamaktı.

8. İkincisi araştırdığım güçlüklerin her birini olabildiği denli, ve en iyi yolda çözülebilmesi için gerekli olduğu denli çok sayıda parçaya bölmekti.

9. Üçüncüsü düşüncelerimi bir düzene göre yönetmekti, öyle bir yolda ki, en yalın ve anlaması en kolay nesnelerle başlayarak adım adım ya da derece derece en bileşik olanın bilgisine ulaşılacak, ve bunu yaparken birbirlerini doğallıkla izlemeyenler arasında bile bir düzen varsayılacaktı.

10. Ve sonuncusu bana tüm durumlarda hiçbirşeyi atlamadığım inancasını verecek denli tam bir sıralama ve o denli genel bir gözden geçirme yapmaktı.

11. Geometricilerin en güç tanıtlamalara ulaşmak için yararlandıkları bu uzun ama yalın ve kolay uslamlama zincirleri beni insan bilgisinin erişebileceği herşeyin aynı yolda birbirini izleyebileceğini, ve yalnızca doğru olmayan herhangi birşeyi doğru olarak kabul etmekten kaçınmamız ve bir vargıyı ötekinden çıkarsayabilmek için zorunlu olan düzene her zaman dikkat etmemiz koşuluyla, sonunda kendisine ulaşamayacağımız denli uzak ya da ortaya çıkaramayacağımız denli gizli olan hiçbirşeyin olamayacağını imgelemeye götürdü. Ve başlamak için nelerin gerekli olduğunu bulmada pek sıkıntı çekmedim, çünkü bunların en yalın ve ayrımsanması en ko-

lay şeyler olduğunu daha şimdiden biliyordum; ve bugüne dek Bilimlerde gerçekliği aramış olanlar arasında belli tanıtlamalar, eş deyişle pekin ve açık nedenler bulmayı başaranların yalnızca matematikçiler olduğunu düşünerek, araştırmalarını aynı yolda sürdürmüş olduklarından kuşku duymadım; aynı zamanda bunu yaparken anlığımın gerçeklik ile beslenmeye alışması ve yanlış uslamlamalarla doyum bulmaması dışında herhangi bir yarar beklentisine girmedim. Ama herşeye karşın Matematik ortak adını alan tüm o tikel bilimleri öğrenmeye çabalama gibi bir amacım olmadı; gene de nesnelerinin ayrı olmasına karşın, her zaman bu nesnelerde bulunan çeşitli ilişki ya da orantılardan [*rapports ou proportions*] başka hiçbirşeyi irdeleme altına almamada anlaştıklarını görerek, yalnızca bu orantıları genel olarak irdelemenin ve bunu da onları yalnızca bilinmelerini kolaylaştırmaya en çok hizmet eden nesnelerde varsayarak yapmanın daha iyi olacağını düşündüm; ama ne olursa olsun onları bu nesnelere sınırlamam söz konusu olmadı, çünkü daha sonra onları uygulanabilir oldukları tüm nesnelere çok daha kolayca uygulayabildim. Sonra, bu orantıları kavrayabilmek için zaman zaman her birini özel olarak irdelemem, ve zaman zaman onları yalnızca bellemem ya da birçoğunu birarada kavramam gerektiğine dikkat ederek, onları özel olarak daha iyi irdeleyebilmek için çizgiler olarak tasarlamam gerektiğini düşündüm, çünkü daha yalın ve imgelemime ve duyularıma seçik olarak sunulabilmeye daha uygun başka hiçbirşey bulamadım; ama, bellenebilmeleri ya da birçoğunun birden kavranabilmesi için onları olanaklı olduğunca kısa belli simgeler [*chiffres*] yoluyla açıklamamın zorunlu olduğunu gördüm; ve bu amaç için gereken şeyin Geometrik Çözümleme ve Cebirde en iyi olan herşeyi ödünç almam, ve birinin tüm yanlışlarını öteki yoluyla düzeltmem olduğun düşündüm.*

12. Aslında şunu ileri sürebilirim ki, seçmiş olduğum birkaç kuralın sağın olarak izlenmesi bana bu iki bilime yayılan soruların tümünü birbirinden ayırmada öylesine kolaylık sağladı ki, en yalın ve genel olanla başlayarak, ve saptadığım her gerçeklikten başkalarının bulunuşu için bir kural olarak yararlanarak, o soruları yoklamak için kullandığım iki ya da üç ayda yalnızca bugüne dek çok güç görülmüş olan birçok sorunun çözümüne ulaşmakla kalmadım, ama sonuna doğru bana henüz bilmediğim sorular durumunda onları hangi araçla ve hangi düzeye dek çözmenin olanaklı olduğunu belirleye-

*[Descartes söylemin bu bölümünü *Kurallar*'ında (özellikle **14ss**) ayrıntılı olarak ele alır. Burada anıştırılan şey yöntemin ilk ürünü, *Çözümsel Geometri* kavramı ve *Kartezyen Koordinatlar*dır.]

bilecekmişim gibi göründü. Bunda belki de sizlere çok kibirli görünüyor olabilirim, ama ancak, her bir sorun açısından saptanacak tek bir gerçeklik olduğu için, onu bulmayı başaran herkesin onun açısından bilinebilecek herşeyi bildiğini düşünmezseniz. Örneğin, kendisine Aritmetik öğretilmiş ve önceden verilen kurala göre bir toplama işlemi yapmış olan çocuk ona verilen rakamların toplamı açısından insan anlığının bilebilecek olduğu herşeyi bulduğundan emin olabilir. Çünkü, son olarak, doğru düzeni izlemeyi ve araştırmadaki tüm durumları sağın olarak sıralamayı öğreten yöntem Aritmetik kurallarına pekinlik veren herşeyi kapsar.

13. Ama bu yöntemde en hoşuma giden şey onun aracılığıyla usuma tüm şeylerde eğer eksiksiz olarak olmasa da en azından elimden geldiğince iyi olarak alıştırma yaptırabileceğimden pekin olmamdı; ve bunun yanısıra, anlığımın onu kullaıırken kendini aşamalı olarak nesnelerini daha düzgün olarak ve daha seçik olarak tasarlamaya alıştırdığını anladım; ve bu yöntemi herhangi bir tikel nesneye bağlamayıp, onu Cebirde yaptığım gibi başka bilimlerin güçlüklerine de eşit ölçüde yararlı olarak uygulama konusunda kendime söz verdim. Bu nedenle ortaya çıkabilecek güçlüklerin tümünü birden yoklama girişimini göze almam diye birşey söz konusu olmadı; çünkü bunun kendisi yöntemin istediği düzene aykırı olurdu. Ama bu güçlüklerin bilgilerinin henüz pekin hiçbirşey kapsamadığını bulduğum Felsefeden ödünç alınan ilkelere bağımlı olmaları gerektiğini görünce, herşeyden önce onda pekinlik sağlamak için çalışmanın gerektiğini düşündüm; ayrıca bu sorun dünyadaki en önemli sorun olduğu için, ve onda herşeyden çok iveğenlik ve önyargıdan korkulması gerektiği için, içinde bulunduğum yirmiüç yaşından çok daha olgun bir çağa erişinceye dek üzerine gitmemem gerektiğini düşündüm; yine, herşeydlen önce anlığımdan o güne dek kabul ettiğim tüm yanlış görüşleri silerek, sonraki uslamlamalarım için gereç olmaya uygun bir deneyimler birikimi elde ederek, ve önüme koyduğum yöntemde adım adım sağlamlaşabilmek için onda sürekli alıştırmalar yaparak, kendimi çalışmaya hazırlamada oldukça uzun bir zaman kullanmam gerektiğini düşündüm.

BÖLÜM III

1. VE SON OLARAK, içinde yaşadığımız evi yeniden yapmaya başlamadan önce, kendimize yeniden-yapım süresi boyunca içinde rahatça kalabileceğimiz bir başkasını sağlamadıkça onu yıkmak, gereçler ve bir mimar bulmak ya da kendimiz mimar olarak davranıp dik-

katle tasarının bir çizimini yapmak yeterli olmadığı için—çünkü us beni yargılarımda kararsız olmaya zorlarken eylemlerimde öyle kalmamam, ve yaşamımı elimden geldiğince mutlu olarak sürdürmeyi gözardı etmemem gerekir—, kendim için şimdilik olsa olsa üç ya da dört düzgü içeren bir ahlak dizgesi oluşturdum, ve şimdi size bunları bildirmek istiyorum.

2. Birincisi ülkemin yasa ve törelerine boyun eğmek, çocukluğumdan bu yana Tanrının kayrasıyla bana öğretilmiş olan dine sürekli olarak sarılmak, ve tüm başka şeylerde kendimi birlikte yaşadığım en sağgörülü insanların davranışlarında genellikle kabul ettikleri en ölçülü, her aşırılıktan en uzak görüşlere göre yönetmekti. Çünkü kendi görüşlerimin tümünü bir sınavdan geçirmeyi istediğim ve bu yüzden onları birer sıfır saymaya başladığım için, en sağduyulu insanların görüşlerini izlemekten daha iyisini yapamayacağıma emindim. Ve böyle kişilerin bizim aramızda olduğu gibi İranlıların ve Çinlilerin arasında da olabilmelerine karşın, bana kendimi birlikte yaşamam gereken insanlarla uyum içine yönetmek en uygunu gibi göründü; ve onların gerçek görüşlerini saptayabilmek için söylediklerinden çok yaptıklarını gözlemem gerektiğini düşündüm, çünkü yalnızca tavırlarımızın bu yozlaşmış durumunda inandıkları herşeyi söylemeyi isteyen çok az insanın olması değil, ama ayrıca inançları konusunda birçoklarının kendilerinin bilgisiz olması da söz konusuydu; çünkü bizi bir şeye inandıran düşünce edimi ona inandığımızı bilmemizi sağlayandan ayrı olduğu için, biri çoğu kez öteki olmaksızın bulunur. Ve tümü de eşit ölçüde kabul edilen birçok görüş arasında yalnızca en ılımlı olanları seçtim, çünkü hem bunlar her zaman kılgı için en uygunları ve büyük bir olasılıkla en iyileridir—çünkü aşırı herşey genellikle kötüdür—, ve hem de, yanılgıya düşmem durumunda, doğru yoldan sapmam onu izlemem gerekirken aşırı olanı seçtiğimde olacağından daha az olacaktı. Ve özellikle özgürlüğün belli bir ölüçüde kısıtlanmasına götüren tüm üstenimleri de aşırı saydım. Ama iyi bir amaç göz önüne alındığında zayıf ruhların tutarsızlığını giderebilmek için antların içilmesine ya da bizi o amacı yerine getirme yükümlülüğü altında bırakan sözleşmelerin yapılmasına izin veren yasaları değersiz görmem diye birşey söz konusu olmadı—ki amaçların bütünüyle ilgisiz olduğu tecim alanında bile güvenlik için bu yaptırım getirilir; ama dünyada her zaman aynı durumda kalması gereken hiçbirşey bulamadığım için, ve özel olarak kendime yargılarımın adım adım iyileşmeleri ve hiçbir zaman kötüleşmemeleri konusunda söz verdiğim için, eğer bir zamanlar bir şeyi iyi saydığım için onu ya o belki de

iyi olmaya ya da ben onu öyle görmeye son verdikten daha sonraki bir zamanda da iyi olarak görmek zorunda kalacak olsaydım, sağ duyuya karşı ciddi bir suç işlemiş olduğumu düşünecektim.

3. İkinci düzgüm eylemlerimde elimden geldiğince kararlı ve kesin olmak, ve en kuşkulu görüşleri bile bir kez onlar açısından karar verdikten sonra sanki bütünüyle güvenilirmiş gibi duraksamadan izlemekti. Bunda kendilerini bir ormanda yitirmiş bulduklarında ilkin bir yana sonra bir başkasına dolanıp durmamaları, ama hiçbir biçimde tek bir yerde durup kalmamaları gerektiğini de bilen, tersine aynı yönde ellerinden geldiğince doğru olarak yürümeyi sürdürmek ve belki de başlangıçta onları seçimlerinde belirlemiş olan şey yalnızca şans olsa bile herhangi bir önemsiz nedenle sapmadan ilerlemek zorunda olduklarını anlayan gezginlerin örneklerini izlemeliydim; bu yolla tam olarak istedikleri yere ulaşamasalar bile, hiç olmazsa sonunda bir yere varacak ve büyük bir olasılıkla orada kendilerini bir ormanın ortasında kalmış bulmaktan daha iyi bir durumda olacaklardır. Ve benzer olarak yaşamda eylemler çoğu kez hiçbir gecikmeye izin vermedikleri için, çok açıktır ki ne zaman en doğru görüşleri ayırdetmek gücümüzün ötesinde ise en olası olanları izlememiz gerekir; ve giderek herhangi bir görüşte bir başkasından daha büyük bir olasılık görmesek bile, gene de herhangi birine karar vermeli ve daha sonra onu kılgı ile ilişkisinde bundan böyle kuşkulu olarak değil, ama bizi onun üzerine karar vermeye götüren nedenin çok doğru ve çok pekin olarak biliniyor olması ölçüsünde çok doğru ve çok pekin olarak görmeliyiz. Ve bundan böyle bu ilke sonradan kötü olarak yargılayacakları şeyleri iyi sayarak yapmak için her tür tutarsızlığa izin veren zayıf ve kararsız ruhların duyunçlarını genellikle rahatsız eden tüm pişmanlık ve tövbeden kurtulmam için yeterli oldu.

4. Üçüncü düzgüm her zaman talihten çok kendimi yenmeye, ve dünyanın düzeninden çok kendi isteklerimi değiştirmeye, ve genel olarak kendi düşüncelerimizden başka bütünüyle gücümüz içinde olan hiçbirşeyin olmadığı inancına alışmaya çalışmaktı, öyle ki dışımızda olan şeyler açısından elimizden geleni yaptıktan sonra, işlerimizin kötüye gitmesinin bizim payımıza bir başarısızlık olması saltık olarak olanaksızdı. Ve yalnızca bu bana gelecek için elde edebileceğimin ötesinde herhangi birşeyi istememin önüne geçmek ve böylece hoşnut olmak için yeterli göründü. Çünkü istencimiz doğal olarak bizi anlağımızın belli bir yolda erişilmesi olanaklı olarak sunduğundan başka şeyleri istemeye götürmediği için, açıktır ki eğer dışımızda olan tüm iyi şeyleri eşit ölçüde gücümüzün de dışında

görürsek, doğuşumuzla ilgili görünen iyi şeylerden bizim olmayan bir kusurdan ötürü yoksun kaldığımızda onlardan vazgeçmede Çin ya da Meksika krallıkları bize ait olmadığı için duyduğumuzdan daha büyük bir pişmanlık duymayız; ve benzer olarak, zorunluğu erdeme çevirmek denilen şeyi yaparak, eğer hasta isek iyi, eğer hapiste isek özgür olmayı, şimdi bedenlerimizi elmas gibi bozulmaz bir tözden oluşturtmayı ya da kuşlar gibi uçmak için kanatlarımızın olmasını istemekten daha çok istememiz gerekir. Ama kendine herşeyi bu bakış açısından görme alışkanlığını kazandırmanın uzun alıştırmaları ve sık yinelenen meditasyonları gerektirdiğini kabul ediyorum; ve inanıyorum ki eski zamanlarda kendilerini talihin imparatorluğundan kurtarmayı başarabilen, ya da acılarına ve yoksulluklarına karşın mutluluklarında tanrıları ile yarışabilen felsefecilerin gizi başlıca bunda bulunacaktır. Çünkü hiç durmadan kendilerine doğanın dayattığı sınırları düşünmekle uğraşarak, kendilerini düşüncelerinden başka hiçbirşeyin güçleri içinde olmadığına öylesine eksiksiz olarak inandırdılar ki, başka şeyler için herhangi bir duygunun [*affection*] önüne geçmek için bu kanı tek başına yeterli oldu; ve duyguları üzerinde öylesine saltık bir denetimleri vardı ki, doğa ya da talih tarafından ne denli kayırılmış olurlarsa olsınlar bu felsefeden yoksun oldukları için amaçladıklarına hiçbir zaman varamayan başka insanlar karşısında kendilerini haklı olarak daha varsıl ve daha güçlü, daha özgür ve daha mutlu saydılar.

5. Son olarak, ve bu ahlak ilkesinin vargısı olarak, insanların bu yaşamdaki çeşitli uğraşlar arasında en iyisini seçmeye çalışabilmeleri için bunların bir değerlendirmesini yapma görevini üstlendim. Ve başkalarının işlerine ilişkin herhangi birşey söylemeyi istemeksizin, girişmiş bulunduğum işi sürdürmekten, daha açık olarak, bütün yaşamımı Usumu geliştirmekle uğraşmaya adamaktan ve önüme koyduğum Yönteme göre kendimi gerçekliğin bilgisinde olanaklı olduğu ölçüde ilerletmekten daha iyisini yapamayacağımı düşündüın. Bu yöntemi kullanmaya başladıktan bu yana yaşadığım doyum öylesine büyük oldu ki, bu yaşamda daha tatlısının ya da daha suçsuzunun bulunabileceğine inanamadım; her gün onun aracılığıyla bana yeterince önemli görünen ama başkalarının genellikle bilgisizi oldukları kimi gerçeklikleri keşfettim; ve bunların bana verdikleri doyum anlığımı öylesine doldurdu ki, geri kalan hiçbirşey beni ilgilendirmiyor göründü. Ve, bunun yanısıra, önceki üç düzgü yalnızca kendimi eğitmeyi sürdürme tasarım üzerine kuruluydu; çünkü Tanrı her birimize doğruyu yanlıştan ayırdetmek üzere bir ışık verdiği için, görev için olgunlaşır olgunlaşmaz başkalarının

görüşlerini yoklamak için kendi yargımı kullanmayı göz önüne almamış olsaydım, onlarla yetinmem gerektiğini bir an bile kabul edemezdim; ve eğer herşeye karşın daha üstün görüşlerin olduğunu varsayarak onları bulma konusunda hiçbir fırsatı kaçırmama gibi bir amacım olmamış olmasaydı, o görüşleri izlemede kendimi durak-samadan bağışık tutamazdım. Son olarak, eğer bana yalnızca yetenekli olduğum tüm bilgileri değil ama ayrıca her zaman gücümün içersinde olan tüm iyi şeyleri de kazanacağım inancasını verdiğini düşündüğüm bir yolu izlememiş olsaydım, isteklerimi kısıtlamayı olduğu gibi elimdekilerle yetinmeyi de başaramazdım; ve anlağımız bize birşeyi iyi ya da kötü olarak sunmadıkça istencimizin bizi o şeyin arkasından gitmeye ya da ondan kaçınmaya güdülememesi ölçüsünde, iyi davranabilmek için bilgece yargıda bulunmak yeterlidir, ve en iyi yargı en iyi eylemi, başka bir deyişle, kazanılması olanaklı tüm erdemlerin ve tüm başka iyi şeylerin kazanılınasını getirir; kişi bu noktaya ulaşıldığından pekin olur olmaz, hoşnut olmaması olanaksızdır.

6. Böylece kendime bu düzgüler konusunda bir inanca verdikten sonra, ve onları kanılarım arasında her zaman ilk yeri alınış olan inanç gerçeklikleri [*vérités de la foi*] ile aynı yana koyduktan sonra, görüşlerimin geri kalanı söz konusu olduğu sürece, kendimi onlardan kurtarma işine güvenle başlayabileceğim yargısında bulundum. Ve insanlarla söyleşi içinde ereğime bir süre daha bu düşüncelerin bana geldiği sıcak odaya kapanıp kalmakla olduğundan daha çabuk ulaşabileceğimi umudettiğim için, bir kez daha yola düşmek için kışın sonunu bile beklemedim. Ve izleyen tüm dokuz yıl boyunca oraya buraya dolaşmaktan, dünyanın sergilediği komedilerde bir oyuncu olmaktan çok bir seyirci olmaya çalışmaktan başka birşey yapmadım; daha özel olarak önüme gelen her bir sorun açısından onu kuşkulu kılabilecek ve bizi yanıltabilecek herşey üzerine kafa yordum, ve bu arada anlığımda daha önce oraya süzülmüş olabilecek tüm yanlışları kökünden söküp attım. Aslında yalnızca kuşkulanma uğruna kuşkulanan ve kendilerini her zaman kararsızmış gibi gösteren kuşkuculara öykünmeye çalışmadım; çünkü, tersine, amacım yalnızca güven duygusu verecek sağlam bir zemine ulaşmak, ve kaya ya da kili bulabilmek için gevşek kumu ve çamuru yadsımaktı. Bana öyle görünüyor ki bu işte oldukça başarılı oldum, çünkü sınadığım önermelerin yanılgı ya da pekinsizliklerini zayıf tahminler yoluyla değil ama açık ve güvenilir uslamlamalar yoluyla bulmaya çalışırken, kendisinden her zaman yeterince güvenilir belli bir vargı çıkaramayacağım denli kuşkulu hiçbirşey ile karşı-

laşmadım, üstelik bu onun pekin hiçbirşey kapsamadığını çıkarsamaktan daha çoğu olmasa bile. Ve tıpkı eski bir evi yıkarken genellikle döküntünün bir başkasının yapımında kullanmak üzere saklanması gibi, yine öyle kötü temellendirilmiş olduklarını düşündüğüm tüm o görüşleri yokederken çeşitli gözlemler yaptım ve o zamandan bu yana daha pekin olanları oluşturmada bana yararlı olan birçok deneyim kazandım. Ve bundan da ötesi, kendim için saptadığım yöntemde alıştırmalar yapmayı sürdürdüm; çünkü genel olarak tüm düşüncelerimi onun kurallarına göre yönetme konusunda dikkatli olmanın yanısıra, zaman zaman daha özel olarak onları matematiksel problemler üzerinde, ya da başka bilimlere ait olmalarına karşın bu bilimlerin yeterince güvenilir bulmadığım tüm ilkelerinden ayırarak hemen hemen matematiğin problemlerine benzer kılabildiğim başkaları üzerinde uygulama işine de saatler ayırdım ve sonucu bu kitapta açımlanan birçok örnekte göreceksiniz.* Ve bu yüzden görünüşte bir erinç ve suçsuzluk yaşamı sürdürmenin ötesinde hiçbir uğraşları olmadığı için hazzı erdemsizlikten ayırmanın incelemesini yapanlardan, ve boş zamanlarını bezginlik duymadan geçirebilmek için kendilerini suçsuz ve iyi olan her tür oyalanmaya bırakanlardan herhangi bir yolda ayrı yaşamaksızın, tasarımı ilerletmeyi, ve belki de Gerçekliğin bilgisinde yalnızca kitaplar okumaktan ve 'kültürlüler' [*gens de lettres*] ile düşüp kalkmaktan başka hiçbirşey yapmamış olsaydım elde edebileceğimden çok daha fazlasını kazanmayı sürdürdüm.

7. Bu dokuz yıl böylece eğitimlilerin tartışma alışkanlığında oldukları güçlükler açısından herhangi bir belirli konumu üstlenmeden, ya da sokak felsefesinden daha pekin herhangi bir felsefenin temelini aramaya başlamadan akıp gitti. Ve benden önce aynı şeyi yapmaya çalışmış ama kanımca başarısızlığa uğramış pekçok eşsiz insanın örneği gözümde güçlüğünü öylesine büyüttü ki, eğer dışarda birinin hedefe daha şimdiden ulaştığım söylentisini yaydığını öğrenmemiş olsaydım, belki de bu girişimi üstlenmeyi göze almamam gerekirdi. Bu görüşü neye dayandırdıklarını söyleyemem; eğer söyleşilerimin† buna herhangi bir katkısı olmuşsa, bu benim bilgisizliğimi çok az çalışmış olanların genellikle yaptıklarından daha safça açığa vurmamdan, ve belki de ayrıca herhangi bir öğreti ile övünmekten çok, beni başkalarının pekin saydıkları birçok şey-

*[*Dioptrik*, *Meteorlar* ve *Geometri* ilk kez aynı ciltte yayımlandılar.]

†[O sıralarda yer alan böyle tartışmalardan biri Paris'te Chandoux adında bir papalık elçisi ile yapıldı. Descartes'ın kendi sözleri *Adam* ve *Tannery*, Cilt 1, s. 213'te aktarılıyor.]

den kuşku duymaya götüren nedenleri ortaya sermemden doğmuş olmalıdır. Ama olduğumdan başka türlü görülmeyi istemeyecek denli yürekten olduğum için, tüm gücümle kendimi bana verilen bu üne yaraşır kılmaya çalışmak zorunda olduğumu düşündüm; ve tam sekiz yıl önce bu istek beni herhangi bir tanışıklığın olanaklı olduğu her yerden uzaklaşma ve buraya, öyle bir ülkeye çekilme kararına götürdü ki, orada uzun süren savaşlardan sonra kurulan düzende sürekli ordular görünürde yalnızca yurttaşlara barışın meyvalarından daha büyük bir güvenlikle daha çok yararlanma olanağını sağlamak için kullanılıyordu;* ve orada, başkalarının işlerine burnunu sokmaktan çok kendi işleriyle uğraşan büyük ve çok etkin bir ulusun kalabalığı ortasında, en kalabalık kentlerin rahatlıklarının hiç birinden yoksun olmaksızın en ıssız çöllerde olduğu denli yalnız ve çekinik olarak yaşayabilirdim.

BÖLÜM IV

1. ORADA yaptığım ilk meditasyonlardan size söz etmemin yerinde olup olmayacağını bilmiyorum, çünkü bunlar öylesine metafiziksel ve öylesine alışılmadık bir türdedirler ki, belki de herkesin beğenisine uygun düşmeyeceklerdir. Ama gene de attığım temellerin yeterince sağlam olup olmadığının yargılanabilmesi için, onlara belli bir ölçüde değinmek zorunda olduğumu görüyorum. Çünkü uzun bir süre önce zaman zaman gündelik davranış açısından kişinin bütünüyle güvenilmez olduğunu bildiği görüşleri, yukarıda belirtildiği gibi, sanki tam olarak tartışma götürmez şeylermiş gibi izlemesinin gerekli olduğu dikkatimi çekmişti; ama bu durumda kendimi bütünüyle Gerçeklik arayışına vermeyi istediğimden, benim için tam tersi olan bir yolu izlemenin, ve hakkında en küçük bir kuşku zemini tasarlayabildiğim herşeyi daha sonra inandıklarım arasında bütünüyle pekin herhangi birşeyin kalıp kalmadığını görebilmek için saltık olarak yanlış sayıp yadsımanın zorunlu olduğunu düşündüm. Böylece, duyularımız zaman zaman bizi aldattıkları için, hiçbirşeyin tam olarak onu duyular yoluyla imgelediğimiz gibi olmadığını varsaymayı istedim. Ve uslamlamalarında yanılgıya düşen ve giderek en yalın Geometri sorunları konusunda bile bozukvargılar üreten insanlar olduğu için, kendimin de yanılgıya başka herhangi biri denli açık olduğum yargısına varınca, daha önce tanıtlamalar olarak değerlendirdiğim nedenlerin tümünü yanlış sayıp yadsıdım. Ve

*[Descartes Hollanda'ya yerleştiğinde 35 yaşındaydı (1628/9).]

son olarak, uyanıkken taşıdığımız aynı düşüncelerin tümü de o sırada hiç biri doğru olmaksızın bize uykuda da gelebileceği için, herhangi bir biçimde anlığıma girmiş olan herşeyin düşlerinin yanılsamalarından daha doğru olmadığını kabul etmeye karar verdim. Ama hemen sonra ayrımsadım ki, böyle her şeyi yanlış olarak düşünmeyi isterken, gene de bunu düşünen benim birşey olmam zorunluydu. Ve bu *düşünüyorum, öyleyse varım, "je pense, donc je suis"* gerçekliğinin kuşkucuların en aşırı sayıltılarının hiç birinin sarsamayacağı denli sağlam ve güvenilir olduğunu görünce, hiç duraksamadan onu aramakta olduğum Felsefenin ilk ilkesi olarak kabul edebileceğim yargısına ulaştım.

2. Bundan sonra, ne olduğumu dikkatle irdeleyerek, hiçbir bedenimin olmadığını ve içinde olabileceğim hiçbir dünyanın ve hiçbir yerin olmadığını tasarlayabileceğimi, ama gene de tüm bunlara karşın kendimin olmadığını tasarlayamayacağımı gördüm. Tam tersine, başka şeylerin gerçekliğinden kuşku duymayı düşünmem olgusunun kendisinden çok açık olarak ve çok pekin olarak var olduğum sonucunun çıktığını anladım. Öte yandan, eğer düşünmeye bir kez son vermiş olsaydım, imgelemiş olduklarımın tüm geri kalanı gerçekten varolmuş olsalardı bile, kendimin varolduğuna inanmak için hiçbir nedenim kalmazdı. Bundan benim bütün özü ya da doğası yalnızca düşünmek olan bir töz olduğumu, ve varlığım için herhangi bir yere gerek olmadığını, ne de hiçbir özdeksel şeye bağımlı olmadığımı anladım. Öyle ki bu "Ben," eş deyişle, beni ben yapan ruh bedenden bütünüyle ayrıdır, ve onu bilmek bedeni bilmekten de kolaydır; ve beden var olmasaydı bile, ruh ruh olmaya son verınezdi.

3. Bunun üzerine genel olarak bir önermede onun doğru ve pekin olabilmesi için neyin gerekli olduğunu düşündüm; çünkü böyle olduğunu bildiğim birini şimdi bulduğum için, bu pekinliğin neden oluştuğunu da bilmem gerektiğini düşündüm. Ve *Düşünüyorum, öyleyse varım* önermesinde düşünmek için var olmanın zorunlu olduğunu çok açık olarak görmenin dışında beni onunla gerçekliği bildirdiğime inandıran hiçbirşey olmadığına dikkat ettikten sonra, çok açık olarak ve çok seçik olarak kavradığımız tüm şeylerin gerçek olduklarını genel bir kural olarak kabul edebileceğim yargısına ulaştım—ama gene de, seçik olarak kavradıklarımızın neler olduğunu saptamada belli bir güçlük olduğunu anımsayarak.

4. Bunları izleyerek, ve kuşku duyduğum ve buna göre varoluşumun bütünüyle eksiksiz olmadığı olgusu üzerine düşünerek—çünkü bilmenin kuşku duymaktan daha büyük bir eksiksizlik olduğunu açıkça gördüm—, benim kendimin olmuş olduğundan daha eksik-

siz birşeyi düşünmeyi nereden öğrendiğimi araştırmaya karar verdim; ve açıkça anladım ki bu düşünce gerçekte daha eksiksiz bir doğadan geliyor olmalıydı. Gökyüzü, yeryüzü, ışık, sıcaklık ve başka binlercesi gibi dışımdaki birçok başka şeyin düşüncelerine gelince, bunların nereden geldiklerini anlama konusunda fazla güçlük çekmedim, çünkü, onlarda onları bana üstün kılıyor görünen hiçbirşey olmadığını görünce, eğer gerçek olsalardı, doğamın belli bir eksiksizliğinin olması ölçüsünde ona bağımlı olduklarına, ve eğer gerçek olmasalardı, onları yokluktan elde etmiş olduğuma, başka bir deyişle, bendeki bir eksiklikten ötürü bende olduklarına inanabilirdim. Ama bu benim kendi varlığımdan daha eksiksiz bir Varlığın ideası için doğru olamazdı, çünkü onu yokluktan kazanmak açıkça olanaksızdı; ve daha eksiksiz olanın daha eksik olandan doğması ve ona bağımlı olması birşeyin hiçbirşeyden gelmesinden daha az çelişkili olmadığı için, onu kendimden elde etmiş olınam da eşit ölçüde olanaksızdı. Böylece geriye yalnızca onun bana gerçekte benim doğamdan daha eksiksiz olan ve üstelik herhangi bir idealarını oluşturabileceğim eksiksizliklerin tümünü kendi içersinde kapsayan, eş deyişle, ve tek bir sözcükle, Tanrı olan bir doğa tarafından yerleştirilmiş olması kalıyordu. Buna şunları ekledim ki, bende bulunmayan belli eksiksizlikleri bildiğim için, varolan [*existât*] biricik varlık değildim (burada eğer izin verirseniz Okulun terimlerini özgürce kullanacağım); ama kendisine zorunlu olarak bağımlı olduğunu ve bende olan herşeyi kendisinden kazandığım daha eksiksiz bir başka Varlık olmalıydı. Çünkü eğer başka herşeyden bağımsız olarak yalnız başıma varolmuş olsaydım, ve böylece ne denli küçük bir düzeyde olursa olsun kendisine katıldığım tüm o eksiksizliği kendimden edinebilseydim, bende eksik olduğunu bildiğim tüm geri kalanının da aynı nedenle bende olması gerekirdi; ve böylece kendim sonsuz, bengi, değişmez, herşeyi bilen, herşeye gücü yeten olur, ve sonunda Tanrıda olduklarını görebildiğim eksiksizliklerin tümünü taşırdım. Çünkü Tanrının doğasını doğamın onu bilmeye yetenekli olduğu ölçüde bilebilmek için tam şimdi geliştirdiğim uslamlamaları izlerken, yalnızca kendimde belli idealarını bulduğum tüm bu şeyler açısından onlara iye olmanın bir eksiksizliği gösterip göstermediğini irdelemem gerekiyordu, ve belli bir eksiklik gösterenlerin hiç biri onda değilken tüm başkalarının onda olduğuna inandım. Çünkü gördüm ki kuşku, kararsızlık, üzüntü ve buna benzer şeyler, eğer benim kendimin onlardan bağışık olmaktan hoşnut olacağımı düşünürsek, onda olamazlardı. Dahası, duyulur ve cisimsel olan birçok şeyin idealarını taşıyordum; çünkü, gerçi düş gör-

mekte olduğumu ve gördüğüm ya da imgelediğim herşeyin yanlış olduğunu varsayabilecek olsam da, aynı zamanda idealaların [*idées*] gerçekte düşüncemde [*en ma pensée*] olduklarını yadsıyamazdım. Ama daha şimdiden kendimde anlıksal doğanın cisimsel doğadan ayrı olduğunu çok açık olarak bildiğim için, ve tüm bileşimin bağımlılığı tanıtladığını ve bağımlılığın açıkça bir eksiklik olduğunu gördüğüm için, Tanrı için bu iki doğadan bileşmiş olmanın bir eksiksizlik olamayacağı ve dolayısıyla onun öyle olmadığı vargısını çıkardım. Ama, eğer dünyada cisimler ya da bütünüyle eksiksiz olmayan anlıklar ya da başka doğalar varsa, varlıklarının Tanrı olmaksızın tek bir kıpı bile kalıcı olamayacakları bir yolda onun gücüne bağımlı olması gerektiği vargısına ulaştım.

5. Bundan sonra başka gerçeklikleri aramayı istedim, ve önüme Geometricilerin sürekli bir cisim olarak, ya da uzunluk, genişlik ya da derinlikte belirsizce uzamlı, çeşitli parçalara bölünebilen, çeşitli beti ve büyüklükleri olabilen ve her tür yolda devindirilebilen ya da konumlandırılabilen bir uzay olarak tasarladığım nesnelerini koyarak—çünkü geometriciler nesnelerinde tüm bunları varsayarlar—, kimi en yalın tanıtlamalarının üzerinden geçtim. Ve tüm dünyanın bu tanıtlamalara yüklediği büyük pekinliğin yalnızca bunların az önce sözünü ettiğim kurala göre açıklık ile kavranmaları olgusu üzerine dayandığını, ve ayrıca onlarda bana nesnelerinin varoluşu konusunda inanca verecek hiçbirşey olmadığını gördüm. Çünkü, örneğin bir üçgenin verili olduğunu varsaydığımızda, üç açısının iki dik açıya eşit olması gerektiğini hiç kuşkusuz gördüm; ama bu nedenle beni dünyada böyle bir üçgenin olduğuna inandıracak hiçbirşey görmedim. Bunun yerine, yeniden eksiksiz bir Varlığa ilişkin ideamı irdelemeye döndüğüm zaman, tersine, bu ideada varoluşun üçgenin üç açısının iki dik açıya eşitliğinin üçgen ideasında imlenmesi ile, ya da bir küre ideasında kürenin yüzeyindeki tüm noktaların özekten eşit uzaklıkta olduklarının imlenmesi ile aynı yolda ya da giderek daha da açık olarak imlendiğini buldum; bu yüzden bu eksiksiz Varlık olan Tanrının olduğu ya da varolduğu en azından geometrinin herhangi bir tanıtlamasının olabileceği denli pekindir.

6. Ama birçoklarının onu bilmenin, ve giderek ruhlarının ne olduğunu bilmenin güç olduğuna inanmalarına neden olan şey hiçbir zaman anlıklarını duyusal şeylerin üstüne yükseltmemeleri, ya da hiçbirşeyi özel olarak özdeksel şeyler için bir düşünme kipi olan imgeleme yoluyla olmanın dışında irdelemeye alışmamış olmaları, imgelenebilir olmayan hiçbirşeyin onlara hiçbir biçimde anlaşılır olarak görünmemesi olgusudur. Bu Okullardaki felsefecilerin bile

anlakta herşeyden önce duyularda olmamış olan hiçbirşeyin olmadığını bir düzgü olarak savunmaları olgusundan yeterince açıktır—duyular ki, gene de Tanrı ve ruh idealarının hiçbir zaman onlarda olmamış olduğu açıktır. Ve bana öyle görünüyor ki, bu Tanrıyı ve ruhu kavrayabilmek için imgelemlerinden yararlanmayı isteyenler, sanki sesleri işitmek ya da kokuları koklamak için gözlerinden yararlanmayı isteyenler gibi davranırlar: ama aslında şu ayrım ile ki, görme duyusu bize nesnelerinin gerçekliği konusunda ancak koklama ya da işitme duyularının verdikleri denli güvence verirken, öte yandan anlağımız araya girmedikçe ne imgelemimiz ne de duyularımız bize hiçbir zaman herhangi birşey konusunda inanca veremezler.

7. Son olarak, eğer ortaya koyduğum nedenler tarafından Tanrının ve ruhlarının varoluşu konusunda yeterince inandırılmış olmayanlar varsa, belki de kendilerine onlar konusunda daha çok inanca verilen tüm başka şeylerin—örneğin bir bedenleri olduğunun, ya da yıldızların ve bir dünyanın vb. varolduğunun—daha az pekin olduklarını bilmeleri gerekir. Çünkü, gerçi bu tür şeyler konusunda onlardan kuşku duymayı bizim için bir tür aşırılık olarak gösterecek 'moral' [=kılgısal] bir inancamız olsa da, gene de, 'metafiziksel' [=kuramsal] bir pekinlik söz konusu olduğu zaman, uykudayken aynı yolda bir başka bedenimizin olduğunu imgeleyebildiğimiz ve ortada öyle şeyler yokken başka yıldızları ve bir başka dünyayı görebildiğimiz gibi bir gözlem varken, tam bir inancamızın olmaması için yeterince neden olduğunu ustan yoksun olmadıkça hiç kimse yadsıyamaz. Çünkü düşlerdeki düşünceler sık sık uyanıklık durumundakilerden daha az diri ve kesin değilken, ikincilerin değil de onların yanlış olduklarını nasıl biliriz? Ve gerçi en iyi kafalar sorunu dilediklerı denli inceleyebilecek olsalar da, Tanrının varoluşunu varsaymadıkları sürece bu kuşkuyu giderecek yeterli bir neden bulabileceklerine inanmıyorum. Çünkü, ilk olarak, az önce bir kural olarak aldığım şey bile, eş deyişle, çok açık olarak ve çok seçik olarak kavradığımız tüm şeylerin gerçek olmaları bile yalnızca Tanrı olduğu ya da varolduğu ve eksiksiz bir Varlık olduğu için, ve bizdeki herşey ondan doğduğu için pekindir. Bundan şu çıkar ki, idealarımız ya da kavramlarımız [*idées ou notions*], açık ve seçik oldukları düzeye dek olgusal şeyler [*choses réelles*] oldukları ve Tanrıdan doğdukları için, bu düzeye dek ancak gerçek olabilirler. Öyle ki gerçi sık sık bir yanlışlık kapsayan idealarımız ya da kavramlarımız olsa da, bu ancak kendilerinde karışık ve bulanık [*confus et obscur*] birşey taşıyanlar açısından böyle olabilir, çünkü bunlar bu düzeye dek yokluktan pay alırlar, eş deyişle, bütünüyle eksiksiz olmadığımız

için bizde ancak karışık olarak bulunurlar. Ve açıktır ki yanlışlık ya da eksikliğin böyle olarak Tanrıdan geldiği görüşü gerçeklik ya da eksiksizliğin yokluktan geldiği görüşünün verdiğinden daha az tiksinti vermez. Ama bizdeki olgusal ve gerçek herşeyin eksiksiz ve sonsuz bir Varlıktan geldiğini bilmeseydik, idealarımız ne denli açık ve seçik olsalardı da, kendimizi onların gerçek olma eksiksizliğini taşıdıklarına inandırmak için bir nedenimiz olmazdı.

8. Ama Tanrının ve ruhun bilgisi böylece bize bu kural konusunda bir pekinlik verdikten sonra, uykumuzda imgelediğimiz düşlerin bizi herhangi bir yolda uyanıkken taşıdığımız düşüncelerin doğruluğundan kuşku duymaya götürmemesi gerektiğini anlamak çok kolaydır. Çünkü eğer biri uykudayken bile örneğin yeni bir tanıtlama bulmuş bir geometricide bulunabilecek denli seçik bir idea taşıyorsa, uykuda olması onun doğru olmasını engellemeyecektir. Ve düşlerimizdeki en olağan yanılgıya, bize çeşitli nesneleri dışsal duyularımızın yaptığı gibi sunmalarına gelince, bunun böyle ideaların gerçekliklerinden güvensizlik duymamıza yol açmasının bir önemi yoktur, çünkü onlar açısından benzer olarak uykuda olmaksızın da sık sık aldanabiliriz, tıpkı sarılık geçirenler herşeyi sarı gördükleri zaman, ya da çok uzak olan yıldızlar ya da başka cisimler olduklarından çok daha küçük göründükleri zaman olduğu gibi. Çünkü, son olarak, ister uykuda ister uyanık olalım, hiçbir zaman Usumuzun kanıtı yoluyla olmaksızın inandırılmaya izin vermemeliyiz. Ve dikkat etmek gerek ki imgelemden ya da duyularımızdan değil ama Usumuzdan söz ediyorum. Tıpkı güneşi çok açık olarak görmemize karşın bu nedenle onun göründüğü denli büyük olduğu yargısında bulunmayışımız gibi, benzer olarak pekala bir keçi bedeni üzerinde bir aslan başı da imgeleyebilir ve bunu zorunlu olarak bu kuruntunun varolduğu vargısını çıkarmaksızın yapabiliriz; çünkü Us böyle gördüğümüz ya da imgelediğimiz herşeyin gerçek olduğunda diretmez. Ama bize açık olarak tüm idealarımızın ya da kavramlarımızın belli bir gerçeklik temelleri olması gerektiğini söyler; çünkü yoksa tümüyle eksiksizlik ve gerçeklik olan Tanrı onları bize yerleştirmiş olamazdı. Ve uslamlamalarımız hiçbir zaman uyku sırasında uyanıklık durumunda olduğu denli açık ve tam olmadıkları için, gerçi zaman zaman imgelerimiz o zamanki gibi ya da daha da diri ve kesin olsalar bile, Us bize der ki, bütünüyle eksiksiz olmadığımıza göre düşüncelerimizin tümü de doğru olamayacakları için, gerçeklik olarak taşıdıkları şeyle hiçbir yanılgıya düşmeksizin düşlerimizde olmaktan çok uyanıklık durumundaki deneyimlerimizde karşılaşılmalıdır.

BÖLÜM V

1. BURADA seve seve ilerleyecek ve ilk gerçekliklerden çıkarsadığım öteki gerçekliklerin tam zincirini göstereceğim. Ama bunu yapmak için şimdi kendileri ile aramı açmayı hiç istemediğim bilginlerin kendi aralarındaki tartışmalı birçok sorundan söz etmek zorunlu olacağından, sanırım bundan kaçınmak ve yalnızca genel olarak bu gerçekliklerin neler olduklarından söz etmek, böylelikle kamu için onlar üzerine daha özel olarak bilgilendirilmenin yararlı olup olmayacağını daha bilge olanların yargısına bırakmak yerinde olacaktır. Tanrının ve ruhun varoluşunu tanıtlayabilmek için tam şimdi yararlandığım ilkeden başka hiçbir ilke varsaymama, ve daha önce geometricilerin tanıtlamalarının göründüğünden daha açık ve daha pekin görünmeyen hiçbirşeyi gerçek olarak kabul etmeme kararıma her zaman sıkı sıkıya sarıldım. Ve gene de ileri sürebilirim ki, yalnızca kendimi genellikle felsefede ele alınan başlıca güçlükler açısından kısa bir zamanda doyurmanın aracını bulmakla kalmadım, ama ayrıca Tanrının Doğa için saptadığı ve ruhlarımıza kavramlarının izlerini bastığı öyle yasalar da dikkatimi çekti ki, sorun üzerinde bir kez yeterince düşündükten sonra, evrende varolan ya da yer alan herşeyde onlara tam olarak uyulduğundan kuşku duymamız olanaksızdı. Dahası, bu yasaların sonucunu irdelerken,* bana öyle görünüyor ki daha önce öğrenmiş olduğum ya da giderek öğrenmeyi umudettiğim tümünden daha yararlı ve daha önemli birçok gerçekliği ortaya çıkardım.

2. Yayımlanması belli kaygılar tarafından engellenen bir *İnceleme*'de† bunların en önemlilerini açıklamaya çalıştığım için, onları tanıtma konusunda yapabileceğim en iyi şey burada o *İnceleme*'nin kapsadıklarını kısaca özetlemek olacaktır. Yazmaya başlamadan önce, onda özdeksel şeylerin doğası üzerine bildiğime inandığım herşeyin kapsanmasını tasarlamıştım. Ama, tıpkı katı bir cismin değişik yüzlerinin tümünü düz bir yüzey üzerinde eşit ölçüde iyi temsil edemeyen ressamların bunların en önemlilerinden birini seçip ışığı yalnızca onun üzerine düşürmeleri ve bu arada ötekilerin gölgede bırakılması ve ancak birinciye bakarken görünebildikleri ölçüde gösterilmesi gibi, ben de *Söylem*'imde kafamda olanların tümünü veremeyeceğimden korkarak yalnızca *Işık* üzerine düşündükleri-

*[Fr: "*en considérant la suite de ces lois*" :: "bu yasaların sonucunu irdelerken"; Lat: "... *legum istrarum series perpendens*" :: "bu yasaların dizisini irdelerken."]

†[*Le Mond* (1634). "İnceleme"nin yayımlanmasının önüne geçen kaygı Galileo'nun mahkum edildiğinin öğrenilmesiydi.]

mi uzunlamasına açımlamayı istedim. Daha sonra, fırsat çıktığında, güneş ve durağan yıldızlar üzerine birşeyler eklemeye karar verdim, çünkü ışık hemen hemen bütünüyle onlardan doğar; ondan sonra, gökler üzerine, çünkü ışığı onlar iletirler; ve gezegenler, kuyruklu yıldızlar ve yeryüzü üzerine, çünkü onu yansıtırlar; ve daha özel olarak yeryüzünde olan tüm cisimler üzerine, çünkü ya renkli ya saydam ya da ışıklıdırlar; ve son olarak insan üzerine, çünkü tüm bunların gözlemcisi odur. Tüm bu şeyleri biraz gölgede bırakma ve onlar üzerine görüşlerimi bilginler tarafından kabul edilen görüşleri benimsemek ya da çürütmek zorunda kalmaksızın özgürce anlatabilme amacıyla, bütün bu evreni onların tartışmalarına bırakmaya ve yalnızca eğer Tanrı şimdi imgesel bir uzayda bir yerlerde yeni bir evren oluşturmak için yeterli özdeği yaratmış olsaydı, ve eğer bu özdeğin çeşitli bölümlerini çeşitli yollarda ve hiçbir düzen olmaksızın ozanların ancak imgelemeyi başarabildikleri karışık bir kaosun doğacağı bir biçimde devindirmiş ve işini yalnızca Doğaya olağan yolda onayını verip onu saptadığı yasalara göre davranmaya bırakarak tamamlamış olsaydı, yeni bir evrende olacak olanlar üzerine konuşmaya karar verdim. Böylece ilk olarak bu özdeği betimledim ve onu öyle bir yolda göstermeye çalıştım ki, bana dünyada yukarıda Tanrı ve ruh üzerine söylenmiş olanlar dışında hiçbirşey ondan daha açık ya da anlaşılır olamazmış gibi göründü. Çünkü onda Okullarda tartışılan o biçimlerden ya da niteliklerden hiç birinin olmadığını, ve dahası, genel olarak bilgisi ruhlarımıza onu bilmiyor görünmenin bile olanaksız olacağı denli doğal olmayan hiçbirşeyin bulunmadığını kesinlikle varsaymaya dek gittim. Bundan başka, Doğanın yasalarının neler olduklarını gösterdim, ve nedenlerimi Tanrının sonsuz eksiksizliklerinden başka hiçbir ilke üzerine dayandırmaksızın herhangi bir biçimde kuşku duyulabilecek olanların tümünü tanıtlamaya, ve bunların Tanrı başka evrenler yaratmış olsa bile içinde bu yasalara uyulmayabilecek hiç birinin olamayacağı bir doğada olduklarını göstermeye çalıştım. Bundan sonra, bu kaosu oluşturan özdeğin en büyük bölümünün nasıl kendini bu yasalarla uyum içinde bizim göklerimize benzer kılacak bir yolda dağıtması ve düzenlemesi gerektiğini, ve bu arada nasıl parçalarından bir bölümünün bir dünya, bir bölümünün gezegenler ve kuyruklu yıldızlar, ve bir başka bölümününse bir güneş ve durağan yıldızlar oluşturması gerektiğini gösterdim. Ve ışık konusunu geniş bir biçimde ele alarak, burada güneş ve yıldızlarda bulunacak olan ışığın doğasını, bunlardan bir kıpıda göklerin ölçüsüz uzayını nasıl geçtiğini, ve gezegenlerden ve kuyruklu yıldızlardan yeryüzüne nasıl yansıtıldığı-

nı uzunlamasına açıkladım. Bunlara ayrıca bu göklerin ve yıldızların tözleri, durumları, devimleri ve tüm değişik nitelikleri ile ilgili birçok şeyi de ekledim, öyle ki bizim evrenimizin göklerinde ve yıldızlarında betimlediğim evrende bütünüyle aynı görünmek zorunda olmayan ya da en azından aynı görünmeyebilen hiçbirşeyin olmadığını açığa sermek için gerekeni söylediğimi düşündüm. Buradan daha özel olarak yeryüzü üzerine konuşmaya geçerek kesinlikle Tanrının yeryüzünü oluşturan özdeğe hiçbir ağırlık vermediğini varsaymış olmama karşın, parçalarının tümünün nasıl biteviye tam olarak yeryüzünün özeğine doğru çabaladıklarını, ve yüzeyinde su ve hava olduğu için, nasıl göklerin ve yıldızların ve özellikle ayın konumunun tüm durumlarda denizlerimizde gözlenebilene benzer bir akış ve yeniden-akışa ve bunun yanısıra hem suyun hem de havanın dönencelerde de gözlenebildiği gibi doğudan batıya belli bir devimine neden olması gerektiğini gösterdim; ayrıca dağların, denizlerin, pınarların ve ırmakların onda nasıl doğallıkla oluşabildiklerini, nasıl metallerin madenlerde toplandıklarını ve bitkilerin kırlarda büyüdüklerini, ve genel olarak karışık ya da bileşik denilen tüm cisimlerin nasıl doğabileceklerini gösterdim. Ve yıldızların dışında ışık kaynağı olarak bildiğim tek şey ateş olduğu için, başka şeyler arasında onun doğası ile ilgili herşeyi, nasıl oluştuğunu, nasıl beslendiğini, nasıl kimi zaman ışık olmaksızın yalnızca ısı ve kimi zaman ısı olmaksızın yalnızca ışık olduğunu inceledim; ayrıca değişik renklerin değişik cisimlere ve birçok nitelik türü üzerinde nasıl verilebildiğini, bunlardan kimilerinin nasıl sıvılaştırıldığını ve başkalarının katılaştırıldığını, nasıl hemen hemen tümünün onun aracılığıyla tüketildiğini ya da kül ve dumana çevrildiğini, ve son olarak nasıl bu küllerden yalnızca eyleminin yeğinliği yoluyla camı oluşturduğunu da gösterdim; küllerin cama bu dönüşümü bana doğadaki tüm süreçler denli ılarika göründüğü için, onu betimlemekten özel bir haz duydum.

3. Gene de tüm bunlardan bu evrenin sunduğum yolda yaratılmış olduğunu çıkarsamayı istemedim; çünkü Tanrının onu başlangıçta daha sonra olacak olduğu gibi yaratmış olması çok daha olasıdır. Ama açıktır ki, ve tanrıbilimciler tarafından yaygın bir görüş olarak benimsendiği gibi, Tanrının şimdi onu saklayan etkinliği onu yaratan etkinliği ile bütünüyle aynıdır; buna göre, eğer başlangıçta bu evrene kaos biçiminden başka hiçbir biçim vermemiş olsa da, doğa yasalarının bir kez saptanmış oldukları ve Tanrının onlara alıştığı yolda işlemeleri için yardımını verdiği varsayıldığında, yaratılış tansığına haksızlık yapmaksızın ancak bu yolla tüm arı özdeksel şeylerin zamanın geçişiyle onları şimdi gördüğümüz gibi olmuş ola-

bileceklerini kabul edebiliriz. Ve doğalarını anlamak onları böyle adım adım ortaya çıkarken gördüğümüzde tümünü de başlangıçta tamamlanmış olarak gördüğümüzde olduğundan çok daha kolaydır.

4. Dirimsiz cisimlerin ve bitkilerin betimlemesinden hayvanların ve özellikle insanların betimlemesine geçtim. Ama henüz onlardan geri kalanı ile aynı biçemde söz etmek için, eş deyişle, etkileri nedenlerden türeterek ve Doğanın onları hangi tohumlardan ve hangi yolda üretmesi gerektiğini göstererek söz etmek için yeterli bir bilgim olmadığından, Tanrının insan bedenini üyelerinin dışsal betisinde olduğu gibi örgenlerinin içsel düzenlenişinde de betimlediğimin dışında başka hiçbir özdeği kullanmaksızın ve herşeyden önce ona ussal bir ruh, ya da bitkisel ya da duyusal bir ruh olarak hizmet edebilecek olanın dışında herhangi bir şey vermeksizin bütünüyle bizlerden birinin bedeni gibi oluşturmuş olduğunu varsaymakla yetindim. Ama yalnızca, yüreğinde bu ışıksız ateşlerden birini tutuşturmuştur ki, onu daha önce açıklamıştım ve onunla yalnızca kurumadan önce kapatılmış samanı ısıtan ve meyvadayken mayalanmaya bırakılmış yeni şarabı köpüklü yapan birşeyi anlıyorum. Çünkü, bunlarla uyum içinde bu bedende varolabilecek işlevleri yokladığımda, tam olarak bizde bir düşünme gücü taşımamız söz konusu olmaksızın ve dolayısıyla ruhumuzun, başka bir deyişle, bedenden ayrı olan ve biraz önce doğasının düşünmek olduğu söylenmiş olan bu parçamızın ona hiçbir katkısı olmaksızın varolabilecek olan işlevlerin, e.d. ustan yoksun hayvanların bizi andırdıklarının söylenmesine yol açan işlevlerle özdeş işlevlerin tümünü buldum; ama bu işlevlerde düşünce üzerine bağımlı olan ve bu yüzden insanlar olarak yalnızca bizim özelliklerimiz arasına düşen herhangi birini bulamadım; buna karşı, daha sonra Tanrının ussal bir ruh yarattığını ve onu betimlediğim tikel yolda bu beden ile birleştirdiğini varsaydığım zaman, onların tümünü buldum.

5. Ama orada bu sorunu nasıl ele aldığımı gösterebilmek için, burada yüreğin ve atardamarların deviminin açıklamasını ortaya koymak istiyorum ki, hayvanlarda gözlenen ilk ve en genel devim olarak, bize tüm geri kalanı üzerinde ne düşünmemiz gerektiğini kolayca yargılamanın aracını sağlayacaktır. Ve bu konuda söylediklerimin anlaşılmasının daha az güç olması için, anatomide bilgili olmayanların bunları okumadan önce ciğerleri ile solunum yapan büyük bir hayvanın yüreğini gözlerinin önünde kestirme zahmetine girmelerini ve içersindeki iki odacığı ya da boşluğu görmelerini isterim, çünkü bu tüm bakımlardan bir insan yüreğine yeterince benzerdir. İlk olarak kendisine çok büyük iki borunun karşılık düş-

tüğü sağ yanda ana toplardamar [*la veine cave*] vardır ki, kanın birincil alıcısı ve deyim yerindeyse bedenin tüm öteki damarlarını dalları gibi alan bir ağaç gövdesidir; ve bir atıcı toplardamar [*la veine artérieuse/akciğer atardamarı*] vardır ki, gerçekte kökenini yürekten alır ve ondan çıktıktan sonra kendilerini tüm akciğerler boyunca dağıtan birçok dala bölünen bir atardamardan başka birşey olmadığı için kötü bir adlandırmadır. Sonra ikinci olarak sol yanda-ki boşluk vardır ki yine ona da önceki denli ya da giderek ondan da geniş iki boru karşılık düşer; e.d. toplayıcı atardamar [*l'artère veineuse/akciğer toplardamarı*] ki, bu da kötü bir adlandırmadır çünkü orada birçok dala bölündüğü akciğerlerden gelen ve atıcı toplardamarın dalları ile ve soluk borusu denilen ve soluduğumuz havaya geçit veren borunun dalları ile içiçe geçen bir toplardamardan başka birşey değildir; ve yürekten çıkarak dallarını beden boyunca gönderen büyük atardamar [*la grande artère*]. Ayrıca bu iki boşlukta bulunan dört girişi açan ve kapatan kapılar gibi olan onbir küçük zarın da dikkatle gösterilmesini isterim; bunlardan üçü ana toplardamarın girişindedir ve orada öyle bir yolda düzenlenmişlerdir ki onun kapsadığı kanın yüreğin sağ boşluğuna akmasını hiçbir biçimde önleyemez, ve gene de dışarı çıkmasını tam olarak önleyebilirler; üçü atıcı toplardamarın girişinde bulunur ve bütünüyle ayrı bir yolda düzenlenmiş olarak boşluktaki kanın akciğerlere geçmesine kolayca izin verirler, ama şimdiden akciğerlerde bulunan kanın bu boşluğa geri dönmesine vermezler; ayrıca ikisi toplayıcı atardamarın girişinde bulunur ve akciğerlerdeki kanın yüreğin sol boşluğuna doğru akmasına izin verir, ama geri dönüşüne vermezler; ve üçü büyük atardamarın girişinde bulunur ve kanın yürekten akmasına izin verir, ama geri dönüşünü önlerler. O zaman toplayıcı atardamarın açılışının içinde bulunduğu durumdan ötürü oval olmakla iki zarla uygun bir biçimde kapatılabilmesi, ama ötekilerin yuvarlak oldukları için üç zarla daha iyi kapatılabilmeleri olgusu dışında, bu zarların sayısı için başka herhangi bir neden aramanın hiçbir gereği yoktur. Dahası, büyük atardamarın ve atıcı toplardamarın toplayıcı atardamardan ve ana toplardamardan çok daha sert ve sağlam yapılı olduklarına, ve bu son ikisinin yüreğe girmeden önce genişlediklerine ve orada deyim yerindeyse yüreğin kulakçıkları denilen ve onun kendi dokusuna benzer bir dokudan oluşan iki cep oluşturduklarına, ve her zaman yürekte bedenin herhangi bir başka bölümünden daha yüksek bir sıcaklık olduğuna, ve son olarak, bu sıcaklığın boşluklara giren her kan damlasının hemen genişlemesine ve şişmesine neden olduğuna dikkat edilmesini isterim—

tıpkı sıvıların çok sıcak bir kaba damla damla dökülmelerine izin verildiği zaman genellikle yaptıkları gibi.

6. Bundan sonra, yüreğin devimini açıklama amacıyla söylemem gereken tek şey boşluklarının kan dolu olmadığı zaman zorunlu olarak ana toplardamardan sağ boşluğa, ve toplayıcı atardamardan sol boşluğa bu iki bölmeyi her zaman dolu tutmaya yetecek denli kanın aktığı, ve dolu oldukları için yüreğe doğru bakan ağızlarının kapamayacaklarıdır. Ama her biri boşluklardan birine olmak üzere iki kan damlası böyle girer girmez, onları bırakan açıklıkların çok geniş olması ve onları taşıyan damarların kanla dolu olması nedeniyle çok büyük olmaktan başka türlü olamayan bu damlalar orada buldukları sıcaklıktan ötürü seyrelir ve şişerler. Bu yolla bütün yüreğin genişlemesine neden olarak yerlerini zorlarlar ve onları içeri akıtmış olan iki damarın girişlerindeki beş küçük kapakçığı kapatarak böylece yüreğe daha fazla kanın gelmesini önlerler; ve giderek daha da seyrelip çıkışlarını sağlayacak olan öteki iki damarın girişlerindeki altı kapakçığı itip açarlar, bu yolla atıcı toplardamarın ve büyük atardamarın tüm dallarının hemen hemen yürek ile aynı zamanda genişlemesine neden olurlar. Bu sonuncular hemen sonra tıpkı atardamarların yaptığı gibi büzülürler, çünkü onlara girmiş olan kan soğumuştur; ve altı küçük kapakçık yeniden kapanır ve ana toplardamarın ve toplayıcı atardamarın beş kapakçığı yeniden açılır ve tıpkı daha önce gördüğümüz gibi yüreğin ve atardamarların bir kez daha genişlemesine neden olan öteki kan damlalarına yol verirler. Ve sonra yüreğe giren kan kulakçık denilen bu iki kese içersinden geçtiği için, devimleri yüreğin devimine aykırıdır ve o genişlerken onlar büzülürler. Geri kalanına gelince, matematiksel tanıtlamanın gücünü bilmeyen ve gerçek nedenleri salt olası nedenlerden ayırdetmeye alışmamış olanların söylenmiş olanları yoklamaksızın yadsımaya kalkmamaları için onlara bildirmek istiyorum ki, tam şimdi açıkladığım bu devim yalnızca örgenlerin yüreğe bakıldığında görülebilecek olan o durumlarından, parmaklarla duyumsanabilen sıcaklıktan, ve kanın deney yoluyla öğrenebileceğimiz doğasından gelir, tıpkı bir saatin deviminin onun karşıt ağırlıklarının ve çarklarının gücünden, konumundan ve biçiminden gelmesi gibi.

7. Ama eğer toplardamarlardaki kanın böyle sürekli olarak yüreğe akarken nasıl kendini tüketmediğini, ve atardamarların yürekten geçen herşey onlara aktığı için nasıl olup ta kanla dolup taşmadıklarını sorarsak, buna yanıt olarak belirtmem gereken şey yalnızca bir İngiliz hekim*

*Harvaeus [William Harvey, 1578/1657], *de motu cordis* [*et sanguinis in animalibus*, 1628]."]

tarafından daha önce yazılmış olanlardır. Bu nedenledir ki bu konuda buzları kırmış olma onuru ona yüklenmelidir ve yine atardaımarların uçlarında birçok küçük borucuk olduğunu ve bunların yürekten aldıkları kanın toplardamarların küçük dallarına girerek oradan bir kez daha yüreğe geri döndüğünü ilk kez öğreten ve bu yolda kanın geçeğinin tıpkı bir sürekli döngü gibi olduğunu gösteren de o olmuştur. Kolu toplardamarı açtıkları yerin yukarısında ortalama bir sıkılıkla bağlayarak kanın eğer böyle bir bağlama olmasaydı çıkacak olduğundan çok daha bol olarak çıkmasını sağlayan cerrahların her zamanki deneyleri ile bunu çok açık olarak tanıtlar. Buna karşı, eğer kolu aşağıda, el ve açılan yer arasında bağlayacak olurlarsa, ya da eğer yukarıda çok sıkı bağlayacak olurlarsa, bütünüyle aykırı bir sonuç görülecektir. Çünkü açıktır ki bağ ortalama sıkılıkta olduğu zaman, daha şimdiden kolda olan kanın toplardamarlar yoluyla yüreğe geri dönüşünü önleyebilse de, buna karşın atardamarlar yoluyla yeniden daha fazla kanın gelmesinin önüne geçemez, çünkü bunlar toplardamarların altına yerleşmiştir ve daha güçlü olan duvarlarını sıkıştırmak daha az kolaydır; ve yine yürekten gelen kan atardamarlar aracılığıyla ele geçmek için toplardamarlar yoluyla elden yüreğe geri dönmek için olduğundan daha büyük bir güçle çabalar. Ve bu kan toplardamarlardan birinde yapılan açılma yoluyla koldan kaçtığı için, zorunlu olarak bağlamanın altında, başka bir deyişle kolun uçlarına doğru belli bir geçit olmalıdır ki onun yoluyla atardamarlardan oraya gelebilsin. Bu hekim benzer olarak kanın izlediği yol konusunda söylediklerinin doğruluğunu toplardamarların yolları boyunca değişik yerlerde yerleşmiş ve kanın bedenin ortasından uçlara doğru geçmesine değil ama yalnızca uçlardan yüreğe geri dönüşe izin verecek bir yolda düzenlenmiş belli küçük zarların ya da kapakçıkların varoluşu yoluyla, ve dahası, bedendeki tüm kanın kesilmiş tek bir atardamar aracılığıyla ondan çok kısa bir zamanda çıkabileceğini gösteren deney yoluyla çok açık olarak tanıtlar—bir deney ki, giderek damar yüreğin çok yakınında çok sıkı bağlandığı ve onunla bağ arasında kesildiği ve böylece ondan akan kanın yürekten başka herhangi bir yerden gelebileceğini varsaymak için hiçbir zeminin olamayacağı zaman bile aynı sonucu verir.

8. Ama kanın bu deviminin gerçek nedeninin belirtmiş olduğum neden olduğunu gösteren başka birçok şey daha vardır. Böylece ilk olarak toplardamarlardan çıkan kan ve atardamarlardan çıkan kan arasında görülen ayrın ancak yürek içinden geçme yoluyla seyrelmiş ve deyim yerindeyse damıtılmış olmakla yürekten hemen ayrıldıktan sonra, eş deyişle, atardamarlarda iken, yüreğe girmeden

biraz önce, eş deyişle toplardamarlarda iken olduğundan daha ince ve diri ve sıcak olması olgusundan doğabilir. Ve eğer dikkat edilirse, yüreğin yakınlarında olmanın dışında bu ayrımın açıkça görünmediğini ve ondan daha da uzak bölgelerde çok açık olmadığını buluruz. Dahası, atıcı toplardamarı ve büyük atardamarı oluşturan dokunun sertliği kanın onlara karşı toplardamarlar durumunda olduğundan daha büyük bir kuvvetle vurduğunu yeterince açık olarak gösterir. Ve niçin yüreğin sol boşluğunun ve büyük atardamarın sağ boşluktan ve atıcı toplardamardan daha büyük ve daha geniş olması gereksin? Ama bunun nedeni toplayıcı atardamarın kanının yürekten geçtikten sonra yalnızca akciğerlerde bulunmakla doğrudan doğruya ana toplardamardan gelenden daha ince olması ve ondan daha etkili ve daha kolay olarak seyrelmesidir. Ve doktorların nabız atışını alırken bulabilecekleri şey nedir, eğer, kanın doğasını değiştirmesine göre, yüreğin sıcaklığı yoluyla öncekinden daha büyük ya da daha küçük bir derecede ve daha çok ya da daha az çabuk olarak seyrelebileceğini bilmiyorlarsa? Ve eğer bu ısının öteki üyelere nasıl iletildiğini araştırırsak, bunun yürekten geçmekle bir kez daha ısıtılan ve oradan tüm beden boyunca yayılan kanın aracılığıyla olduğunu kabul etmek gerekmez mi? Bundan şu çıkar ki, eğer herhangi bir tikel bölümden kanı uzaklaştırırsak, aynı yolla ondan sıcaklığı da uzaklaştırmış oluruz; yürek sıcaktan kızarmış bir demir gibi yansaydı bile, ayaklara ve ellere sürekli olarak yeni kan göndermedikçe onları şimdi olduğu gibi ısıtmaya yeterli olmazdı. Bundan şunu da anlıyoruz ki, solunumun gerçek yararı yüreğin sağ boşluğundan orada seyreltilmiş ve deyim yerindeyse buharlara dönüştürülmüş olarak akciğerlere gelen kanın kalınlaşmasını ve yeniden sol boşluğa düşmeden önceki kana döndürülmesini sağlamak için akciğerlere yeterli taze hava taşımaktır ve bu olmaksızın orada varolan ateş için yakıt olarak hizmet etmeye uygun olmayacaktır. Bu bildirim akciğerleri olmayan hayvanların yüreklerinde de yalnızca tek bir boşluk olduğunun, ve henüz annelerinin rahminde iken onları kullanamayan çocuklarda kanın ana toplardamardan yüreğin sol boşluğuna akmasını sağlayan bir açıklık ve akciğerden geçmeksizin atıcı toplardamardan büyük atardamara geçmesini sağlayan bir oluk bulunduğunu görmemiz tarafından da doğrulanır. Dahası, eğer yürek atardamarlar yoluyla mideye sıcaklık, ve bunun yanısıra kanın oraya alınmış besinleri çözündürmede yardımcı olan daha akışkan bileşenlerinden bir bölümünü göndermeseydi, orada sindirim nasıl yapılabilirdi? Ve besinlerin özsularını kana döndüren eylemi anlamak, eğer onun yürekten belki de günde yüz ya da iki yüz kereden

daha fazla geçerek ve yeniden geçerek damıtıldığını düşünürsek daha kolay olmaz mı? Beslenmeyi ve bedende olan çeşitli sıvıların [*diverses humeurs*] üretimini açıklamak için söylenmesi gereken tek şey, kanın seyreltilmekle yürekten atardamarların uçlarına doğru geçmesini sağlayan kuvvetin kanın parçalarından bir bölümünün tam olarak içlerinde bulundukları üyelerde kalmasına ve orada kendileri tarafından uzaklaştırılan başkalarının yerini almalarına neden olduğu, ve karşılaştıkları küçük gözeneklerin konum ya da biçim ya da küçüklüklerine göre, aralarından kimilerinin başkalarına değil de belli parçalara doğru ilerledikleridir—tıpkı, herkesin gördüğü gibi, delikleri değişik büyüklüklerde olan değişik eleklerde değişik tahıl türlerinin ayırılabilmesi gibi. Son olarak tüm bunlarda en dikkate değer olan şey çok ince bir yeli ya da daha doğrusu çok arı ve çok diri olan ve sürekli olarak büyük bir bollukla yürekten beyne doğru yükselerek oradan sinirler yoluyla kaslara ilerleyen ve orada tüm üyelere güç veren bir alevi andıran hayvan özsularının [*esprits animaux*] üretilmesidir; ve kanın en yeğin olarak devinmekle ve içerilere en kolay işlemekle bu özsuları oluşturmaya en uygun parçacıklarının nasıl başka herhangi bir yere olmaktan çok beyne doğru ilerlediklerini açıklamak için varsayılabilecek biricik neden onları oraya taşıyan atardamarların yürekten en doğrudan çizgilerde çıkan damarlar oldukları, ve Doğa yasaları ile özdeş olan Mekanik yasalarına göre, birçok nesne birlikte aynı noktaya doğru devindikleri ve bu noktada tümü için yer olmadığı zaman (ki yüreğin sol boşluğundan çıkan ve beyne doğru gitme eğiliminde olan parçacıklar açısından durum budur), en zayıf ve devimleri en az yeğin olan parçaların daha güçlü olanlar ve bu yolla ona ulaşabilecek biricik parçalar tarafından zorunlu olarak bir yana atıldıklarıdır.

9. Tüm bu sorunları daha önce yayımlama amacında olduğum *İnceleme*'de yeterince ayrıntılı olarak açıklamıştım. Ve daha sonra orada insan bedeninde kapsanan hayvan özsularının üyeleri devindirme gücünü taşıyabilmeleri için (tıpkı hayvanların başlarının kesildikten kısa bir süre sonra bile henüz devindiklerinin ve toprağı ısırdıklarının gözlenmesi gibi) bu bedenin sinir ve kaslarının dokusunun ne olması gerektiğini; beyinde uyanıklık, uyku ve düşlere neden olmak için hangi değişimlerin zorunlu olduğunu; ışığın, seslerin, kokuların, tatların, sıcaklığın ve dışsal nesnelere ait tüm başka niteliklerin duyuların araya girmesiyle beyin üzerinde çeşitli idealeların izlerini nasıl bırakabildiklerini; açlığın, susuzluğun ve başka içsel duyguların da onlara karşılık düşen izleri ona nasıl iletebildiklerini; neyin bu idealeın alınmasını sağlayan "sağ duyu" olarak

görülmesi gerektiğini, ve onları barındıran bellek ile, onları çeşitli yollarda değiştirebilen ve onlardan yeni idealar oluşturabilen düşlem ile ne denmek istendiğini göstermiştim—düşlem ki, aynı yolla hayvan özsularını kaslar boyunca dağıtarak, böyle bir bedenin üyelerinin birçok değişik yolda ve kendilerini onun duyularına ve içsel tutkularına sunan nesnelere uygun bir biçimde devinmesine neden olabilir, tıpkı bizim durumumuzda üyelerin istencin yönetiminden ayrı olarak devinebilmeleri gibi. Ve bu insan becerisi tarafından ne denli değişik *otomatların* ya da devinen makinelerin yapılabileceğini, ve bunun kemiklerin, kasların, sinirlerin, atardamarların, toplardamarların ya da her hayvan bedeninde bulunacak daha başka parçaların büyük çokluğu ile karşılaştırma içinde yalnızca birkaç parçanın kullanımı yoluyla yapılabileceğini bilenlere tuhaf görünmeyecektir; bu yandan beden bir makine olarak görülür ki, Tanrının elleriyle yapılmış olmakla, insan tarafından icadedilenlerin tümünden karşılaştırılamayacak denli daha iyi düzenlenmiştir ve kendi içinde onların tümünden çok daha hayranlık verici devimler kapsar.

10. Burada özellikle şunu göstermek için durdum. Eğer bir maymunun ya da usu olmayan herhangi bir başka hayvanın örgenlerini ve dışsal biçimini taşıyan böyle makineler yapılmış olsaydı, elimizde bunların o hayvanlarla aynı doğada olmadıklarını saptamak için hiçbir araç olmazdı. Buna karşı, eğer bedenimize belli bir andırım gösteren ve ahlaksal olarak başarılması olanaklı olduğu ölçüde eylemlerimize öykünen makineler olmuş olsaydı, herşeye karşın onların hiçbir biçimde gerçek insanlar olmadıklarını saptamamızı sağlayacak çok güvenilir iki sınama yolumuz olurdu. Birincisi düşüncelerimizi başkalarına iletmek için bizim yaptığımız gibi konuşmayı ya da başka simgeleri hiçbir zaman kullanamayacak olınalarıdır. Çünkü kolayca bir makinenin sözcükler üretebilecek bir yolda, giderek örgenlerinde belli değişimler ortaya çıkarabilen cisimsel eylemler durumunda karşılıklar verebilecek bir yolda bile yapılabileceğini tasarlayabiliriz; örneğin, tikel bir bölümüne dokunılursa ona ne söylemek istediğimizi sorabilir; eğer bir başka parçasına dokınulacak olursa, incitildiği için bağırabilir, vb.; ama hiçbir zaman yanında söylenebilecek herşeye uygun olarak yanıt verebilmek için konuşmasını değişik yollarda düzenleyebilmesi söz konusu olamaz, ve giderek bunu en aptal insanın yapabileceği yolda bile yapamaz. Ve ikinci ayrım şudur: Makinelerin belli şeyleri herhangi birimizin yapabildiği denli iyi, ya da belki de bizden daha iyi bir yolda yerine getirebilmelerine karşın, kaçınılmaz olarak başka birçoklarında ba-

şarısız kalırlar, ve bu yolla bilgiden değil ama yalnızca örgenlerinin düzenlenişine göre davrandıklarını açığa çıkarabiliriz. Çünkü us tüm olumsallıklar için hizmet edebilen evrensel bir araç iken, bu örgenlerinse her bir tikel eylem için tikel bir düzenlemeye gereksinimleri vardır; ve bundan şu çıkar ki, herhangi bir makinede onun tüm yaşam olaylarında bizim usumuzun bizi davranmaya götürmesi ile aynı yolda davranmasına olanak verebilecek bir türlülüğün olması ahlaksal [=kılgısal] olarak olanaksızdır [*est moralement impossible*].*

11. Bu iki araç yoluyla insanlar ve hayvanlar arasında varolan ayrımı da anlayabiliriz. Çünkü çok dikkate değer bir olgu vardır: giderek budalaları bile dışlamaksızın, öylesine kafasız ve aptal hiç kimse yoktur ki değişik sözcükleri birarada düzenleyemesin, ve onlardan düşüncelerini bildirmesini sağlayan bir söylem oluşturamasın; ve buna karşı, ne denli eksiksiz ve talihli olarak oluşmuş olursa olsun hiçbir hayvan yoktur ki böyle birşeyi yapabilsin. Buna neden olan şey örgenlerin eksik olması değildir, çünkü açıktır ki saksağanlar ve papağanlar sözcükleri tıpkı bizim gibi çıkarabilirler, ve gene de bizim gibi, eş deyişle söylediklerinin düşündüklerinin kanıtını vereceği bir yolda konuşamazlar; buna karşı, sağır ve dilsiz doğmakla konuşma için başkalarına hizmet eden örgenlerden hayvanlarla aynı derecede ya da giderek onlardan daha yüksek bir derecede yoksun olan insanların kendileri kendilerini genellikle yanlarında olmakla onların dilini öğrenecek zamanı bulanlara anlaşılır kılmalarını sağlayan belli işaretler icadetme alışkanlığındadırlar. Ama bu yalnızca hayvanların insanlardan daha az usları olduğunu değil, ama hiç usları olmadığını gösterir, çünkü açıktır ki konuşabilmek için çok az şey gereklidir. Ve insanlar arasındaki eşitsizliğe olduğu gibi aynı türün hayvanları arasında varolan eşitsizliğe de dikkat ettiğimiz ve kimilerinin bilgi kazanmaya başkalarından daha yetenekli olduğunu gördüğümüz zaman, türünün en eksiksizi olarak seçilen bir maymunun ya da bir papağanın bu sorunlar söz konusu olduğunda bulunacak en aptal çocuğa ya da en azından anlığı bulutlanmış bir çocuğa bile eşit olmaması olgusu, eğer hayvan durumunda ruh bizimkinden bütünüyle ayrı bir doğada olmamış olsaydı, pek inanılabilir birşey olmazdı. Ve konuşmayı tutkuları ele veren ve hayvanlar tarafından olduğu gibi makineler tarafından da öykünülen doğal devimlerle karıştırmamamız gerekir; ne de eskilerden kimilerinin yaptığı gibi hayvanların konuştuklarını, ama bizim onla-

*[Aynı kullanım **4.7**'de de görülür.]

rın dillerini anlamadığımızı düşünmeliyiz; çünkü eğer bu doğru olsaydı, bizim örgenlerimize karşılık düşen birçok örgenleri olduğu için kendilerini bize de tıpkı kendi benzerlerine olduğu gibi kolayca anlaşılır kılabilirlerdi. Yine belirtmeye değer bir olgudur ki, eylemlerinin bir bölümünde bizden daha büyük bir beceri gösteren birçok hayvanın olmasına karşın, aynı zamanda bunların başka birçoklarında ne olursa olsun hiçbir beceri göstermediklerini gözleriz; bu yüzden bizden daha iyi yapmaları olgusu anlıklarının olduğunu tanıtlamaz, çünkü bu durumda herhangi birimizden daha anlıklı olurlar ve tüm başka şeyleri de bizden iyi yaparlardı; ama bu dahaçok ustan yoksun olduklarını gösterir ve onlarda örgenlerinin düzenlenişine göre davranan şey doğanın kendisidir, tıpkı dişlilerden ve ağırlıklardan oluşan bir saatin zamanı gösterebilmesi ve onu bizim tüm sağgörümüzle yapabileceğimizden daha doğru olarak ölçebilmesi gibi.

12. Bundan sonra ussal ruhu betimlemiş ve onun sözünü ettiğim başka şeyler gibi herhangi bir yolda özdeğin gücünden türetilemeyeceğini, ama kesinlikle yaratılmış olması gerektiğini göstermiştim; ve ayrıca insan bedeninde teknesindeki bir kaptan gibi yerleşmiş olmasının yeterli olmadığını—belki de bedenin üyelerini devindirmek için olmanın dışında—, ama bizimkilere benzer duyumlarının ve itkilerinin olabilmesi ve böylece gerçek bir insan oluşturabilmesi için beden ile daha yakından bağlanmasının ve birleşmesinin zorunlu olduğunu da göstermiştim. Son olarak burada en önemlilerinden biri olduğu için ruh konusunu biraz geniş olarak ele aldım; çünkü Tanrıyı yadsıyanların yanılgılarından sonra—ki bunu yukarıda yeterli olarak çürüttüğüme inanıyorum—, zayıf tinleri erdemin doğru yolundan çıkarmada hayvanın ruhunun bizimki ile aynı doğada olduğunu ve dolayısıyla bu yaşamdan sonra, tıpkı sinekler ve karıncalar gibi, kendisinden korkacağımız ya da umudeceğimiz hiçbirşeyin olmadığını imgelemekten daha etkili başka hiçbir yanılgı yoktur. Oysa ikisinin ne denli ayrı oldukları bilindiği zaman ruhumuzun doğasında bedenden bütünüyle bağımsız olduğunu ve dolayısıyla onunla birlikte ölme zorunluğu altında durmadığını tanıtlamanın nedenlerini de çok daha iyi kavrarız, ve o zaman onu yokedebilecek başka hiçbir neden bulunamayınca doğallıkla ölümsüz olduğu yargısında bulunuruz.

BÖLÜM VI

1. ŞİMDİ tüm bunları kapsayan *İnceleme*'nin sonuna varmamdan bu yana üç yıl geçti; ve onları bir matbaacının eline bırakmak üzere

yeniden gözden geçirmeye başlamak üzereydim ki, kendilerine saygı duyduğum ve eylemlerim üzerinde yetkelerinin düşüncelerim üzerinde benim kendi usumun taşıdığından daha az ağırlık taşıyamayacağı belli kimselerin kısa bir süre önce bir başkası* tarafından yayımlanan bir fizik kuramını onaylamadıklarını öğrendim. Bu görüşe katıldığımı söylemeyeceğim, ama yalnızca şunu belirteceğim ki sansürlerinden önce onda dine ya da Devlete zararlı olduğunu tasarlayabileceğim, ve buna göre eğer usum beni onu yazmam gerektiğine inandırmış olsaydı bunu yapmamın önüne geçebilecek hiçbirşey görmedim. Ve yeni hiçbirşeyi gerçekliğinin çok pekin bir tanıtını elde etmedikçe kabul etmeme ve herhangi bir kimseye zarar verebilecek hiçbirşeyi yazmama konusunda her zamanki büyük kaygıma karşın, bu durum beni kendi görüşlerim arasında içinde kendimi aldattığım birinin bulunabileceği korkusuna düşürdü. Bu yayımlama konusunda verdiğim kararı değiştirmeme neden olmaya yetti. Çünkü önceki kararın için nedenlerin çok güçlü olmalarına karşın, gene de beni her zaman kitap yazma işinden nefret etmeye götürmüş olan eğilimim hemen kendimi onu yayımlama işinden bağışlatacak başka birçok neden bulmama yol açtı. Ve her iki yan için de ağır basan öyle nedenler vardır ki, yalnızca burada onları bildirmede benim bir çıkarım değil, ama belki kamunun da onları öğrenmede belli bir çıkarı olabilir.

2. Hiçbir zaman kendi anlığımın ürünleri olan şeyleri çok fazla büyütmedim, ve kullandığım Yöntemden sağladığın biricik üstünlük kurgul bilimlere [*sciences spéculatives*] özgü belli güçlükler açısından bana doyum vermesi, ya da davranışlarımı bana öğrettiği nedenlere göre düzenlemeye çalışmam olduğu sürece, hiçbir zaman onun üzerine birşeyler yazma yükümlülüğü altında olduğumu düşünmedim. Çünkü, davranış kuralları söz konusu olduğunda herkes kendi anlayışına öylesine güvenir ki, eğer Tanrı tarafından kendi halklarına egemenler olarak saptanmış olanlardan ya da en azından Tanrının kendilerine peygamber olmak için yetecek denli kayra ve coşku verdiklerinden daha başkalarının o kurallar üzerinde herhangi bir değişim yapmalarına izin verilecek olsaydı, kafaların sayısına eşit bir sayıda reformcu bulunabilirdi. Ve gerçi benim kurgularım bana en büyük hazzı verseler de, başkalarının da onlara belki de daha da büyük bir haz verebilecek kurguları olduğuna inanıyordum. Ama *Fizik* üzerine kimi genel kavramlara ulaşır ulaşmaz, ve çeşitli tikel güçlüklerde onlardan yararlanmaya başlayınca bizi hangi nok-

*[Galileo. Söz konusu çalışma 1632'de yayımlanan ve Engisizyon tarafından kınanan *Massimi Sistemi*, ve konu ise dünyanın devimidir.]

taya götürebileceklerini ve şimdiye dek yararlandığımız ilkelerden ne denli ayrı olduklarını görür görmez, bizi elimizden geldiğince tüm insanlığın genel iyiliğine katkıda bulunma yükümlülüğü altında tutan yasaya karşı büyük bir günah işlemeksizin onları gizli tutamayacağıma inandım. Çünkü yaşamda çok yararlı olan bilgiye erişmenin olanaklı olduğunu ve Okullarda öğretilen kurgul felsefenin yerine öyle bir kılgısal felsefe bulabileceğimizi görmemi sağladılar ki, onun aracılığıyla, ateşin, suyun, havanın, yıldızların, göklerin ve çevremizdeki tüm başka cisimlerin kuvvet ve eylemlerini zanaatçılarımızın değişik uygulayımlarını bildiğimiz denli seçik olarak bilebilir ve onları aynı yolda uyarlanmış oldukları tüm kullanımlarda uygulayabilir, böylece kendimizi doğanın efendileri ve iyeleri yapabiliriz. Bu yalnızca yeryüzünün ve onda bulunacak tüm iyi şeylerin meyvalarından herhangi bir zahmete girmeksizin yararlanmamızı sağlayan sonsuz sayıda aygıtı bulma amacıyla değil, ama ayrıca ve başlıca sağlığın korunmasını ortaya çıkardığı için de istenecektir ki, hiç kuşkusuz bu yaşamdaki başlıca iyi ve tüm başka iyilerin temeli odur. Çünkü anlık bedensel örgenlerin durumu ve düzenlenişlerine öyle bir düzeyde bağımlıdır ki, eğer insanları şimdiye dek olduklarından daha bilgili ve daha becerikli kılmanın bir aracını bulmak olanaklıysa, inanıyorum ki bunun aranacağı yer tıptır. Şimdi uygulanmakta olan tıbbın yararlığı dikkate değer çok az şey kapsadığı doğrudur; ama, onu küçümsemeyi istemeksizin, hiç kuşkum yok ki onu meslek edinmiş olanlar arasında bile insanın bildiği herşeyin henüz bilinmesi gerekenlerle karşılaştırma içinde hemen hemen bir hiç olduğunu, ve eğer elimizde nedenlerinin ve doğanın bize sunduğu tüm çarelerinin yeterli bir bilgisi olsaydı hem bedenin hem de anlığın sonsuz çoklukta hastalığından kurtulabileceğimizi kabul etmeyen tek bir insan yoktur. Şimdi, tüm yaşamımı böylesine zorunlu bir bilginin araştırmasına adamaya karar verdikten ve bana eğer onu izleyecek olursak yaşamın kısalığı ya da deneyim eksikliği tarafından engellenmedikçe bizi kesinlikle amacımıza ulaştıracak gibi görünen bir yolu bulduktan sonra, bu iki engele karşı en iyi önlemler oldukları yargısına vardığım şey kendi bulduğum birkaç şeyin tümünü bağlılıkla kamuya iletmek ve güçlü bir kavrayışı olan herkesten yapılması gereken deneylere her birinin kendi eğilim ve yeteneğine göre katkıda bulunarak ilerlemelerini ve sonra bulabilecekleri her şeyi kamuya iletmelerini istemek oldu. Böylelikledir ki arkadan gelen öncekinin bıraktığı yerden başlayabilir, ve bu yolla birçok insanın yaşamlarını ve emeklerini birleştirerek ortaklaşa bir çabayla herhangi birinin özel olarak yapmayı başarabi-

leceğinden çok daha ileri gidebiliriz.

3. Deneylere [*expériences*] gelince, kişi bilgide ilerledikçe onların daha da zorunlu bir duruma geldiklerini belirttim. Çünkü, başlangıçta, yalnızca kendilerini duyularımıza kendiliklerinden sunan ve üzerlerine biraz da olsa düşündüğümüzde gözardı edemeyeceğimiz deneylerden yararlanmak daha seyrek ve daha dikkatle tasarlanmış olanları aramaktan daha iyidir. Bunun nedeni daha sık olanların nedenlerini bilmediğimiz sürece daha seyrek olanların çoğu kez bizi yanıltmaları ve bağımlı oldukları koşulların hemen hemen onlara dikkat etmenin çok güç olacağı denli tikel ve küçük olmasıdır. Ama bunda izlediğim düzen şudur. İlkin genel olarak dünyada olan ya da olabilecek herşeyin ilkelerini ya da ilk nedenlerini bulmaya çalıştım, ve bunu bu amaçla dünyayı yaratmış olan Tanrıdan başka hiçbirşeyi düşünmeden ya da onları doğal olarak ruhlarımızda varolan belli gerçeklik tohumlarından başka hiçbir kaynaktan türetmeden yaptım. Bundan sonra bu nedenlerden çıkarsanabilecek birincil ve en olağan etkilerin hangileri olduğunu irdeledim, ve bana öyle görünüyor ki bu yolda gökleri, yıldızları, bir yeryüzünü, ve giderek yeryüzünde suyu, havayı, ateşi, mineralleri ve böyle daha başka şeyleri buldum ki, bunlar varolan herşey içinde en yaygın ve en yalın ve dolayısıyla bilinmesi en kolay olanlardır. Bundan sonra, daha tikel olanlara yükselmeyi istediğim zaman karşıma öyle büyük bir türlülük çıktı ki, insan anlığı için yeryüzünde olan cisimlerin biçimlerini ya da türlerini eğer Tanrının istenci onları oraya koymak olmuş olsaydı yeryüzünde olabilecek olan sonsuz sayıda başkasından ayırdetmenin, ve dolayısıyla eğer nedenlere etkileri yoluyla ulaşmıyor ve birçok tikel deneyimden yararlanmıyor olsaydık onları kendimize yararlı kılmanın olanaklı olamayacağını düşündüm.* Daha sonra anlığımda duyularıma sunulmuş olan tüm nesnelerin üzerinden geçerken, orada bulmuş olduğum ilkeler yoluyla uygun olarak açıklayamayacağım hiçbirşeyin gözüme çarpmadığını söyleyebilirim. Ama ayrıca kabul etmem gerek ki doğanın gücü öylesine büyük ve engin ve bu ilkeler öylesine yalın ve geneldir ki, hemen hemen ilkelerden birçok değişik yolda çıkarsanabileceğini daha baştan anlamadığım hiçbir tikel etki gözlemiş değilim, ve en büyük güçlüğüm çoğu kez etkinin bu yollardan hangisinde onlara bağımlı olduğunu ortaya çıkarmaktır. Çünkü buradan bildi-

*[Kuno Fischer'in (1961) bir gözlemi: "Görüngüler ne denli tikelleşirse, o denli 'olumsal' görünürler, ve ilk nedenlerden açıklanmaları o denli güçleşir. Öylcyse burada araştırma yöntemi tersine çevrilmeli, ve nedenlerden etkilere gitmek yerine, etkilerden nedenlere gidilmelidir: Bacon'un tümevarım yöntemi."]

ğim biricik çıkış yolu yine öyle deneyleri araştırmaktır ki, bunlarda sonuç açıklama yollarından birine göre alındığında ötekine göre alındığında olanla aynı olmamalıdır. Geri kalanına gelince, şimdi öyle bir noktaya ulaştım ki bu amacı yerine getirebilecek deneylerin büyük çoğunluğunu yapabilmek için hangi yolun izlenmesi gerektiğini sanırım yeterince açık olarak görüyorum; ama yine bunların öyle bir doğada ve öyle bir sayıda olduklarını da görüyorum ki, bunlar için ne ellerim ne de gelirim yeterli olabilir, üstelik bu ikincisi olduğundan bin kat daha büyük olsaydı bile; öyle ki, bundan böyle bu deneylerden ne denli çok ya da ne denli az yapabilirsem, doğanın bilgisinde ilerlemem de o denli çok ya da o denli az olacaktır. Yazdığım *İnceleme* yoluyla tanıtılmaları konusunda kendime söz verdiğim şeyler bunlardır, ve kamunun ondan kazanabileceği yararı onda öylesine açık olarak gözler önüne sermeyi istedim ki, insanlığın genel iyiliğini isteyenlerin tümünü, eş deyişle, salt dışsal görünüşe ya da yalnızca görüşlere göre değil ama gerçekten erdemli olanları hem daha önce yaptıkları deneyleri bana iletmeye hem de yerine getirilmeyi bekleyenleri araştırmada bana yardım etmeye yöneltecektim.

4. Ama o günden bu yana beni görüşümü değiştirmeye götüren, ve doğru olduklarını saptadığım sürece belli bir ölçüde önemli saydığım her şeyi yazıya geçirmeyi sürdürmem ve onlara sanki onları bastırmayı istiyormuşçasına özen göstermem gerektiğini düşünmeme yol açan başka nedenler buldum. Bunu yapmamın nedeni *bir yandan* bana bunun onları dikkatle yoklamak için çok daha fazla fırsat verecek olmasıyken—çünkü hiç kuşkusuz her zaman birçokları tarafından görüleceğini düşündüğümüz şeyleri yalnızca kendimiz için yaptığımız şeylere göre çok daha inceden inceye gözden geçiririz—, aynı zamanda sık sık üzerlerine düşünmeye başladığım zaman bana doğru görünen şeylerin onları kağıda geçirmeye çalıştığım zaman yanlış çıkmalarıydı; *öte yandan*, kamuya elimden geldiğince yararlı olma konusunda hiçbir fırsatı kaçırmamayı istemiş olmamdı, öyle ki eğer çalışmalarımın bir değeri varsa, ölümümden sonra onları ellerine geçirecek olan insanlar onlardan onlara en uygun görünen yolda yararlanabilmeliydiler. Ama onların ben sağken yayımlanmalarına izin vermemeye karar verdim, öyle ki ne yol açabilecekleri karşıtlıklar ve çekişmeler, ne de giderek belki de bana kazandırabilecekleri ün bile kendi öğrenimim için ayırmayı istediğim zamanı yitirmeme neden olmamalıydı. Çünkü herkesin elinden geldiğince başkalarının iyiliğine katkıda bulunma yükümlülüğü altında olduğu ve hiç kimseye yararlı olmamanın sözcüğün tam anla-

mıyla değersiz olmak olduğu doğru olsa da, yine doğrudur ki kaygılarımız şimdiki zamandan daha ileriye uzanmalıdır, ve bizden sonraki kuşaklara çok daha fazla yararlı olacak başka amaçların yerine getirilmesi göz önüne alındığında, yaşayanlara kimi yararlar getirebilecek birçok şeyi gözardı etmek geçerlidir. Böylece, gerçekte şimdiye dek öğrendiğim çok az şeyin henüz bilmediklerim ve ortaya çıkarabilme konusunda umutsuz olmadığım şeylerle karşılaştırıldığında hemen hemen hiçbirşey olduklarının bilinmesini çok isterim; çünkü Bilimlerde gerçeği adım adım ortaya çıkaranların durumu varsıllaşmaya başladıklarında büyük kazançlar elde etme konusunda yoksulken çok küçük miktarları kazanmada yaşadıkları sıkıntılardan çok daha azını yaşayanların durumuna çok benzer. Ya da, onları kuvvetleri genellikle utkuları ile orantılı olarak artan ve bir çarpışmanın yitirilmesinden sonra askerlerini birarada tutabilmek için bir başarı elde ettikten sonra kentleri ve kırları almak için gerekenden daha fazla önderlik yeteneğine gereksinen ordu generallerimize benzetebiliriz. Çünkü gerçekliğin bir bilgisine erişmesinin önüne geçen tüm güçlük ve yanılgıları yenmeye çalışan biri aslında bir çarpışmaya girmiştir, ve belli bir genelliği ve önemi olan bir sorun konusunda yanlış bir sanıyı kabul etmek bir çarpışmayı yitirmektir; önceden elde tutulan bir konumu geri alabilmek için gereken beceri, daha şimdiden güvenilir ilkeleri olan birinin büyük bir ilerleme yapması için gerekenden çok daha fazla olacaktır. Bana gelince, eğer Bilimlerde belli gerçeklikleri ortaya çıkarmada başarılı olmuşsam (ve umarım bu kitapta kapsanan sorunlar bunlardan kimilerini bulduğumu gösterecektir), diyebilirim ki bunlar üstesinden geldiğim ve içlerinde şansın benden yana çıktığı çarpışmalar olarak saydığım beş ya da altı ana güçlüğün sonuçları ve türevleridir. Giderek tasarlarımı bütünüyle gerçekleştirebilmek için kanımca böyle iki ya da üç utkudan daha çoğunu kazanma gereksiniminde olmadığımı, ve yaşım çok ilerlemediği için doğanın olağan sürecinde henüz bu hedefe erişmek için yeterince boş zaman bulabileceğimi söylemede bile duraksamayacağım. Ama bana kalan zamanı iyi kullanabilmek için umudum ne denli büyükse, onu o denli iyi idare edebilme yükümlülüğü altında olduğuma inanıyorum; ve eğer Fiziğimin temellerini yayımlamış olsaydım, hiç kuşkusuz karşıma onu yitirmek için pekçok fırsat çıkmış olacaktı. Çünkü bunların tümü de hemen hemen kabul edilebilmeleri için yalnızca anlaşılmalarının gerekeceği denli açık olsalar da, ve aralarında bir tanıtlamasını verebileceğime inanmadığım tek bir ilke bulunmasa da, gene de başkalarının çeşitli görüşlerinin tümü ile bağdaşmaları olanak-

sız olduğu için, yol açacakları karşıtlık tarafından sık sık oyalanacağımı önceden görüyorum.

5. Diyebiliriz ki bu karşıtlıklar [*oppositions*] hem bana yanlışlarımı ayrımsatmada, hem de, sağlam birşeye ulaştığımı varsayarsak, başkalarının bunu daha iyi anlamalarını sağlamada yararlı olabilirler; ve birçok insan tek bir insandan daha çoğunu görebileceği için, şimdiden onlardan yararlanmaya başlayan başkalarını kendi buluşları ile bana yardım etmeye götürebilir. Ama yanılgıya aşırı ölçüde açık olduğumu kabul etmeme ve vardığım ilk düşüncelere hemen hemen hiçbir zaman güvenmememe karşın, bana yöneltilebilen karşıçıkışlar [*objections*] üzerine edindiğim deneyim onlardan herhangi bir yarar sağlama beklentimin önüne geçiyor. Çünkü sık sık hem dostlarım arasında saydığım insanların, hem kendilerine karşı yansız olduğumu düşündüğüm başkalarının, ve hem de giderek dostlarımın sevecenlikleri nedeniyle göremediklerini kötü duyguları ve hasetleri yüzünden ortaya çıkarma çabasına girdiklerini çok iyi bildiğim kimilerinin yargıları üzerine deneyimim oldu; ama önümdeki konudan çok uzakta duran birşey olmadıkça, belli bir yolda önceden göremediğim herhangi bir karşıçıkış seyrek olarak yapılmıştır. Böylece görüşlerimin bana benden daha az sıkı ya da daha az haktanır görünmeyen herhangi bir eleştirmeni ile hemen hemen hiçbir zaman karşılaşmadım. Ve hiçbir zaman Okullarda kullanılan tartışmalar aracılığıyla daha önceden bilmediğimiz herhangi bir gerçekliğin ortaya çıkarıldığını görmedim; çünkü her iki yan da utku kazanmaya çalıştığı sürece, her bir yandaki nedenleri tartmaktan çok olasılığı geçerli kılma çabasına öncelik verilir, ve uzun bir süre iyi avukatlık yapmış olanların bu nedenle daha sonra daha iyi yargıçlar olmaları söz konusu değildir.

6. Düşüncelerimin iletilmesinden başkalarının kazanabilecekleri yarara gelince, henüz onları uygulamaya koyulabilmeleri için daha pekçok şeyi eklemenin zorunlu olmayacağı bir düzeyde geliştirmediğim için, bu çok büyük olamazdı. Ve sanırım herhangi bir kibir olmaksızın diyebilirim ki, eğer herhangi biri bunu yapabilecekse, bu bir başkasından çok benim kendim olacaktır; gene de bu hiç kuşkusuz dünyada benim kendi anlığımdan karşılaştırılamayacak denli üstün olan pekçok anlık olmayabileceği için değil, ama hiç kimse başkasından öğrendiği bir şeyi onu kendisi bulduğu zaman olduğu denli iyi kavrayamayacağı ve özümseyemeyeceği için böyledir. Bu önümüzdeki sorun açısından öylesine doğrudur ki, sık sık görüşlerimden kimilerini çok iyi kavrayışlı insanlara açıklamış olsam da, onlarla konuşurken bunları oldukça seçik olarak anlıyor görünme-

lerine karşın, gene de aynı şeyleri kendileri yeniden anlattıkları zaman onları hemen hemen her zaman artık benim olarak kabul edemeyeceğim denli değiştirdiklerini gördüm. Bu fırsatla benden sonra gelen kuşaklardan onlara söylenenlerin benim kendim tarafımdan bildirilmiş olmadıkça benden geldiğine hiçbir zaman inanmamalarını isteyeceğim. Ve elimize yazıları geçmeyen tüm eski felsefecilere yüklenen aşırılıklara kesinlikle hayret etmiyorum, ve kendi zamanlarının en iyi kafaları olduklarını anlayarak, bunlardan düşüncelerinin usa çok aykırı olduğunu değil ama yalnızca bize kötü sunulduklarını çıkarıyorum. Yine hemen hemen hiçbir zaman öğrencilerinden hiçbirinin onları geçmesinin söz konusu olmadığını görürüz, ve inanıyorum ki bugünlerde Aristoteles'in en tutkulu izleyicileri eğer doğa üzerine onunki denli bilgileri olmuş olsaydı kendilerini çok mutlu sayarlardı, üstelik bu hiçbir zaman daha çoğuna erişemeyecekleri koşulu üzerine olsaydı bile. Onlar hiçbir zaman kendisine destek veren ağaçlardan daha yukarı tırmanmaya çalışmayan ve üstelik çoğu kez doruklarına ulaşır ulaşmaz yeniden aşağıya inen bir sarmaşığa benzerler; çünkü bana öyle görünüyor ki böyle insanlar da yeniden inmeye başlarlar, eş deyişle, her nasılsa kendilerini çalışmaktan bütünüyle uzak tutmuş olsalardı olacaklarından daha bilgisiz kılarlar; çünkü yazarlarında anlaşılır olarak açıklanmış olanı bilmekle yetinmeyerek bunun dışında onda üzerlerine hiçbirşey söylemediği ve belki de hiçbir zaman düşünmemiş olduğu birçok güçlüğün çözümünü bulmayı isterler. Gene de onların felsefecilik yolları anlıkları çok sıradan olanlar için de oldukça uygundur, çünkü yararlandıkları ayrım ve ilkelerin bulanıklıkları her şey üzerine sanki onları gerçekten biliyorlarmış gibi gözüpek bir yolda konuşabilmelerinin ve söyledikleri herşeyi en ince anlayışlı ve kavrayışlı olanlara karşı hiç kimsede onları çürütebilmenin bir aracı olmaksızın savunabilmelerinin nedenidir. Bu bakımdan bana gözleri gören biri ile eşit koşullarda döğüşebilmek için onu çok karanlık bir mağaranın derinliklerine çekmeyi isteyen kör bir insan gibi görünürler. Ve ayrıca diyebilirim ki, yararlandığım felsefenin ilkelerini yayımlamaktan kaçınmam böyle insanların çıkarınadır, çünkü, bu biçimleriyle çok yalın ve çok açık oldukları için, onları yayımlamakla bir bakıma pencereleri açmış ve döğüşebilmek için indikleri mağaraya günışığının girmesine neden olmuş gibi olurdum. Ama giderek en iyi kafaların bile bu ilkelerle tanışmayı istemek için hiçbir nedenleri yoktur; çünkü eğer herşey üzerine konuşabilmeyi ve bilgili olma ününü kazanmayı istiyorlarsa, kendini yalnızca kimi sorular için adım adım açığa seren ve başka şeyler söz konusu oldu-

ğunda kişiyi açıkça bilgisizliğini kabul etmeye zorlayan gerçeklik için arayış yerine, her tür sorunda çok fazla sıkıntı olmaksızın bulunabilecek olasılık [*vraisemblance*] ile yetinerek amaçlarına daha kolay ulaşacaklardır. Buna karşı, eğer gerçekliğin çok az bir bilgisini hiçbir konuda bilgisiz görünmeme gibi bir kendini beğenmişliğe yeğliyorlarsa—ki hiç kuşkusuz yeğlenebilirdir—, ya da benimkine benzer bir tasarı izlemeyi istiyorlarsa, bu Söylemde şimdiden söylemiş olduklarımdan daha çoğunu söylemem gerekmeyecektir. Çünkü eğer benim ulaştığım noktadan daha ileri gitmeye yetenekli iseler, bulmuş olduğumu düşündüğüm herşeyi kendi başlarına bulmayı da başarabileceklerdir. Çünkü herşeyi yalnızca ait olduğu düzen içinde inceledikten sonra, açıktır ki henüz ortaya çıkarmam gereken şey kendinde şimdiye dek bulabildiklerimin tümünden daha güç ve daha gizlidir, ve onu benden öğrendiklerinde duyacakları haz kendi başlarına ortaya çıkardıklarında olacağından daha az olacaktır; dahası, ilkin kolay şeyleri arayıp sonra adım adım ilerleyerek daha güç başkalarına geçtiklerinde edinecekleri alışkanlık benim tüm öğrettiklerimden daha yararlı olacaktır. Çünkü, benim kendime gelince, inanıyorum ki eğer bana gençliğimden bu yana tanıtlarını aradığım tüm gerçeklikler öğretilmiş olsaydı, ve eğer onları öğrenmede hiçbir güçlükle karşılaşmamış olsaydım, belki de hiçbir zaman onların ötesinde herhangi bir başkasını ortaya çıkaramazdım, ya da en azından onları yeniden bulma konusunda kendimi onları aramaya verdiğim sürece elde ettiğimi düşündüğüm o alışkanlığı ya da kolaylığı kazanamazdım. Ve tek bir sözcükle, eğer dünyada bir başkasının ona başlamış olan biri tarafından olduğu denli iyi başaramayacağı herhangi bir iş varsa, bu benim üzerinde çalıştığım iştir.

7. Hiç kuşkusuz, bu amaca hizmet edebilecek deneyler söz konusu olduğunda, tek bir insan bunların tümünü yerine getiremeyecektir; ama gene de zanaatçıların ya da kendilerine ödemede bulunabileceği ve çok etkili bir araç olan kazanç umudu yoluyla onlardan yerine getirilmeleri istenen herşeyi sağın olarak yerine getirmeleri sağlanabilecek türde kimselerin elleri dışında, amaca uygunluk açısından kendi ellerinden başkasını kullanamayacaktır. Çünkü ister merak isterse öğrenme isteği yoluyla olsun, ona gönüllü yardımlarını önerebilecek olanlara gelince, bunlar yalnızca kulağa hoş gelen ama hiç biri gerçekleşmeyen tasarlar üreterek genellikle iş yapmaktan çok söz vermeye hazır olmakla kalmazlar, ama ayrıca belli güçlüklerin açıklanması yoluyla, ya da en azından zamanı ancak onun yitmesine neden olarak doldurabilecek övgü sözleri ve

boş konuşmalar yoluyla sıkıntılarının karşılığının ödenmesini isteyeceklerdir. Ve başkalarının daha şimdiden yatıkları deneylere gelince, eğer bunları ona iletmeyi isteseler bile—ki onlara gizler diyenler bunu hiçbir zaman yapmayacaklardır—, bunlar çoğunlukla öyle çok ayrıntı ya da yüzeysel gereç eşliğindedir ki, gerçekliği ayırıp ortaya çıkarması çok güç olacaktır. Buna ek olarak hemen hemen tümünü de öylesine kötü açıklanmış ya da öylesine yanlış bulacaktır ki—çünkü onları üretmiş olanlar bütün bunların kendi ilkeleri ile uyum içinde görünmelerini sağlamak zorunda kalmışlardır—, aralarında ona yararlı olabilecek olanlar olsaydı bile, bunlar onları ayıklamada harcanacak zamana değmeyeceklerdi. Bu yüzden eğer dünyanın herhangi bir yerinde en önemli ve kamuya en yararlı olabilecek şeyleri ortaya çıkarma yeteneğinde olduğu güvenle bilinen biri olsaydı, ve eğer bu nedenle tüm başkaları ellerindeki tüm araçlarla ona amaçladığı hedefe ulaşmada yardım etmeye istekli olsalardı, onun için gerekli olan deneylerin harcamalarını karşılamaya katkıda bulunmaktan, ya da, bunun dışında, zamanını herhangi birinin neden olacağı tedirginliklerden ötürü yitirmesini önlemekten öte herhangi birşey yapabileceklerini sanmıyorum. Ama, kendimi olağanüstü herhangi birşey için söz vermeyi isteyecek denli büyük görmesem de, ve ayrıca kamunun tasarlarımla büyük ölçüde ilgileneceğini düşleyecek denli kibirli düşünceler taşımasam da, hiç kimseden ne olursa olsun hakkım olmadığı düşünülebilecek bir iyiliği kabul etmeyi isteyecek denli dilenci ruhlu biri değilim.

8. Birlikte alındıklarında tüm bu gözlemler üç yıl önce elimde bulunan *İnceleme*'yi yayımlamayı istememin nedeni oldular, ve giderek beni yaşadığım sürece böylesine genel kapsamlı olacak ve Fiziğimin temellerinin anlaşılmasını sağlayabilecek bir incelemeyi yayımlamama kararını almaya götürdüler. Ama o günden bu yana beni burada yaptığım gibi kimi tikel denemeleri ortaya koymaya ve eylemlerimin ve amaçlarımın belli bir açıklamasını kamuya sunmaya zorlayan iki başka neden doğdu. Birincisi, eğer bunu yapmazsam, daha önce belli yazıları bastırma konusundaki niyetimi bilen birçoklarının bunu yapmaktan kaçınmamın nedenlerinin benim için gerçekte olduklarından çok daha sakıncalı olduklarını düşünebilecekleriydi. Çünkü ün için ölçüsüz bir kaygı beslemesem de, ya da, eğer şöyle diyebilirsem, başka herşeyin üstünde değer verdiğim dinginliğe aykırı olarak ondan nefret etsem bile, aynı zamanda hiçbir zaman eylemlerimi sanki bunlar birer suçmuş gibi gizlemeye çalışmadım; ne de tanınmamış kalma konusunda önlemler aldım, çünkü bir yandan bunun bana zarar vereceğine, öte yandan aramak-

ta olduğum eksiksiz ansal dinginliğe ters düşebilecek bir tür huzursuzluk getireceğine inandım. Ve bu yolda kendimi tanınıp tanınmamam açısından her zaman belli bir ilgisizlik durumunda tutmama karşın, gene de bir tür ün kazanmamı önleyememiş olmam ölçüsünde, en azından kötü bir ün kazanmamın önüne geçmek için elimden geleni yapmam gerektiğini düşündüm. Beni bunları yazmaya zorlayan ikinci bir neden başkalarının yardımı olmaksızın yerine getirmemin olanaksız olduğu sonsuz sayıda deneyin eksikliğinden ötürü kendi öğretimim için tasarın gecikmesine karşı her gün daha da bilinçli olmamdır; ve kamunun ilgimi büyük ölçüde paylaşacağını umacak denli övüngen olmasam da, benden sonra yaşayacak olanlara bir gün bana tasarlarımın gerçekleşmesine hangi yolda katkıda bulunabileceklerini anlatmayı çok fazla gözardı etmemiş olsaydım birçok sorunu yapmış olduğumdan daha iyi bir durumda bırakabilecek olduğum yolunda bir suçlama yöneltmeleri için fırsat verecek denli eksik bulunmayı da istemem.

9. Ve çok fazla tartışmaya konu olmayacak ya da beni ilkelerimden dilediğimden daha çoğunu açıklamak zorunda bırakmayacak, ve gene de bilimlerde yapabilecek ve yapamayacak olduklarımı oldukça açıkça göstermeye yetecek belli sorunları seçmenin benim için kolay olduğunu düşündüm. Bunda başarılı olup olmadığımı söylemek bana düşmez, ve yazılarımdan kendim söz ederken hiç kimsenin yargısının önüne geçmeyi istemem; ama incelenmelerinden sevinç duyacağım, ve bunun yapılması için daha uygun bir vesile sağlayabilme amacıyla, önerecek karşıçıkışları olanların tümünden onları yayımcılarıma gönderme zahmetine katlanmalarını istiyorum, öyle ki ne olduklarını bilerek aynı zamanda onlara kendi yanıtımı eklemeye de çalışabileyim. Bu yolla okur karşıçıkışları ve yanıtı aynı zamanda görerek gerçeklik konusunda çok daha kolayca yargıda bulunacaktır.* Çünkü hiçbir zaman uzun yanıtlar verme konusunda değil ama yalnızca eğer yanlışlarımı görecek olursam onları çok açıkça kabul edeceğim konusunda söz veriyorum; ya da, eğer onları göremeyecek olursam, herhangi bir yeni sorunun açımlamasını eklemeksizin yalnızca yazmış olduğum şeyleri savunmak için gerekli gördüklerimi söyleyeceğim konusunda; çünkü sonu gelmeyecek bir yolda birinden ötekine geçme işine girişmek istemiyorum.

10. Eğer *Dioptrik* ve *Meteorlar*'ın başında sözünü ettiğim sorunlardan kimileri ilk bakışta onlara sayıltılar dediğim ve tanıtlamala-

*[*Meditasyonlar*'da *Okura Önsöz*'de Descartes gelen yanıtlar arasında yalnızca ikisinde üzerinde durmaya değer birşeyler bulduğunu söyler (para. 2.).]

rıyla ilgilenmiyor göründüğüm için darıltıcı gelecek olursa, o zaman bunları bütünlükleri içinde dikkatle okuma dayancı gösterilebilir ve doyum verici bulunacaklarını umuyorum. Çünkü bana uslamlamalar karşılıklı olarak öyle bir yolda bağıntılı görünüyor ki, tıpkı sonrakilerin nedenleri olan öncekiler tarafından tanıtlanmaları gibi, öncekiler de etkileri olan sonrakiler tarafından karşılıklı olarak tanıtlanırlar. Ve bunda mantıkçıların bir döngü dedikleri yanlışlığa düştüğüm sanılmamalıdır, çünkü deneyim bu etkilerin büyük bölümünü çok pekin kıldığı için, kendilerinden onları çıkarsadığım nedenler onları tanıtlamaya olmaktan çok açıklamaya hizmet ederler; ama, etkiler tarafından tanıtlanan nedenler için durum tam tersidir. Ve onlara sayıltılar dememin biricik nedeni yukarıda açıkladığım o ilk gerçekliklerden türetilebileceklerini düşündüğümü göstermekti. Ama bir başkasının yirmi yılda düşünmüş olduğu herşeyi kendilerine yalnızca bir iki sözcükle söylenir söylenmez bir günde öğrenebileceklerini imgeleyen, oysa gerçekte ince anlayışlı ve çevik oldukları denli de yanılgıya açık ve gerçekliği kavramaya yeteneksiz belli kafalar bu nedenle benim ilkelerim diye gördükleri şeyler üzerine aşırı bir felsefi yapı kurma fırsatı bulamasınlar diye bunu yapmayı özellikle istemedim. Çünkü bütünüyle benim olan görüşlere gelince, eğer nedenleri üzerine iyice düşünülürse, onların benzer konular üzerine savunulabilecek tüm başkalarından daha az olağandışı ve daha az paradoksal görünecek denli yalın ve sağduyuya uygun bulunacaklarına öylesine inanıyorum ki, yeni olmalarından ötürü bağışlanmalarını dilemeyeceğim. Ve giderek herhangi birinin ilk buluşçusu olmakla değil, ama yalnızca onları benimsemiş olmakla övüneceğim, ve bunun nedeni başkaları tarafından savunulmaları değil, ne de savunulmamaları değil, ama yalnızca Usun beni onların gerçekliğine inandırmış olmasıdır.

11. Zanaatçılar *Dioptrik*'te açıklanan buluşu* hemen yerine getiremeseler bile, bu yüzden kötü olduğunun söylenebileceğini sanmıyorum; çünkü, herhangi bir ayrıntıyı atlamaksızın betimlediğim düzeneği yapmak ve ayarlamak için büyük beceri ve alışkanlığın gerekli olması ölçüsünde, ilk girişimlerinde başarılı olmalarına birinin yalnızca önüne iyi bir nota kitabı koyulduğu için bir günde ustalıkla ut çalmayı öğreneceğini düşünmekten daha az şaşırmayacağım. Eğer öğretmenlerimin dili olan Latince'de değil de ülkemin dili olan Fransızca'da yazıyorsam, bunun nedeni eksiksiz arılığı içindeki doğal uslarından [*raison naturelle*] yararlanacak olanların

*[Bölüm 10'da Descartes'ın mercek kesimi için çok ince ayrıntıda betimlediği düzenek.]

görüşlerimi yalnızca eskilerin yazılarına inananlardan daha iyi yargılayabilecekleri umudunda olmamdır. Ve sağ duyuyu çalışma ile birleştirenlere, yargıçlarım olmalarını yalnızca kendilerinden isteyebileceğim o insanlara gelince, inanıyorum ki uslamlamamı bir halk dilinde açımlandığı için izlemeyi yadsıyacak denli Latince'den yana eğilim göstermeyeceklerdir.

12. Geri kalanına gelince, burada gelecekte bilimlerde yapmayı umduğum ilerleme konusunda daha tikel noktalardan söz etmeyi istemiyorum, ne de kamuya hiç kuşkusuz yerine getirmeyi başaramayabileceğim herhangi bir konuda söz vermeyi istiyorum. Ama yalnızca şunu söyleyeceğim ki yaşamda geri kalan zamanımı doğanın belli bir bilgisini kazanmak için çabalamaktan başka hiçbirşey için kullanmamaya kararlıyım. Bu bilgi öyle bir türde olacaktır ki, Tıp konusunda şimdiye dek erişilmiş olanlardan daha güvenilir kurallara ulaşmamızı sağlayacaktır. Ve eğilimim başka herhangi bir tür uğraştan, özellikle kimilerine ancak başkalarına zarar vererek yararlı olabilecek uğraşlardan öylesine uzaktır ki, eğer belli durumlar beni onları kullanmaya zorlamış olsaydı, sanırım bunda başarılı olamazdım. Bununla öyle bir bildirimde bulunmuş oluyorum ki, bunun bana kendimi dünyada dikkate değer kılma açısından yararlı olamayacağını çok iyi biliyorum. Ama ne olursa olsun öyle olma gibi bir isteğim yok. Ve beni kayırarak zamanımı hiçbir engellenme olmaksızın kullanabilmemi sağlayan insanlara olan borcumu her zaman bana dünyadaki en onurlu konumu önerebilecek olanlara olduğundan daha büyük göreceğim.

Okura Anımsatma

Burada Anlağın İyileştirilmesi üzerine iyilikbilir okura tamamlanmadan sunduğumuz *İnceleme*'yi yazar yıllar önce yazmıştı. Onu tamamlama amacını her zaman taşımış olmasına karşın, başka sorunlar tarafından engellendi ve sonunda ölüm tarafından alınınca, onu dilediği gibi bir sona getiremedi. Ama Gerçeği içtenlikle aramalara yararlarının hiç de az olmayacağından kuşku duymadığımız eşsiz ve yararlı birçok şey kapsadığı için, bunu sizlerden esirgemeyi istemedik; ve bu yüzden sizin de çalışmada karşılaşılacak bulanık, henüz işlenmemiş ve cilalanmamış birçok noktayı bağışlayacağınız umuduyla, yalnızca bunları anımsatmayı istedik.

BENEDICTE SPINOZA

İnsan Anlağının İyileştirilmesi

ve onu şeylerin gerçek bilgisine en iyi götüren yol Üzerine İnceleme

(1621-2/1677)

DENEYİM bana sıradan yaşamda sık sık karşılaşılan herşeyin boş ve yararsız olduğunu öğrettikten sonra, kendilerinden korktuğum herşeyin ruh onlar tarafından etkilenmedikçe kendinde iyi ya da kötü hiçbirşey kapsamadığını görünce, sonunda gerçekten iyi olan ve kendini iletme gücünü taşıyan ve başka herşeyi dışlayarak ruhu yalnız başına kavrayan birşeyin olup olmayacağını, giderek bulunması ve erişilmesi bana sürekli, en yüksek ve sonsuz bir mutluluk yaşatabilecek birşeyin olup olamayacağını araştırmaya karar verdim. "*Sonunda karar verdim*" diyorum, çünkü henüz belirsiz olan birşey uğruna güvenilir olandan vazgeçmeyi istemek ilk bakışta akıllıca görünmedi. Ün ve varsıllığın kazandırdığı üstünlüğü görüyordum, ve eğer kendimi içtenlikle başka ve yeni birşeyin arayışına vereceksem, bu tür nesnelere erişmekten vazgeçmek zorunda kalacağımı biliyordum. Eğer en yüksek mutluluk olası ki birincilerde yatıyorsa, o zaman onu zorunlu olarak yitireceğini anladım; ama eğer onlarda yatmazken çabamı yalnızca onlara yönetecek olsaydım, o zaman da en yüksek mutluluğa erişemeyecektim. Bu yüzden, yeni bir 'yaşam ilkesine' [*institutum*] ya da en azından bunun pekinliğine ulaşmanın yaşamımın düzenini ve olağan gidişini değiştirmeksizin olanaklı olup olmadığı üzerine düşündüm; ve bu uğur-

da boşuna çabaladım durdum. Çünkü yaşamda en sık karşılaşılan ve insanlar tarafından onların davranışlarından görüldüğü gibi en yüksek iyilik sayılan şeyler üç başlık altında sıralanabilir—Varsıllık, Ün, ve Duyu Hazları. Anlık bu üçü tarafından öylesine karıştırılır ki, neredeyse onlardan ayrı bir iyilik üzerine düşünemez olur. Ve duyusal hazlar söz konusu olduğunda, ruh onlar tarafından sanki iyi birşeyde dinginlik bulmuş gibi öylesine büyülenir ki, başka herhangi bir nesneyi düşünme yeteneğinde engellenir; ama bu tür hazlar doyurulduğunda, arkadan en büyük hüzün gelir ve onunla anlık, durdurulmasa da, rahatsız olur ve aptallaşır. Onur ve varsıllıklar peşinde koşma da benzer olarak anlığı karşıtırır, özellikle en yüksek iyiliği oluşturdukları sanıldığı ölçüde bu tür nesneler salt kendileri uğruna aranacak olursa.[1] Ün durumunda anlık çok daha fazla soğrulur, çünkü ün her zaman kendinde iyi olarak, ve herşeyin ona yönelmesi gereken enson erek olarak görülür. Dahası, varsıllık ve üne erişmenin arkasından duyusal hazlar durumunda olduğu gibi pişmanlık gelmez; tersine, her ikisinde de kazanç arttıkça onlardan duyulan haz da arttığı için, sonuçta hem birini hem de ötekini daha da arttırmaya itiliriz; ama umutlarımız boşa çıkacak olursa, en derin üzüntülere düşeriz. Son olarak, ün ona erişmek isteyenleri yaşamlarını başka insanların görüşlerine göre düzenlemeye, genellikle onların kaçındıklarından kaçınmaya, ve genellikle onların istediklerini istemeye zorlama gibi daha öte bir engel yaratır.

Tüm bunların yeni bir yaşam ilkesi için çabanın yolunda engeller olacaklarını, daha doğrusu birbirlerine ya birinin ya da ötekinin zorunlu olarak terkedilmesine götürecek denli karşıt olduklarını görünce, hangisinin benim için daha yararlı çıkacağını araştırmak zorunda kaldım: çünkü, dediğim gibi, belirsiz birşey uğruna sağlam bir iyiliği bile bile elden kaçırıyor gibi göründüm. Ama sorun üzerinde biraz düşündükten sonra ilk olarak şunu buldum ki, o şeylerden vazgeçerek yeni bir yaşam ilkesini kavramakla, söylenmiş olanlardan çıkarılabileceği gibi kendi doğası açısından belirsiz bir iyilikten vazgeçecek, ve bunu doğası açısından belirsiz değil (çünkü değişmez bir iyiliği arıyordum), ama yalnızca erişilmesi açısından belirsiz olan bir iyilik uğruna yapacaktım. Daha öte düşünce beni eğer gerçekten sorunu temelden irdeleyebilirsem pekin bir

[1]Bunu daha kapsamlı olarak ve daha seçik olarak açıklayabilirdik: daha açık bir deyişle, varsıllıkları kendileri uğruna, ya da ünü ya da tensel hazzı arttırmak için, ya da bilim ve sanatı geliştirmek için aranmalarına göre ayırdederek. Bu konu yeri geldiğinde ele alınacaktır, çünkü burası sorunu daha tam araştırmaya uygun değildir.

iyilik uğruna pekin kötülükleri bırakacak olduğuma inandırdı. Böylece büyük bir tehlike içinde olduğumu gördüm, ve kendimi tüm gücümle ne denli belirsiz olursa olsun bir çare aramaya zorladım—tıpkı öldürücü bir hastalığa tutulmuş birinin, eğer bir çare bulunmazsa ölümün kaçınılmaz olarak geleceğini gördüğü zaman bütün umudunun bir çarede yatması ölçüsünde tüm gücüyle onu aramaya zorlanması gibi. Sıradan insanlığın peşinde koştuğu herşey yalnızca varlığımızı korumaya hiçbir çare bulamamakla kalmaz, ama giderek kendilerini engeller olarak da gösterirler ve sık sık onları ele geçirmiş olanların, ve her zaman onlar tarafından ele geçirilmiş olanların, yıkımlarına neden olurlar.[2]

Çünkü varsıllıkları uğruna giderek ölüme dek zulme uğramış, ve servet kazanabilmek için kendilerini sayısız tehlikeye atarak aptallıklarının cezasını yaşamlarıyla ödemiş çok fazla insan örneği vardır. Ünlerini kazanma ya da koruma uğruna en büyük sefilliklere katlanmış olanların örneklerinin sayısı daha az değildir. Son olarak, duyusal hazza aşırı düşkünlük yoluyla ölümlerini hızlandırmış sayısız insan örneği vardır. Tüm bu kötülükler mutluluk ya da mutsuzluğun baştan sona sevgi ile bağlandığımız nesnelerin niteliğine bağımlı olmaları olgusundan doğuyor görünürler. Çünkü bir şey sevilmediği zaman, üzerine hiçbir kavga doğmayacak, yiterse hiçbir üzüntü, bir başkasının iyeliğine geçerse hiçbir kıskançlık, hiçbir korku, hiçbir nefret, tek bir sözcükle hiçbir ruhsal rahatsızlık duyulmayacaktır. Tüm bunlar, daha önce sözü edilen nesneler gibi, yitebilir olanın sevgisinden doğarlar. Ama bengi ve sonsuz bir şeye doğru sevgi ruhu arı bir hazla besler ve kendisi her acıdan özgürdür, ve bu yüzden tüm gücümüzle istenecek ve aranacaktır. Gene de "*Sorunu temelden irdeleyebilirsem*" sözlerini nedensiz kullanmadım; çünkü, gerçi üzerinde direttiğim nokta benim için bütünüyle açık olsa da, bu nedenle tüm açgözlülüğü, duyusal haz isteğini ve gururu hemen bir yana atamadım.

Bir şeyi açıkça gördüm: Anlığım bu düşüncelerle uğraştığı sürece o şeylerden uzağa döndü, ve ciddi olarak yeni bir yaşam ilkesi üzerine düşüncelere yöneldi; ve işlerin bu durumu bana büyük rahatlık verdi. Çünkü kötülüklerin hiçbir çareye boyun eğmeyecek türde olmadıklarını gördüm. Gerçi bu dönemler başlangıçta seyrek ve çok kısa süreli olmuş olsalar da, daha sonra, gerçek iyilik benim için daha kolay tanınabilir oldukça, daha sık ve daha kalıcı olmaya başladılar; özellikle para kazanmanın, duyusal hazzın ya da ünün,

[2]Bunlar daha tam olarak tanıtlanmalı.

başka amaçlar için birer araç olarak değil ama kendileri uğruna istendikleri sürece, yalnızca engelleyici olduklarını anladıktan sonra; eğer araç olarak istenirlerse, bir ölçü altında duracaklar, ve zarar vermek yerine, tersine, yeri geldiğinde göstereceğim gibi, uğruna istendikleri ereğe önemli ölçüde katkıda bulunacaklardır.

Burada gerçek iyilik ile ne demek istediğimi ve ayrıca en yüksek iyiliğin ne olduğunu kısaca bildireceğim. Bunu doğru olarak anlayabilmek için gözden kaçırılmaması gereken şey iyilik ve kötülük terimlerinin göreli olarak anlamlı oldukları, öyle ki göz önüne alınan ilişkilere göre aynı şeye hem iyi hem de kötü denebileceğidir—tıpkı eksiksiz ya da eksik denebileceği gibi. Kendi doğasında irdelenen hiçbirşeye eksiksiz ya da eksik denemez; özellikle olan her şeyin Doğanın bengi düzenine ve değişmez yasalarına göre olduğunu bildiğimiz zaman. Ama insan zayıflığı kendi düşünceleri ile bu düzene erişemezken, gene de kişi kendisininkinden çok daha sağlam bir insan doğası tasarlar, ve aynı zamanda kendisinin böyle bir doğa kazanmaması için hiçbir nedenin olmadığını görür; böylece onu bu eksiksizliğe ulaştırabilecek araçları aramaya götürülür, ve buna ulaşmak için araç olarak hizmet edebilecek herşeyi gerçek bir iyilik olarak adlandırır. Ama en yüksek iyilik başka bireylerle birlikte, eğer olanaklıysa, böyle bir doğaya ulaşmaktır. O doğanın ne olduğunu, e.d. nasıl anlık ve Doğanın bütünü arasında varolan birliğin bilgisi[3] olduğunu yeri geldiğinde göstereceğiz. O zaman uğruna çabaladığım erek budur: böyle bir doğayı kendim için kazanmak, ve birçoklarının ona benimle birlikte erişmeleri için çabalamak. Daha açık bir deyişle, başka birçoklarının benim anladığım gibi anlayabilmesi ve böylelikle anlak ve isteklerinin benim anlak ve isteklerimle bütünüyle anlaşması için çabalamak benim mutluluğumun bir parçasıdır. Böyle bir amaca ulaşabilmek için,[4] ve ayrıca bu doğaya olanaklı en büyük sayının en kolay ve en güvenilir yolla erişebilmesini sağlayacak toplumsal bir düzeni oluşturmak için, Doğayı bizi sözü edilen doğaya ulaştıracak denli anlamak zorunludur. Dahası, Ahlak Felsefesinin ve çocuk Eğitimi Öğretisinin yardımını aramalıyız; bundan başka, ereğimize erişmek için sağlık hiç de önemsiz bir araç olmadığı için, bütün Tıp bilimi de geliştirilmelidir, ve pekçok güçlük sanatlar yoluyla kolaylaştırıldığı ve böylelikle yaşamda büyük ölçüde zaman ve rahatlık kazanabileceğimiz için, Mekanik bilimi de hiçbir biçimde küçümsenmemelidir. Ama

[3]Bu kendi yerinde uzun uzadıya açıklanıyor.

[4]Burada amacımız için zorunlu bilimleri sıralamaktan daha çoğunu yapmadım ve sıraları üzerine hiçbir vurgu getirmedim.

herşeyden önce anlağı iyileştirmek ve onu başlangıçta olabileceği denli arılaştırmak için, ve böylece şeyleri uygun, yanılgısız ve olanaklı en iyi yolda anlayabilmesini sağlamak için bir araç geliştirmelidir.

Böylece herkes görebilir ki tüm bilimleri bir ereğe ve bir amaca yöneltmeyi istiyorum,[5] öyle ki belirtmiş olduğumuz o en yüksek insan eksiksizliğine erişebilelim; ve buna göre bilimlerde hedefimizi ilerletmeye hizmet etmeyen herşeyi yararsız olarak bir yana atmalıyız. Sorunu tek bir sözcükte toparlarsak, tüm eylemlerimiz ve düşüncelerimiz bu biricik ereğe yönelmelidir. Gene de, amacımıza erişmeye ve anlağı doğru yola getirmeye çalışırken, yaşamımızı sürdürmemiz zorunlu olduğu için, herşeyden önce belli yaşam kurallarını şimdiden iyi saptamalıyız; bunlar kısaca şunlardır:

I. Çoğunluğun kavrayacağı yolda konuşmak, ve bize amacımıza erişmede hiçbir engel getirmeyen herşeyi yapmak. Çünkü kendimizi olanaklı olduğu ölçüde çoğunluğun kavrayışına uydurmaya çalıştığımız sürece, ondan elde edeceğimiz üstünlükler hiç de az olmayacaktır; dahası, bu yolda gerçekliğin dinlenmesine dost kulaklar kazanmış olacağız.

II. Kendimizi hazlara ancak sağlığı korumak için yeterli olduğu ölçüde bırakmak.

III. Son olarak, yalnızca yaşam ve sağlığımızı korumamızı sağlamaya yetecek denli para ya da başka şeyleri elde etmeye ve amacımıza karşıt olmayan genel töreleri izlemeye çalışmak.

Bu ön kuralları saptadıktan sonra, kendimi ilk ve herşeyin önünde gelen göreve, eş deyişle anlağın iyileştirilmesine ve onu şeyleri amacımıza erişmek için zorunlu olan yolda anlamaya yetenekli kılma işine vereceğim. Bunu başarabilmek için, burada doğallıkla önümüzde olan düzen şimdiye dek herhangi birşeyi ikircimsiz olarak doğrulamak ya da yadsımak için kullanmış olduğum tüm algı türlerini sıralamamı gerektiriyor, öyle ki tümü içinde en iyi olanı seçebileyim, ve aynı zamanda kendi güçlerimi ve eksiksizleştirmeyi istediğim doğayı bilmeye başlayabileyim.

Eğer tam olarak dikkat edersek tüm algı türlerinin dörde indirgenebileceğini görebiliriz.

I. Söylentiden ya da herkesin dilediği gibi adlandırabileceği belli bir simgeden [*signo*] doğan algı.

II. Raslantısal deneyimden [*experientiâ vagâ*] doğan algı—eş deyişle, henüz anlık tarafından belirlenmiş olmayan, ve yalnızca

[5]Tüm bilimlerde tek bir erek vardır ki tümü de ona yönelmelidir.

raslantısal olarak kendini öyle sunduğu ve karşısına çıkaracak başka hiçbir aykırı deneyimimiz olmadığı ve böylece bir bakıma kıpırdamadan bizde kaldığı için böyle adlandırılan deneyimden.

III. Bir şeyin özü bir başka şeyden ama yetersiz olarak çıkarsandığı zaman doğan algı; bu[6] ya belli bir etkiden nedeni çıkarsadığımız zaman, ya da her zaman belli bir özellikle yüklü evrensel birşeyden bir vargı çıkarsandığı zaman olur.

IV. Son olarak, bir şey yalnızca özü yoluyla ya da en yakın nedeninin bilgisi yoluyla algılandığı zaman doğan algı vardır.

Tüm bu algı türlerini örneklerle açıklayacağım. Söylenti ile doğduğum günü, ebeveynlerimi ve haklarında hiçbir zaman kuşku duymadığım başka sorunları bilirim. Raslantısal deneyim yoluyla öleceğimi bilirim, çünkü bunu bana benzer başkalarının öldüklerini görmüş olmaktan doğrulayabilirim, gerçi tümü de aynı dönem boyunca yaşamamış ya da aynı hastalıktan ölmemiş olsalar da. Yine raslantısal deneyim yoluyla bilirim ki yağ ateşi besleme ve su onu söndürme özelliğini taşır. Aynı yolda bir köpeğin havlayan bir hayvan, insanın ussal bir hayvan olduğunu, ve gerçekte hemen hemen yaşamın kullanımına ait olan herşeyi bilirim. Ama bir şeyi bir başkasından şöyle çıkarsarız: bir başkasını değil ama belli bir cismi duyumsadığımızı açıkça algıladığımız zaman, oradan açıkça ruhun cisim ile birleştiğini,[7] ve birliklerinin böyle bir duyumun nedeni olduğunu çıkarsarız; ama oradan duyumun ve birliğin doğasını tam olarak anlayamayız.[8] Ya da, görünenin doğası ile bir tanışıklık kazandıktan ve bir ve aynı şeyin uzakken yakınken olduğundan daha küçük görünmesine yol açan özelliği taşıdığını öğrendikten sonra, güneşin göründüğünden daha büyük olduğunu çıkarsayabilir ve aynı

[6]Bu olduğu zaman, etkide gördüğümüz şeyden neden konusunda hiçbirşey anlamayız. Bu nedenden yalnızca çok genel terimlerde söz edilmesi olgusundan yeterince açıktır—örneğin, "öyleyse birşey vardır," "öyleyse bir güç vardır," vb.; ya da yalnızca onu olumsuz bir yolda anlatmamız olgusundan—örneğin öyleyse şu ya da bu vb. olmaz. İkinci durumda, bir örnekte göstereceğimiz gibi, etkiden ötürü nedene açıkça bilinen birşey yüklenir; bu gene de şeyin tikel özü değil ama yalnızca bir özelliktir.

[7]Bu örnekten şimdi dikkati çektiğim şey kolayca görülebilir. Çünkü bu birlik ile duyumdan, e.d. hakkında hiçbirşey anlamadığımız nedeni kendisinden çıkarsadığımız etkiden başka hiçbirşey anlamayız.

[8]Bu tür bir çıkarsamaya, pekin bile olsa, gene de çok dikkatli olmadıkça güvenilmeyecektir; çünkü çok büyük önlem almadıkça, hemen yanılgıya düşeriz. Şeyler gerçek özleri yoluyla değil ama böyle soyut olarak kavrandıklarında, imgelem tarafından kolayca karıştırılırlar. Çünkü kendinde bir olanı insanlar çok olarak imgelerler. Soyut olarak, ayrı olarak, ve karışık olarak tasarımlanan şeylere daha sıradan şeyleri belirtmek için kullanılan adlar verilir; bunun sonucu ise bu şeylerin kendilerine başlangıçta o adların verildiği birincilerle aynı yolda imgelenmesidir.

türden başka vargılar çıkarabilirim. Son olarak, bir şey yalnızca özü yoluyla algılanabilir: birşeyi biliyor olmam olgusundan o şeyi bilmenin ne olduğunu bildiğim zaman, ya da ruhun özünü bilmekten onun beden ile birleşmiş olduğunu bildiğim zaman. Aynı tür bilgi yoluyla iki artı üçün beş ettiğini, ya da bir üçüncüye koşut iki çizginin birbirlerine koşut olduklarını vb. biliriz. Ve gene de bu tür bilgi yoluyla anlayabildiğim şeyler şimdilik çok azdır.

Bütün sorunu daha iyi anlayabilmek için, tek bir örnekten şöyle yararlanacağım. Üç sayı verilir, ve üçüncünün karşısında ikincinin birinci karşısında olduğu gibi duracak bir dördüncünün bulunması istenir. Tecimciler bize düşünmeden dördüncü sayıyı bulmak için neyin gerektiğini bildiklerini söyleyeceklerdir, çünkü onlara ustaları tarafından tanıtlama olmaksızın keyfi olarak verilmiş olan kuralı henüz unutmamışlardır; başkaları ise yalın sayılarla deneyimlerimden evrensel bir belit oluştururlar ki bunda dördüncü sayı kendiliğinden açıktır—2, 4, 3, 6 durumunda olduğu gibi; buradan görürler ki, ikinci sayı üçüncü ile çarpılır ve çarpım birinci ile bölünürse bölüm 6 olur; bu işlem olmaksızın orantılı olarak bildikleri aynı sayının üretildiğini gördükleri zaman, işlemin orantılı bir dördüncü sayıyı bulmak için her zaman geçerli olduğu sonucunu çıkarırlar. Ama matematikçiler Euklides'in 7'nci kitabının 19'uncu önermesinin tanıtı yoluyla hangi sayıların kendi aralarında orantılı olduklarını, eş deyişle, orantının doğasından ve özelliğinden birinci ile dördüncünün çarpımından çıkan sayının ikinci ile üçüncünün çarpımından çıkan sayıya eşit olacağını bilirler; gene de verili sayıların yeterli orantılılığını görmezler, ya da, eğer görürlerse, onu Euklides'in önermesi dolayısıyla değil, ama herhangi bir işlem olmaksızın sezgi yoluyla görürler. Bu algı türlerinden en iyisinin seçilebilmesi için, ereğimize erişmede zorunlu olan araçları kısaca sıralamak yerinde olacaktır.

I. Eksiksizleştirmeyi istediğimiz doğamızı sağın olarak, ve aynı zamanda şeylerin Doğasını zorunlu olduğu ölçüde bilmeliyiz.

II. Bu yolda şeylerin ayrımlarını, anlaşmalarını ve karşıtlıklarını doğru olarak toparlamalıyız.

III. Böylece neye izin verebildiklerini, ve neye veremediklerini sağın olarak kavramalıyız.

IV. Bu sonucu insanın doğası ve gücü ile karşılaştırmalıyız. Ve böylece insanın erişme yeteneğinde olduğu en yüksek eksiksizlik derecesini kolayca saptayacağız.

Bunu böyle irdeledikten sonra, hangi algı türünü seçmemiz gerektiğini göreceğiz.

Birinci türe bakarsak, kendiliğinden açıktır ki söylentiden bilgimiz bütünüyle belirsiz olmak zorundadır, ve dahası, örneğimizden görüldüğü gibi, hiçbir zaman bize bir şeyin özü konusunda bilgi veremez; ve herhangi bir şeyin tekil varoluşunun bilgisine, daha sonra görüleceği gibi, ancak özünün bilgisi yoluyla erişilebileceği için, açıkça söylentiden doğan tüm pekinliğin bilimsel olamayacağı vargısını çıkarabiliriz. Çünkü salt söylenti deyim yerindeyse anlağı onunla uzlaşmayan birini etkileyemez.

İkinci algı türüne gelince,[9] bize aramakta olduğumuz orantının düşüncesini verdiği söylenemez. Dahası, sonuçlarında çok belirsiz ve kapalıdır, çünkü onun aracılığıyla Doğanın şeylerinde hiçbir zaman ilinekler dışında herhangi birşeyi algılayamayız, ve ilinekleri ise ilkin söz konusu şeylerin özleri bilinmedikçe hiçbir zaman açıkça anlayamayız. Bu yüzden bu algı türü de yadsınmalıdır.

Üçüncü algı kipi üzerine bir bakıma diyebiliriz ki bu bize şeyin ideasını verir, ve bir yanılgı tehlikesi olmaksızın vargılar çıkarabilmemizi sağlar; gene de kendi başına bizi amaçladığımız eksiksizliğe eriştirmeye yeterli değildir.

Yalnızca dördüncü tür bir yanılgı tehlikesi olmaksızın şeyin yeterli özünü kavrar; ve bu nedenle başlıca ondan yararlanmalıyız. Öyleyse bilinmeyen şeyleri böyle bir bilgi ile anlayabilmek için ve aynı zamanda bunun gecikmeden olması için onu nasıl uygulayacağımızı açıklamaya çalışacağım. Şimdi bizim için ne tür bilginin zorunlu olduğunu bildiğimize göre, bilinmesi gereken şeyleri böyle bir bilgi ile bilmemizi sağlayan yol ve yöntem belirtilmelidir. Bunu yapabilmek için, ilkin geriye sonsuza giden bir araştırmaya girişmeme konusunda dikkatli olmalıyız, eş deyişle, gerçeği araştırmanın en iyi yöntemini saptayabilmek için, gerçeği araştırma yöntemini araştıracak başka bir yönteme gerek yoktur; ne de ikinciyi saptamak için bir üçüncü yönteme gerek vardır, ve bu sonsuza dek böyle gitmek üzere. Çünkü bu yolda hiçbir zaman gerçeğin bilgisine, ya da giderek herhangi bir bilgiye bile varamayız. Sorun fiziksel aletlerin yapımı ile karşılaştırılabilir, çünkü bu konuda da benzer bir yolda uslamlama yapılabilir. Çünkü, demiri işleyebilmek için bir çekiç gereklidir, ve bir çekiç kullanabilmek için, ilkin onun yapılmış olması gerekir; ama onu yapabilmek için, bir başka çekiç ve başka aletler gerekmiştir, ve bunun için başka aletler gerekir, ve bu sonsuza dek böyle gider. Böylece boş yere insanların demiri işlemek için hiç-

[9]Burada deneyimi biraz daha ayrıntılı olarak ele alacağım ve Görgücüler ve son zamanların felsefecileri tarafından kabul edilen yöntemi yoklayacağım.

bir güçlerinin olmadığını tanıtlamaya çabalayabiliriz. Ama insanlar başlangıçta çok kolay şeyleri yapabilmek için bile büyük çabalar ve eksikliklerle doğanın sunduğu aletlerden yararlanırken, daha sonra, bunlar tamamlandığı zaman, daha güç başka şeyleri daha az emek ve daha büyük eksiksizlik ile işlediler; ve böylece aşamalı olarak en yalın işlerden aletlerin yapımına, ve aletlerden başka işlere ve aletlere ulaşarak sonunda az bir emek harcaması ile şimdi ellerinde bulunan o sayısız karışık düzeneği yapma noktasına vardılar. Benzer olarak anlak da doğal gücü[10] ile kendi için anlıksal aletlerini yapar, bunlarla başka anlıksal işlemleri[11] yerine getirmek için güç kazanır, ve bu işlemlerden yine yeni aletler, ya da araştırmalarını daha ileri götürme gücünü elde eder, ve böylece sonunda bilgeliğin doruğuna ulaşıncaya dek ilerler. Gerçeği araştırma yönteminin ne olduğunu, ve ayrıca daha karmaşık aletlerin yapımı ve araştırmanın ilerlemesi için böylesine zorunlu olan doğal aletlerin ne olduklarını anladığımız zaman, bunun anlak tarafından izlenen yol olduğu kolayca görülebilir. Bunu gösterebilmek için şöyle ilerleyeceğim.

Gerçek bir idea[12] [*idea vera*] (çünkü gerçek bir ideamız vardır) nesnesinden [düşünülen, *ideatum*] ayrı birşeydir; böylece bir daire bir daire ideasından ayrıdır. Bir daire ideası bir dairede olduğu gibi bir çevresi ve bir özeği olan birşey değildir; ne de bir cismin ideası cismin kendisidir. Şimdi, idea nesnesinden ayrı birşey olduğu için, kendinde anlaşılabilir birşey olur; başka bir deyişle, idea, nesnel özü [*essentia formalis*] söz konusu olduğu sürece, bir başka öznel özün [*essentia objectiva*] öznesi olabilir.* Ve, yine, bu ikinci öznel öz, kendinde görüldüğünde, olgusal ve anlaşılabilir birşey olabilir; ve bu sonsuza dek böyle gider. Örneğin, Peter olgusal birşeydir [*quid reale*]; ama Peter'in gerçek ideası Peter'in öznel özüdür [*essentia Petri objectiva*] ve kendinde olgusal birşeydir ve Peter'in kendisinden bütünüyle ayrıdır. Öyleyse, Peter'in bu gerçek ideası kendinde kendine özgü bir özü olan olgusal birşey olduğu için, anlaşılır birşey olmaya, eş deyişle, Peter'in ideasının nesnel olarak [*for-*

[10]Doğal güç ile, felsefemde daha sonra açıklayacağım gibi, bize dışsal nedenler tarafından verilmeyeni anlıyorum.

[11]Burada onları işlemler olarak adlandırıyorum: doğalarını felsefemde açıklayacağım.

[12]Belirtmek gerek ki, burada yalnızca tam şimdi söylediklerimizi değil, ama bu noktaya dek doğru olarak ilerlediğimizi, ve aynı zamanda bilinmeleri bütünüyle zorunlu başka şeyleri de göstereceğim

*[Latince'de *objectivus* modern Avrupa dillerindeki anlamının tam tersini, 'öznel' olanı, anlıkta, düşüncede, bilinçte olanı anlatırken, *formalis* ise, yine doğal dil alışkanlığının tersine, 'nesnel,' 'edimsel,' 'olgusal' olanı anlatır.]

maliter] kapsadığı herşeyi öznel olarak [*objective*] kapsayacak bir başka ideanın öznesi olmaya da yetenekli olacaktır; ve yine Peter'in ideasının bu ideasının da kendi özü vardır ki, yine bir başka ideanın öznesi olabilir; ve bu sonsuza dek böyle gider. Herkes kendisi için Peter'in ne olduğunu bildiğini, ve ayrıca bildiğini bildiğini, ve dahası bildiğini bildiğini bildiğini vb. düşünerek bunun deneyini yapabilir. Bu yüzden açıktır ki, Peter'in özünü anlayabilmek için, Peter ideasının kendisini anlamak zorunlu değil, ve Peter'in ideasının ideasını anlamak ise hiç değildir. Bu 'bilmek için bildiğimizi bilmek gereksizdir' demekle aynıdır—'bildiğimizi bildiğimizi bilmenin gereksiz' olması bir yana. Bu bir üçgenin özünü bilmeden önce bir dairenin özünü bilmekten daha öte zorunlu değildir.[13] Ama bu idealar durumunda tersi yer alır: çünkü, bildiğimi bilebilmek için, ilkin bilmeliyimdir. Bu yüzden açıktır ki pekinlik bir şeyin öznel özünün kendisinden başka birşey değildir: başka bir deyişle, nesnel özü duyumsayış kipimiz pekinliğin kendisidir. Dahası, yine açıktır ki, gerçekliğin pekinliği için, gerçek bir ideayı taşıyor olmanın ötesinde daha başka hiçbir simge [*signo*] zorunlu değildir: çünkü, gösterdiğim gibi, bildiğimizi bildiğimizi bilmek zorunlu değildir. Bu yüzden, yine, açıktır ki hiç kimse bir şeyin yeterli bir ideasını ya da öznel özünü taşımadıkça, en yüksek pekinliğin ne olduğunu bilemez: çünkü pekinlik öznel öz ile birdir. Böylece, gerçeklik hiçbir simgeye gereksinmediği, tersine tüm kuşkuların giderilebilmesi için, şeylerin öznel özlerine, ya da, başka bir deyişle, idelara iye olmak yeterli olduğu için, bundan şu çıkar ki gerçek yöntem ideaların kazanılmasından sonra simgeleri aramaktan oluşmaz, ama gerçek yöntem bize gerçekliğin kendisini ya da şeylerin öznel özlerini ya da ideaları (çünkü tümü de aynı şeyi anlatırlar) arama düzenini öğretir.[14] Yine, yöntem zorunlu olarak uslamlama ya da anlama ile ilgili olmalıdır—demek istiyorum ki, yöntem şeylerin nedenlerinin anlaşılmasına doğru uslamlamanın kendisi değil, şeylerin nedenlerinin anlaşılması ise hiç değildir: gerçek bir ideanın ne olduğunun anlaşılmasıdır, ve bu onu geri kalan algılardan ayırdederek ve doğası araştırılarak yerine getirilir, öyle ki bu yolla anlama gücümüzü bilir, ve belli kuralları bir bakıma yardımcılar olarak saptayarak ve anlığın yararsız çabalarda tükenmesini önleyerek, anlığı o ölçüne

[13]Dikkat edin ki burada bu ilk öznel özün bizde nasıl doğuştan olduğunu araştırmıyoruz. Bu Doğanın bir araştırmasına aittir, ve orada tüm bu sorunlar yeterince açıklanmış ve aynı zamanda idealar olmaksızın ne doğrulamanın, ne olumsuzlamanın, ne de istemenin olanaklı olduğu gösterilmiştir.

[14]Anlıkta araştırmanın ne olduğu felsefemde açıklanıyor.

[*norma*] göre anlaşılması gereken herşeyi anlamaya sınırlayabiliriz. Buradan şu çıkar ki yöntem düşünsel bilgiden, ya da bir ideanın ideasından başka birşey değildir; ve bir idea daha önceden varolmadıkça bir ideanın ideası olamayacağı için, önceden varolan bir idea olmadıkça bir yöntem de olamaz. Öyleyse bize anlığın verili gerçek ideanın ölçününe göre nasıl yönetilmesi gerektiğini gösteren yöntem iyi bir yöntem olacaktır. Dahası, iki idea arasında varolan oran bu idealara karşılık düşen nesnel özler arasındaki oran ile aynı olduğu için, bundan şu çıkar ki en eksiksiz varlığın ideasına ilişkin düşünsel bilgi başka ideaların düşünsel bilgisinden daha üstündür—başka bir deyişle, en eksiksiz varlığın verili ideasının ölçününü sağlayan yöntem anlığımızı yönetebilmemizi sağlayan en eksiksiz yöntem olacaktır. Böylece anlığın yeni bilgiler kazanmasıyla aynı zamanda nasıl incelemelerini de daha ileri götürmek için yeni aletler kazandığını kolayca anlarız. Çünkü söylenenlerden çıkarabiliriz ki, gerçek bir idea herşeyden önce bizde doğal bir alet olarak varolmalıdır; ve bu idea anlak tarafından anlaşıldığında, aynı zamanda bize böyle bir algı ve tüm başka algılar arasında varolan ayrımı anlama yeteneğini verir. Yöntemin bir bölümü bundan oluşur. Ve kendiliğinden açıktır ki anlık doğaya ilişkin olarak ne denli çok şey anlarsa kendini o denli iyi anlar; buna göre, yöntemin bu bölümü anlık ne denli çok şeyi anlarsa o denli eksiksiz olacak, ve anlık en eksiksiz Varlığın bilgisini dikkate aldığı ya da kendini ona verdiğinde en eksiksiz olacaktır. Yine, anlık ne denli çok şey bilirse, kendi gücünü ve Doğanın düzenini o denli iyi anlar; ama kendi güçlerini ne denli iyi anlarsa, kendini o denli kolay yönetebilir ve kendine kurallar verebilir; ve Doğanın düzenini ne denli iyi anlarsa, yararsız olandan o denli kolay kaçınabilir. Ve, daha önce belirttiğimiz gibi, yöntemin bütünü bundan oluşur. Ekleyebiliriz ki, idea nesnesinin olgusal olarak davrandığı aynı yolda öznel olarak davranır. Öyleyse, eğer Doğada başka şeylerle hiçbir bağlantısı olmayan birşey varsa, ve eğer ona nesnel öze baştan sona karşılık düşecek bir öznel öz yüklersek, öznel özün başka idealarla hiçbir bağıntısı olmayacaktır;[15] başka bir deyişle, onunla ilgili herhangi bir vargı çıkaramayız. Öte yandan, başkaları ile bağıntılı olan şeyler—Doğada varolan tüm şeyler gibi—anlaşılacak, ve öznel özleri birbirleri ile aynı karşılıklı bağımlılığı sürdürecektir; başka bir deyişle, bu idealardan başkaları türetilecektir, ve bu sonuncular kendi paylarına başkaları ile bağıntılı ola-

[15]Başka şeylerle bağıntılı olmak başkaları tarafından üretilmek ya da başkalarını üretmek demektir.

cak, ve böylece araştırmamızı ilerletme aletlerimiz artacaktır. Tanıtlamaya çabaladığımız budur. Dahası, tam şimdi söylenmiş olanlardan, eş deyişle, bir ideanın kendi nesnel özü ile baştan sona bağdaşması gerektiği olgusundan açıktır ki, anlığımız, Doğanın baştan sona bir imgesini oluşturabilmek için, tüm idealarını bütün Doğanın kökenini ve kaynağını temsil eden ideadan çıkarsamalıdır, öyle ki bunun kendisi geri kalan idealaın kaynağı olabilsin.

İyi yöntemin bize anlığımızı verili gerçek ideanın ölçününe göre yönetmemiz gerektiğini öğreten yöntem olduğunu söyledikten sonra, demek istediğimizi onun kendiliğinden açık olmadığını belirtiyor gibi görünen bir uslamlama yoluyla tanıtlamamız belki de şaşırtıcı gelecektir. Öyleyse doğru bir uslamlamada bulunup bulunmadığımız sorulabilir. Eğer doğru uslamlama yapacaksak, verili bir idea ile başlamalıyız; ve verili bir idea ile başlamak için bir tanıtlama gerektiğinden, yine çıkarsamamızı tanıtlamalıyız ve sonra yine bunu da tanıtlamamız gerekir ve bu sonsuza dek böyle gider. Buna yanıtım şudur ki, eğer biri Doğayı araştırmasında raslantısal olarak bu yöntemi izlemiş olsaydı, eş deyişle, eğer verili gerçek ideanın ölçününe göre doğru düzende yeni idealar kazanmış olsaydı, eriştiği gerçeklikten hiçbir zaman kuşku duymazdı,[16] çünkü gerçeklik gösterdiğimiz gibi kendini belirtik kılar, ve tüm şeyler bir bakıma kendiliğinden ona doğru akarlar. Ama bu hiçbir zaman olmadığı ya da seyrek olarak olduğu için, işlemlerimi öyle bir yolda düzenlemeye zorlandım ki, bununla raslantısal olarak kazanamayacağımızı önceden düşünme ve üzerine düşünme yoluyla kazanabiliriz, ve aynı zamanda gerçekliği tanıtlamak için ve geçerli uslamlama için gerçekliğin ve geçerli uslamlamanın kendilerinden başka hiçbir araca gereksinimimizin olmadığı görülebilir. Çünkü uslamlamanın doğruluğunu doğru uslamlama yoluyla tanıtlamışımdır ve onu da aynı yolda tanıtlamaya çalışırım. Bunun yanısıra, bu insanlar tarafından kendi iç meditasyonlarında kabul edilen düşünme yoludur. Doğa incelemesinde onun kendine uygun düzen içinde araştırılmasının çok seyrek görülmesinin nedenleri yürürlükteki önyargılarda bulunacaktır ve bunların nedenlerini felsefemizde daha sonra inceleyeceğiz. Dahası, göstereceğimiz gibi, çok büyük ve sağın bir ayırdetme yetisini gerektirir. Son olarak, insan yaşamının daha önce belirttiğimiz gibi çok değişken olan koşulları tarafından engellenir. Ayrıca burada araştırmalarına girmeyeceğimiz başka engeller de vardır.

[16]Tıpkı burada bilgimizin gerçekliğinden hiçbir kuşkumuzun olmaması gibi.

Eğer, gerçekliğin kendiliğinden açık olması ölçüsünde, niçin herşeyden önce Doğanın tüm gerçekliklerini asıl düzenleri içinde göstermediğim sorulacak olursa, aynı zamanda bir uyarı ile birlikte yanıt olarak şunu belirteceğim ki burada bulunabilecek herhangi bir paradoksu yanlış diye yadsımamak, ama onu tanıtlayan uslamlama zinciri üzerine düşünme sıkıntısına girmek gerekir; o zaman gerçekliğe erişmiş olduğumuz konusunda tam bir pekinlik elde edilecektir. Yukarıdaki gibi başlamış olmamın nedeni budur.

Eğer gene de geriye birincil gerçekliğimizden ve bu gerçekliği ölçün olarak alan tüm çıkarsamalarımızdan kuşku duyan bir kuşkucu kalıyorsa, ya kötü bir niyetle tartışıyor olmalıdır, ya da itiraf etmeliyiz ki ya doğuştan ya da önyargılardan, eş deyişle kimi dışsal etkilerden ötürü tam ansal körlük içinde olan insanlar vardır. Bu tür kişiler kendilerinin bilincinde değildirler; eğer herhangi birşeyi doğrular ya da ondan kuşku duyarlarsa, neyi doğruladıklarını ya da neden kuşku duyduklarını bilmezler: hiçbirşey bilmediklerini söylerler, ve hiçbirşey bilmedikleri olgusunun kendisinin bile bilgisizi olduklarını söylerler. Bunu bile saltık olarak doğrulamazlar; hiçbirşey bilmedikleri sürece, varolduklarını kabul etmekten korkarlar; aslında, belki de gerçeklik kokusu taşıyan birşeyi varsayacakları korkusundan, dilsiz kalmaları gerekir. Son olarak, böyle kişilerle bilimler üzerine konuşmamak gerekir: çünkü, yaşam ve toplum ile ilgili şeyler durumunda, zorunlu olarak bunların varolduklarını kabul etmeye, kendi çıkarlarını aramaya, ve sık sık giderek ant içerek pekçok şeyi doğrulamaya ve yadsımaya bile itilirler. Onlara birşey tanıtlandığı zaman, tanıtlamanın doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu bilmezler. Eğer yadsır, kabul eder ya da reddederlerse, yadsıdıklarını, kabul ettiklerini ya da reddettiklerini bilmezler, öyle ki anlaktan bütünüyle yoksun otomatlar olarak görülmelidirler.

Şimdi önermemize geri dönelim. Buraya dek, ilkin tüm düşüncelerimizi kendisine yöneltmeye çabaladığımız ereği tanımladık; ikinci olarak, eksiksizliğimize erişmede bize yardım etmeye en iyi uyarlanmış algı türünü belirledik; üçüncü olarak, anlığımızın iyi bir başlangıç yapabilmek için tutması gereken yolu saptadık, ve bu anlığın araştırmalarını pekin yasalara göre izlemede verili her gerçek ideayı bir ölçün olarak kullanmasından oluşuyordu. Şimdi, böyle ilerleyebilmesi için, yöntemimiz bize ilk olarak gerçek ideayı tüm başka algılardan ayırdetmek için, ve anlığın ikincilerden kaçınabilmesini sağlamak için bir araç vermelidir; ikinci olarak, bilinmeyen şeyleri böyle bir ölçüne göre algılamak için kurallar vermelidir;

üçüncü olarak, bizi yararsız çabalardan kurtarabilecek bir düzen sağlamalıdır. Bu yöntemi tanıdığımız zaman, gördük ki, dördüncü olarak, en eksiksiz Varlığın ideasına eriştiğimiz zaman eksiksiz olacaktır. Bu böyle bir varlığın bilgisine olanaklı olduğu ölçüde çabuk varabilmemiz için başlangıçta yapılması gereken bir gözlemdir.

O zaman yöntenin, dediğimiz gibi, gerçek ideayı geri kalan algılardan ayırdedecek ve ayıracak, ve anlığın gerçek idealaı yanlış, uydurma ve kuşkulu olanlarla karıştırmasının önüne geçecek olan ilk bölümü ile bir başlangıç yapalım. Bir yandaı okurun öylesine zorunlu bir şeyin bilgisine sarılmasını sağlaımak için, ve ayrıca gerçek bir algı ile tüm geri kalanlar arasındaki ayrıma dikkat etmeniş olmalarından dolayı gerçeklik üzerine kuşku duyan birçok insan olduğu için, bu noktayı kapsamlı olarak açıklamak istiyoruın. Böyle kişiler uyanıkken uyanık olduklarından kuşku duymayan, ama, daha sonra bir düşte, sık sık olduğu gibi, kesinlikle uyanık olduklarını düşünüp sonra yanıldıklarını bulduklarında uyanık olmaktan bile kuşku duyan insanlar gibidirler. Bu uyku ve uyanıklık arasındaki ayrımı gözardı etmekten doğar. Bu arada, burada her algının özünü vermeyeceğimi ve onu en yakın nedeni yoluyla açıklamayacağımı anımsatıyorum, çünkü bu iş felsefeye aittir. Kendimi yöntemi ilgilendiren noktalara, eş deyişle uydurma, yanlış ve kuşkulu bir algının nerede yer aldığına, ve kendimizi onlardan kurtarmanın aracına sınırlayacağım. O zaman ilk olarak uydurma bir ideanın doğasını irdeleyelim.

Her algı nesnesi olarak ya varolan olarak görülen bir şeyi, ya da yalnızca özü aldığı için, ve "uydurma" başlıca varolan olarak görülen şeylerle ilgili olduğu için, bu yüzden ilkin bunlardan söz edeceğim ve buna göre yalnızca bir varoluşun uydurulduğu, ve böyle uydurulan şeyin anlaşıldığı ya da anlaşıldığının varsayıldığı durumları ele alacağım. Örneğin, eve gitmiş olduğunu bildiğim Peter'in beni görmeye gitmiş olduğunu,[17] ya da bu tür birşeyi uydururum. Burada bu idea ne ile ilgilidir? Açıktır ki olanaklı şeyler durumunda yer alır, zorunlu ya da olanaksız şeyler durumunda değil. Bir şeyin doğası varoluşuna karşı bir çelişki kapsıyorsa, ona *olanaksız* diyorum; doğası varolmayışına karşı bir çelişkiyi içerdiği zaman, *zorunlu*; doğası varoluşuna ya da varolmayışına karşı çelişki içermediği, ama varoluşunun zorunluğu ya da olanaksızlığı bizim tarafımızdan bilinmeyen nedenlere bağımlı iken varolduğunu uyduruyorsak,

[17] Aşağıda kendilerini açıkça anladığımız önsavlar üzerine belirtilenlere bakın; uydurma böyle önsavların göksel cisimlerde varolduğunu söylemekten oluşur.

olanaklı. Eğer dışsal nedenler üzerine bağımlı varoluşunun zorunluğu ya da olanaksızlığı bizim için bilinir olmuş olsaydı, onun açısından hiçbirşey uyduramazdık. Bundan şu çıkar ki, eğer bir Tanrı ya da herşeyi-bilen bir Varlık varsa, böyle birşey hiçbir zaman hiçbirşey uyduramaz. Çünkü, bizim kendimiz söz konusu olduğumuz sürece, varolduğumu bildiğim zaman, varolduğumu ya da varolmadığımı uyduramam,[18] tıpkı bir iğnenin deliğinden geçebilen bir fili uyduramayacağım gibi; ne de Tanrının doğasını bildiğim zaman, Onun varolduğunu ya da varolmadığını uydurabilirim;[19] tıpkı mitolojik canavarlar durumunda olduğu gibi, çünkü doğaları varolmakla çelişir. Bu irdelemelerden açıktır ki, daha önce belirttiğim gibi burada söz konusu olan uydurmacılık bengi gerçeklikler ile ilgili olamaz.[20] Ama daha öte ilerlemeden önce geçerken belirtmeliyim ki, bir şeyin özü ile bir başka şeyin özü arasındaki ayrın bir şeyin edimselliği ya da varoluşu ile bir başkasının edimselliği ya da varoluşu arasındaki ayrın ile aynıdır. Böylece, eğer örneğin Adem'in varoluşunu yalnızca genel olarak varoluş aracılığıyla kavramayı istemiş olsaydık, bu sanki sonunda 'Adem bir varlıktır' tanımını verebilmek için özünü kavrarken genel olarak varlığın doğasına dikkat ediyormuşuz gibi olurdu. Buna göre, varoluş ne denli genel olarak kavranırsa o denli karışık olarak kavranmış olur ve verili bir nesne için o denli kolay ileri sürülebilir; ve tersine, ne denli tikel olarak kavranırsa, o denli açık olarak anlaşılır, ve Doğanın düzeninin gözardı edilmesi yoluyla asıl nesnesinden başka birşey için ileri sürülmesi o denli güçleşir. Bu belirtmeye değerdir.

Şimdi genellikle uydurma oldukları söylenen şeyleri irdelemeye geçiyoruz, gerçi şeyin bizim onu uydurduğumuz gibi olmadığını açıkça anlasak da. Örneğin bilirim ki dünya yuvarlaktır, ama insanlara onun bir yarımküre olduğunu, ve tabak üzerindeki bir yarım

[18]Bir şey anlaşılır anlaşılmaz kendini ortaya serdiği için, daha öte tanıtlama olmaksızın yalnızca bir örneğe gereksiniriz. Aynı şey aykırısında da olur, ve yanlış olduğunun görünmesi için gereken şey yalnızca on yoklamaktır—özleri ilgilendiren uydurmayı ele almaya geçtiğimiz zaman hemen görünceği gibi.

[19]Dikkat edin ki, birçoklarının Tanrının varolup olmadığından kuşku duyduklarını söylemelerine karşın, kafalarında onun adından, ya da Tanrı dedikleri bir uydurmadan başka hiçbirşey taşımazlar: bu uydurma daha sonra kendi yerinde göstereceğimiz gibi Tanrının doğası ile uyum içinde değildir.

[20]Hemen şimdi göstereceğim ki hiçbir uydurma bengi gerçeklikleri ilgilendiremez. Bengi bir gerçeklik ile, olumlu olmakla hiçbir zaman olumsuz olamayacak olanı demek istiyorum. Böylece *Tanrı vardır* birincil ve bengi bir gerçekliktir, ama *Adem düşünür* bengi bir gerçeklik değildir. *Mitolojik canavar yoktur* bengi bir gerçekliktir, ama *Adem düşünmez* böyle değildir.

portakal gibi olduğunu, ya da güneşin dünya çevresinde devindiğini vb. söylememin önüne geçecek hiçbirşey yoktur. Ama dikkat edersek, burada söylenenlerle bağdaşmayan hiçbirşey olmadığını göreceğiz, yeter ki ilkin yanlışlıklar yapmış olabileceğimizi kabul edelim ve şimdi yanılgılarımızın bilincinde olalım; ve, dahası, başka insanların da bizimle aynı yanılgılar içinde olduklarını ya da bizim gibi yanılabileceklerini uydurabilir, en azından buna inanabiliriz. Yineliyorum, hiçbir olanaksızlık görmediğimiz sürece böyle birşeyi uydurabiliriz. Böylece, birine dünyanın yuvarlak olmadığını vb. söylediğim zaman, yalnızca belki de kendi yapmış olduğum ya da içine düşmüş olabileceğim yanılgıyı anımsıyorumdur, ve daha sonra onu kendisine söylediğim kişinin henüz aynı yanılgının altında olduğunu ya da henüz onun altına düşebileceğini uydurur ya da buna inanırım. Bunu, diyorum, herhangi bir olanaksızlık ya da zorunluk algılamadığım sürece uydurabilirim; eğer böyle birşeyi anlamışsam, ne olursa olsun hiçbirşey uydurmayı başaramam, ve yalnızca herhangi birşeyi varsaymış olduğumu söylemek zorunda kalırım.

Şimdi geriye zaman zaman olanaksızlıklar içeren tartışmalı sorunlardaki varsayımları irdelemek kalıyor. Örneğin bu yanan mumun yanmadığını varsayalım, ya da, imgesel bir uzayda, ya da hiçbir fiziksel nesnenin olmadığı bir yerde yandığını varsayalım derken olduğu gibi. Buna benzer sayıltılar sık sık yapılır, gerçi sonuncunun olanaksızlığı açıkça görülse de. Ama, bunun böyle olmasına karşın, durumda hiçbir uydurma yoktur. Çünkü ilk örnekte yalnızca yanmayan bir başka mumu[21] belleğe çağırmaktan başka birşey yapmamış (ya da önümdeki mumu bir alevi yokmuş gibi tasarlamış), ve sonra önümdeki mumun alevine dikkat etmeyerek birinci için düşündüğüm herşeyi onun için geçerli saymışımdır. İkinci durumda, yalnızca düşüncelerimi çevredeki nesnelerden soyutlamam gerekir, öyle ki anlık kendini salt kendinde görülen mumu düşünmeye verebilsin; daha sonra mumun kendinde kendini yoketmek için hiçbir neden kapsamadığı vargısını çıkarabilirim. Öyle ki, eğer çevrede hiçbir cisim olmasaydı, mum ve giderek alev bile değişmez kalırdı,

[21]Daha sonra, özler ile ilgili uydurmadan söz etmeye geçtiğimiz zaman, uydurmanın hiçbir zaman yeni herhangi birşey yaratamayacağı ya da anlığa böyle birşey sunamayacağı açığa çıkacaktır; yalnızca daha şimdiden beyinde ya da imgelemde olan şeyler anlık dikkatini tümüne birden karışık olarak yönelttiği zaman belleğe çağrılırlar. Örneğin bellek bir konuşmayı ve bir ağacı anımsar; ve anlık hiçbir ayrım olmaksızın dikkatini onlara karışık olarak yönelttiği zaman, ağacın konuştuğuna inanır. Aynı şey özellikle bütünüyle genel bir 'varlık/*ens*' olarak anlaşılan 'varoluş/*existentia*' açısından da söylenebilir; o zaman bellekte birarada yer alan tüm şeylere kolayca uygulanır. Bu özellikle belirtmeye değer bir noktadır.

vb. Böylece burada hiçbir uydurma yoktur ve gerçek ve arı önesürümler vardır.[22]

Şimdi yalnızca özler ile, ya da eşzamanlı olarak belli bir edimsellik ya da bir varoluş ile ilgili uydurmalara geçelim. Bunlar üzerine özellikle belirtebiliriz ki, anlığın anlaması ne denli az ve algılaması ne denli çok ise uydurma gücü o denli büyük olacaktır; buna karşı, ne denli çok şeyi anlarsa o güç o denli küçülecektir. Örneğin, yukarıda dediğimiz gibi, düşünürken düşündüğümüzü ve düşünmediğimizi uydurmayı nasıl başaramazsak, yine böyle, cismin doğasını bilirken de bir sineğin sonsuz olduğunu uyduramayız; ya da, ruhun[23] doğasını bilirken, onun kare olduğunu uyduramayız, gerçi sözcükler yoluyla herşey anlatılabilse de. Ama, yukarıda dediğimiz gibi, insanların Doğa konusunda bilgileri ne denli azsa, uydurmalar yaratmaları o denli kolaydır, örneğin konuşan ağaçlar, birden taşlara ya da pınarlara dönüveren insanlar, aynalarda görünen hayaletler, hiçlikten çıkan birşey, giderek hayvanlara ve insanlara değişen tanrılar, ve bu türden sonsuz sayıda başka saçmalıklar.

Kimi insanlar belki de uydurmanın anlak tarafından değil ama uydurma tarafından sınırlandığına inanırlar; başka bir deyişle, bir kez herhangi birşey uydurup kendi özgür isteğimle onun şeylerin Doğasında öyle varolduğunu doğrulayınca, bundan böyle onu başka herhangi bir kipte düşünemem. Örneğin, (onların sözlerini yinelersek) cismin doğasının şöyle ya da böyle olduğunu uydurduğum ve özgür isteğimle kendimi onun olgusal olarak öyle varolduğuna inandırmayı istediğim zaman, bundan böyle örneğin bir sineğin sonsuz olduğu gibi birşey uyduramam; ve böylece, ruhun özü ile ilgili olarak onun bir kare vb. olduğunu uyduramam. Ama bunlar daha öte incelemeyi gerektirirler. İlk olarak, herhangi birşeyi anlayabileceğimiz ya kabul edilmeli ya da yadsınmalıdır. Eğer bu kabul edilirse, o zaman uydurma için söylenen zorunlu olarak anlama için de söylenmelidir. Ama eğer yadsınırsa, bizler, birşeyi bildiğimizi

[22]Göksel fenomenlerle bağdaşan belli devimleri açıklamak için ortaya sürülen önsavlar durumunda bu kadarını anlamamız gerekir; ama bunlardan, göksel devimlere uygulandıkları zaman, göklerin doğasına ilişkin vargılar çıkarabiliriz, oysa bu doğa bütünüyle değişik olabilir, özellikle böyle devimleri açıklayabilecek başka birçok neden tasarlanabildiği için.

[23]Sık sık olduğu gibi, bir insan bu *ruh* sözcüğünü belleğine getirir, ve aynı zamanda cisimsel bir imge oluşturur. Ama bu ikisi aynı zamanda tasarlandığında, kolayca cisimsel bir ruhu imgelediğine ve uydurduğuna inanır: çünkü adı şeyin kendisinden ayırdetmez. Burada dilerim okurum bu önermeyi çürütmede iveğen davranmayacaktır; umarım, verilen örneklere ve izleyecek olanlara yakından dikkat ederse, böyle birşey yapmayı istemeyecektir.

bilenler olarak, ne demek istediklerini görmek isteriz. İleri sürerler ki ruh kendisini ya da varolan şeyleri değil, ama yalnızca ne kendisinde ne de başka herhangi bir yerde olmayan şeyleri duyumsayabilir ve çeşitli yollarda algılayabilir; başka bir deyişle, ruh salt kendi gücüyle şeylerle ilgisiz duyumlar ya da idealar yaratabilir; öyle ki, ruhu belli bir düzeye dek bir tanrı gibi görürler. Dahası, bizde ya da ruhumuzda kendimizi, ya da ruhumuzu, ya da giderek ruhumuzun özgürlüğünü kısıtlayacak bir özgürlüğün olduğunu sanırlar. Çünkü, birşeyi uydurduktan ve onayladıktan sonra, onu başka herhangi bir yolda düşünemez ya da uyduramaz, ama bu ilk uydurma yoluyla şeyleri onunla çelişki yaratmayacak bir yolda düşünmek zorunda kalır; böyle zorlandıklarında, karşıtlarımızın yapacakları şey uydurmalarını desteklemek için şimdi sıraladığım saçmalıkları kabul etmektir; ve bunlar onları tanıtlamalarla çürütme çabasına değmezler. Böyle kişileri kendi sapınçları içinde bırakırken, onlarla tartışmamızdan amacımız için yararlı olabilecek bir gerçeklik türetmeye çalışacağız, şöyle ki,[24] anlık üzerinde düşünmek ve anlamak için dikkatini uydurma ve doğası açısından yanlış bir şeye çevirip ondan çıkarsananları doğru bir düzen içinde çıkarsadığında, yanlışı kolayca saptayacaktır; ve eğer uydurulan şey kendi doğasına göre gerçekse, ve anlık onu anlayabilmek için dikkatini ona yönelttiğinde ondan türetilebilecek vargıları doğru bir sıra içinde çıkarsamaya başlarsa, yolunda hiçbir kesintiye uğramaksızın ilerleyecek denli talihli olacaktır; tıpkı, tam şimdi gösterdiğimiz gibi, anlağın yanlış bir uydurması durumunda onun kendisinin ve ondan türetilen başka vargıların saçmalığını hemen saptayacak olması gibi.

Öyleyse, herhangi bir şeyi açık ve seçik olarak algıladığımız sürece, herhangi birşey uydurmaktan korkmak gereksizdir. Çünkü, belki de, insanların birdenbire hayvanlara döndüğünü ileri sürecek olsaydık, bildirim aşırı ölçüde genel olurdu, öylesine genel ki anlığımızda özne ve yüklemin hiçbir kavramı, eş deyişle, hiçbir ideası ya da bağıntısı olmazdı; ve eğer böyle bir kavram olmuş olsaydı, aynı zamanda olayın yer almasını sağlayan araç ve nedenleri de görmemiz gerekirdi. Dahası, öznenin ve yüklemin doğasına hiçbir bi-

[24]Bunu deneyimden çıkarsıyor gibi görünsem de, bir tanıtlama vermediğim için kimileri bunun geçersiz olduğunu söyleyebilirler; bu yüzden tanıtlama isteyebilecek olanlar için şunları ekliyorum. Doğada onun yasaları ile çelişen hiçbirşey olamayacağı, tersine herşey onun pekin yasalarına göre olduğu, ve böylece her şey karşı çıkılamayacak bir bağlantı içinde pekin yasalara göre kendi etkilerini üretmek zorunda olduğu için, bundan şu çıkar ki, ruh, bir şeyi gerçekten kavrar kavramaz, aynı etkileri öznel olarak oluşturmaya geçer. Bkz. aşağıda yanlış ideadan söz ettiğim yer.

çimde dikkat edilmez. Şimdi, eğer ilk idea uydurma değilse, ve eğer tüm geri kalan idealar ondan çıkarsanırlarsa, iveğenlikle uydurmalar oluşturma davranışı adım adım yitecektir. Dahası, uydurma idea açık ve seçik olamayacağı, ama zorunlu olarak karışık olacağı için, ve tüm karışıklık anlığın bütün ya da birçok parçadan bileşik bir şeyi yalnızca bölümsel olarak bilmesi ve bilinen ve bilinmeyen arasında bir ayrım yapmaması, ve, yine, dikkatini bir nesnede bulunan tüm parçalara birden en küçük bir ayrım yapmaksızın ve aynı zamanda yöneltmesi olgusundan türediği için, bundan *ilk olarak* şu çıkar ki, eğer idea çok yalın bir şeyin ideası ise, zorunlu olarak açık ve seçik olmalıdır; çünkü o şey o zaman bölümsel olarak değil, ama bütün olarak bilinmelidir, ya da hiç bilinemez. *İkinci olarak* şu çıkar ki, eğer birçok parçadan bileşik bir şey düşüncede tüm en yalın parçalarına bölünürse ve eğer her bir parça ayrı ayrı görülürse, tüm karışıklık yitecektir. *Üçüncü olarak* şu çıkar ki, bir uydurma yalın olamaz, ama doğada varolan her tür şeyin ya da eylemin birçok karışık ideasının bir bileşiminden, ya da daha doğrusu tüm böyle değişik idelara herhangi bir onay verilmeksizin aynı zamanda yönelen dikkatten[25] oluşur. Şimdi uydurma yalın ise, açık ve seçik, ve dolayısıyla gerçek olacaktır. Yalnızca seçik ideaların bir bileşiminden oluşmuşsa, bunların bileşimleri açık ve seçik, ve dolayısıyla gerçek olacaktır. Örneğin, dairenin ve karenin doğalarını bildiğimiz zaman, bu iki betiyi biraraya karıştırıp bir daireyi kare yapmamız ya da ruhu kare yapmamız vb. olanaksızdır. Kısaca vargımıza dönelim, ve gerçek ideaları bir uydurma ile karıştırmaktan korkmamız gerekmediğini bir kez daha görelim. Çünkü daha önce sözünü ettiğimiz ilk uydurmaya bakarsak, bir şey açıkça kavrandığı zaman, gördük ki eğer açıkça kavranan o şeyin varoluşu kendinde bir bengi gerçeklik ise, böyle bir şeyde uydurmanın hiçbir yeri olamaz; ama eğer kavranan şeyin varoluşu bengi bir gerçeklik değilse, yalnızca şeyin varoluşunun özü ile karşılaştırılması ve aynı zamanda Doğanın düzeni konusunda dikkatli olmamız gerekir. İkinci uydurma türüne gelince—ki bunun onay olmaksızın dikkati Doğada varolan değişik şey ve eylemleri temsil eden değişik karışık idelara aynı zamanda yöneltmenin sonucu olduğunu bildirmiştik—, en yalın

[25]Dikkat edin ki kendinde görülen uydurma ile düşler arasındaki biricik ayrım uyanıkken kendilerini duyular yoluyla sunan nedenlerin düşlerde kendilerini sunmamalarından doğar. Buradan o zaman sırasındaki tasarımların onlara dışsal şeylerden köken almadıkları sonucuna varılmıştır. Ama yanılgının uyanık bir insanın düş görmesi olduğunu birazdan göreceğiz: eğer belli bir doruğa ulaşırsa, saçmalama [*delirum*] olur.

şeyin uydurulamayacağını ama anlaşılabileceğini, ve bileşik bir şeyin de yalnızca onu oluşturan yalın parçalara bakacak olursak aynı durumda olduğunu görmüştük; böyle şeylerle ilgili olarak herhangi bir gerçek olmayan eylem uydurmamız bile olanaksızdır, çünkü aynı zamanda böyle bir eylemin niçin ve nasıl olduğunu irdelemek zorunda kalırız.

Bunlar böyle anlaşılınca, şimdi yanlış ideanın yoklamasına geçebilir ve nerede ortaya çıktığını ve kendimizi yanlış algılara düşmekten nasıl koruyabileceğimizi görebiliriz. Uydurma ideaya ilişkin incelememizden sonra bu görevlerin ikisi de pek güçlük yaratmayacaktır, çünkü yanlış idea uydurma ideadan yalnızca bir onay içerme olgusunda ayrılır; daha açık bir deyişle, daha önce belirttiğimiz gibi, tasarımlar kendilerini sunarken, bize onlardan uydurma durumunda olduğu gibi dışsal şeylerden doğmadıkları vargısını çıkarmamızı sağlayacak hiçbir neden sunulmadığı için, böyle tasarımların onlara dışsal şeylerden doğmadıkları vargısını çıkarabiliriz; gerçekte, bu büyük ölçüde gözlerimiz açıkken ya da uyanıkken düş görmek gibidir. Böylece yanlış bir idea, uydurma bir idea ile aynı yolda, özü bilinen bir şeyin varoluşu ile, ya da özün kendisi ile ilgilidir, ya da (daha doğru konuşursak) ona yüklenebilirdir. Şeyin varoluşuna yüklenebilen birşey uydurma bir idea ile aynı yolda düzeltilir. Çünkü eğer bilinen şeyin doğası zorunlu varoluşu imliyorsa, bu şeyin varoluşu açısından yanılmamız olanaksızdır; ama eğer şeyin varoluşu özü gibi bir bengi gerçeklik değilse, ama tersine varoluşunun zorunluğu ya da olanaksızlığı dışsal nedenlere bağımlıysa, o zaman herşeyi uydurma durumunda sözünü ettiğimiz aynı yolda almamız gerekir, çünkü o da aynı yolda düzeltilir. Özler ile ya da giderek eylemler ile ilgili yanlış idealara gelince, böyle algılar zorunlu olarak her zaman karışık olurlar, çünkü Doğada varolan şeylerin değişik karışık algılarının bileşimleridirler, örneğin insanlar tanrılarının tahtalarda, yontularda, yabanıl hayvanlarda vb. bulunduğuna, ya da salt bileşimleri yoluyla anlağı ortaya çıkaran cisimler olduğuna, ya da cesetlerin düşündüklerine, dolaştıklarına ve konuştuklarına, Tanrının yanıldığına vb. inandıkları zaman olduğu gibi. Ama açık ve seçik olarak kavranan idealar hiçbir zaman yanlış olamazlar: çünkü açık ve seçik olarak kavranan şeylerin idealarının ya kendileri çok yalındır, ya da çok yalın idealaların bileşimleridirler, eş deyişle onlardan çıkarsanmışlardır. Çok yalın bir ideanın yanlış olamayacağı gerçekliğin ya da anlağın ve yanlışlığın doğasını anlayan herkes için açıktır.

Gerçekliğin biçimini neyin oluşturduğuna gelince, açıktır ki ger

çek bir düşünce [*cogitatio*] yanlış bir düşünceden yalnızca dışsal değil ama başlıca içsel belirtilişi tarafından ayırdedilir. Eğer bir usta doğru olarak düzenlenmiş bir yapı tasarlarsa, böyle bir yapı hiçbir zaman varolmamış ve hiçbir zaman varolamayacak olsa bile, gene de düşüncesi gerçektir; ve iş yapılmış olsun ya da olmasın, düşünce aynı kalır. Öte yandan, eğer biri örneğin Peter'in varolup olmadığını bilmeksizin Peter'in varolduğunu öne sürerse, düşünce, onu öne süren açısından yanlıştır, ya da eğer dilersek, gerçek değildir, üstelik Peter gerçekten varolsa bile. Peter'in varolduğu bildirimi ancak Peter'in varolduğunu pekin olarak bilen açısından gerçektir. Bundan şu çıkar ki, idealarda gerçek olanın yanlış olandan ayırdedilmesini sağlayan olgusal birşey [*aliquid reale*] vardır. Bu olgusallık incelenmelidir, eğer en iyi gerçeklik ölçününü (demiştik ki düşüncelerimizi gerçek bir ideanın verili ölçünü yoluyla belirlememiz gerekir, ve yöntem bir düşünsel bilgidir) bulacak ve anlağımızın özelliklerini bileceksek. Ve gerçek ve yanlış arasındaki ayrımın gerçek düşüncenin şeyleri birincil nedenleri yoluyla bilmekten oluşmasından doğduğunu da söylememeliyiz, ki bunda, yukarıda açıkladığım gibi, gerçek düşünce yanlış düşünceden bütünüyle ayrıdır; çünkü düşüncenin eğer hiçbir nedeni olmayan ve kendinde ve kendi için bilinen bir ilkenin özünü öznel olarak içeriyorsa gerçek olduğu söylenir. Bu yüzden gerçek düşüncenin nesnelliği [*forma*] başka düşüncelere bağıntılı olmaksızın bu düşüncenin kendisinde olmalıdır; ve hiçbir nesneyi nedeni olarak tanımaz, ama anlağın kendisinin güç ve doğasına bağımlı olmalıdır. Çünkü eğer anlağın hiçbir zaman varolmamış yeni bir varlığı algılamış olduğunu varsayarsak, örneğin kimilerinin Tanrının daha O şeyleri yaratmadan önceki anlağını tasarlamaları (bir algı ki hiç kuşkusuz herhangi bir nesneden doğamazdı), ve haklı olarak başka düşünceleri sözü edilen algıdan çıkarsamış olmaları gibi, tüm böyle düşünceler herhangi bir dışsal nesne tarafından belirlenmiş olmaksızın gerçek olacaklardır; yalnızca anlağın güç ve doğasına bağımlı olacaklardır. Böylece, gerçek bir düşüncenin nesnelliğini oluşturan şey bu düşüncenin kendisinde aranmalı ve anlağın doğasından çıkarsanmalıdır. Buna araştırabilmek için, nesnesinin düşünme gücümüze bağımlı olduğunu ve Doğada hiçbir nesnesinin olmadığını olanaklı en büyük pekinlikle bildiğimiz *gerçek* bir ideayı göz önüne alalım; çünkü bu tür bir idea ile, az önce söylenenlerden görüldüğü gibi, yapmayı istediğimiz araştırmayı daha kolay sürdürebiliriz. Örneğin, bir küre kavramını oluşturabilmek için, dilediğim gibi bir neden uydururum—eş deyişle özeği çevresinde dönen ve böylece bir küre üreten bir

yarım-daire. Bu hiç kuşkusuz gerçek bir ideadır; ve, gerçi doğada-ki hiçbir kürenin edimsel olarak böyle oluşmadığını bilsek de, bu algı gerçek kalır, ve bir küre kavramını oluşturmanın en kolay yoludur. Belirtmeliyiz ki, bu algı bir yarım-dairenin dönüşünü doğrular ve bu doğrulama eğer bir küre kavramı ile, ya da o tür bir devimi belirleyen bir neden kavramı ile bağlanmamış olsaydı yanlış olurdu; ya da, eğer yalıtılmış olsaydı, saltık olarak yanlış olurdu. Anlık o zaman yalnızca bir yarım-dairenin salt ona özgü deviminin doğrulanmasına eğilimli olurdu—bir devim ki ne bir yarım-daire kavramında kapsanır ne de böyle devimi belirleyen herhangi bir nedenin kavramından doğar. Böylece *yanlışlık* yalnızca bir şey üzerine oluşturduğumuz kavramda kapsanmayan birşeyin o şey için doğrulanmasından oluşur—örneğin bir yarım-dairenin devimi ya da dinginliği gibi. Bundan şu çıkar ki yalın düşünceler *gerçek* olmaktan başka türlü olamazlar,—örneğin bir yarım-dairenin, devimin, dinginliğin, niceliğin vb. yalın ideası gibi. Böyle doğrulamalarda kapsanan şey onun bütün kavramını oluşturur ve onun ötesine genişlemez; bu yüzden, herhangi bir yanılgı korkusu olmaksızın, dilediğimiz denli yalın idea oluşturabiliriz. İncelememiz için geriye kalan tek şey anlığımızın hangi güç yoluyla gerçek idealar oluşturabildiği ve böyle bir gücün ne denli genişlediğidir; şimdi bunu bulduğumuza göre, ulaşabileceğimiz en yüksek bilgiyi kolayca görebiliriz. Çünkü açıktır ki böyle bir güç kendini sonsuza dek genişletemez. Çünkü bir şey için o şey üzerine oluşturduğumuz kavramda kapsanmayan birşeyi doğruladığımız zaman, böyle bir doğrulama algımızın bir kusurunu ya da parça parça ya da bozuk düşünceler ya da idealar taşıdığımızı gösterir. Böylece gördük ki bir yarım-dairenin devimi anlıkta soyutlandığı zaman yanlış, ama bir küre kavramı ile ya da böyle bir devimi belirleyen bir nedenin kavramı ile bağlandığı zaman gerçektir. Ama düşünen bir varlığın doğası daha ilk bakışta göründüğü gibi gerçek ya da yeterli düşünceler oluşturmaksa, açıktır ki yetersiz idealar bizde ancak düşünen bir varlığın parçaları olduğumuz için doğarlar—bir varlık ki, düşünceleri (kimileri bütünlükleri içinde, başkaları yalnızca parçalarda) anlığımızı oluşturur.

Ama irdelenecek bir başka nokta daha vardır ki, uydurma durumunda dikkate alma çabasına değmese de, en büyük aldanmaya yol açar: İmgeleme sunulan birçok şey anlakta da varolur, eş deyişle, açık ve seçik olarak kavranırlar. Bu yüzden, seçik olanı karışık olandan ayırmadığımız sürece, pekinlik, ya da gerçek idea, seçik-olmayan idealar ile karıştırılır. Örneğin, belli Stoacılar belki de "ruh" terimini ve ayrıca ruhun ölümsüz olduğunu duymuş, ve gene de onu

yalnızca karışık olarak imgelemişlerdi; yine, çok ince cisimlerin tüm başkalarının içine işlediklerini ve hiç birinin onlara işlemediğini de imgelemiş ve anlamışlardı. Tüm bunları aynı zamanda imgeleyerek, ve aynı zamanda bu belitin gerçekliğinden pekin olarak, hemen anlığın çok ince cisimlerden oluştuğuna, bu çok ince cisimlerin bölünemeyeceğine vb. inanır olmuşlardı. Ama, tüm algılarımızı verili gerçek ideanın ölçününe göre yoklamaya çalıştığımız sürece, kendimizi bu tür yanlışlıklardan kurtarırız; ve, başlangıçta belirttiğimiz gibi, böyle algıları söylentiden ve raslantısal deneyimden doğan tüm algılardan ayırmaya dikkat etmeliyiz. Dahası, böyle aldanmacalar şeylerin çok soyut olarak tasarlanmasından doğarlar; çünkü gerçek nesnesinde olduğu gibi kavradığım şeyi başka birşeye uygulayamayacağım kendiliğinden yeterince açıktır. Son olarak, bunlar bir bütün olarak Doğanın birincil öğelerinin anlaşılmamasından doğarlar; ve bundan sonra düzensiz olarak ilerleriz, ve Doğayı kendi alanlarında bütünüyle gerçek olabilseler de yanlış uygulandıklarında kendi kendilerini karıştıran ve Doğanın düzenini saptıran soyut belitlerle karıştırırız. Ama eğer olanaklı olduğu ölçüde az soyutlama ile ilerler ve birincil öğelerden, eş deyişle, geriye doğru erişebildiğimiz ölçüde Doğanın kaynak ve kökeninden başlarsak, bu tür bir aldanmacadan hiçbir biçimde korkmamız gerekmez. Doğanın kökeninin bilgisi söz konusu olduğu sürece, onu soyutlamalarla karıştırmaktan korkmamız gerekmez; çünkü birşey soyut olarak kavrandığı zaman, ki tüm evrenseller böyledir, anlakta her zaman Doğada gerçekten varolabilen tikellerinden daha geniş bir anlamda kavranır. Yine, Doğada aralarında anlak tarafından güçlükle algılanabilecek denli küçük ayrım bulunan birçok şey olduğu için, böyle şeylerin, (eğer soyut olarak kavranırlarsa) kolayca birbirleri ile karıştırıldığı görülür. Ama Doğanın kökeni, daha sonra göreceğimiz gibi, soyut olarak ya da evrensel olarak kavranamayacağı ve anlakta gerçekte olduğundan daha öte genişleyemeyeceği için, ve değişebilir şeylerle hiçbir benzerliği olmadığı için, ideası açısından hiçbir karışıklıktan korkulması gerekmez, yeter ki (daha önce gösterildiği gibi) elimizde bir gerçeklik ölçünü olsun. Bu gerçekte tekil[26] ve sonsuz bir varlıktır; başka bir deyişle, ötesinde hiçbirşeyin olmadığı bütün varlıktır.[27]

[26]Bunlar, felsefemde göstereceğim gibi, Tanrının Onun özünü sergileyen yüklemleri değildir.

[27]Bu daha önce yukarıda gösterildi. Çünkü eğer böyle bir varlık varolmasaydı, hiçbir zaman üretilemezdi: öyleyse anlık Doğanın sağlayabileceğinden daha çoğunu anlayabilir; ve bunun yanlış olduğu yukarıda gösterildi.

Buraya dek yanlış ideayı inceledik. Henüz geriye kuşkulu ideayı araştırmak kalıyor—eş deyişle, neyin bizi kuşku duymaya götürdüğünü ve ayını zamanda kuşkunun nasıl giderilebileceğini. Anlıktaki gerçek kuşkudan söz ediyorum, zaman zaman bir insanın anlığında hiçbir kuşku olmamasına karşın sözleriyle kuşku duyduğunu belirttiği zaman olduğunu gördüğümüz gibi bir kuşkudan değil; çünkü bu sonuncuyu iyileştirmek yöntemin sorunu değildir, ama dahaçok dikkafalılığı ve bunun iyileştirilmesini ilgilendiren incelemelere aittir. Öyleyse gerçek kuşku ruhta hiçbir zaman kuşkulanılan şeyin kendisi tarafından üretilmez; başka bir deyişle, eğer ruhta ister gerçek ister yanlış olsun salt bir idea olmuş olsaydı, onda hiçbir kuşku ya da pekinlik değil ama yalnızca böyle bir duyum bulunurdu; çünkü bir idea kendinde böyle bir duyumdan başka birşey değildir; ama kuşku irdeleme altındaki sorun açısından herhangi bir pekin vargı çıkarabilmemiz için yeterince açık ve seçik olmayan bir başka idea yoluyla doğacaktır; eş deyişle, kuşku duymamıza yol açan idea açık ve seçik değildir. Bir örnek alalım: Bir insanın ister deneyimden isterse başka bir kaynaktan gelsinler duyularımızın zaman zaman bizi aldattığı konusunda hiç düşünmediğini varsayarsak, bu insan güneşin göründüğünden daha büyük mü yoksa daha küçük mü olduğu konusunda hiçbir zaman kuşku duymayacaktır. Böylece köylüler güneşin yerküreden çok daha büyük olduğunu duydukları zaman genellikle şaşırırlar. Ama kuşku duyuların aldatıcılığı[28] üzerine düşünme yoluyla doğar, ve eğer, kuşku duyduktan sonra, duyuların gerçek bir bilgisini kazanırsak, ve uzaktaki şeylerin onların 'aleti' yoluyla nasıl sunulduklarını anlarsak, kuşku yine ortadan kalkar. Bu yüzden bizi en pekin olan şeylerde bile doğru yoldan çıkaran aldatıcı bir Tanrı olduğu sayıltısı yoluyla gerçek idealar üzerine kuşku düşüremeyiz. Böyle bir varsayımı ancak hiçbir açık ve seçik ideamız olmadığı sürece savunabiliriz—başka bir deyişle, tüm şeylerin kökeni açısından taşıdığımız bilgiye dikkat ederek tam o bilgiye göre bize Tanrının aldatıcı olmadığını öğreten şeyi buluncaya dek, ve bunu bir üçgenin doğası üzerine düşünerek üç açısının iki dik açıya eşit olduğunu bildiğimiz aynı pekinlikle bilinceye dek. Ama eğer Tanrının bir üçgen için taşıdığımız bilgiye eşit bir bilgisini taşıyorsak, tüm kuşku ortadan kalkar. Bizi yoldan çıkaran bir baş-aldatıcının olup olmadığından saltık olarak emin olmasak da, nasıl bir üçgenin sözü edilen bilgisine ulaşabilirsek, benzer

[28]Eş deyişle, duyuların bizi sık sık aldattıkları bilinir; ama bu ancak karışık olarak bilinir, çünkü bizi nasıl aldattıkları bilinmez.

koşul altında Tanrının bir bilgisine de varabiliriz, ve ona eriştiğimiz zaman, bu, söylediğim gibi, açık ve seçik idealar açısından taşıyabileceğimiz her kuşkuyu gidermek için yeterlidir. Böylece, eğer biri ilk araştırılması gerekenleri araştırırken şeylerin bağlantısını koparmadan doğru olarak ilerlerse, ve biz sorularını yanıtlamadan önce onları nasıl belirleyeceği konusunda bir bilgi edinirse, hiçbir zaman en pekin olanın, eş deyişle açık ve seçik idealaın dışında herhangi birşeye ulaşmayacaktır; çünkü kuşku yalnızca ruhun belli bir doğrulama ya da belli bir yadsıma açısından askıya alınışıdır ki, eğer onsuz eldeki sorunun bilgisinin zorunlu olarak eksik olacağı birşeyin bilgisizi olmasaydı, bu durumu doğrular ya da yadsırdı. Öyleyse kuşkunun her zaman şeylerin düzensiz olarak araştırılmasından doğduğu vargısını çıkarabiliriz.

Yöntem üzerine incelememin bu ilk bölümünde ele almak için söz verdiğim noktalar bunlardır. Bununla birlikte, anlağın ve güçlerinin bilgisine katkıda bulunabilecek herhangi birşeyi atlamamak için, bellek ve unutkanlık konusu üzerine birkaç söz ekleyeceğim. En dikkate değer nokta belleğin anlağın hem yardımı ile hem de yardımı olmaksızın güçlendiğidir. Çünkü bir şey ne denli kolay anlaşılırsa, o denli kolay bellenir [*retinere*]; ve karşıt olarak, ne denli az anlaşılırsa, onu o denli kolay unuturuz. Örneğin birine bir dizi bağlantısız sözcüğü verdiğim zaman, onları bellemesi aynı sözcükleri bir anlatı biçiminde ilettiğimde olduğundan çok daha güçtür. Bellek ayrıca anlağın yardımı olmaksızın imgelemin ya da sağduyu denilen şeyin tekil bir cisimsel şey tarafından etkilenmesini sağlayan güç aracılığıyla da güçlendirilir. '*Tekil*' diyorum, çünkü imgelem yalnızca tekil şeyler tarafından etkilenir. Eğer örneğin tek bir aşk komedisini okursak, aynı türden başkalarını okumadığımız sürece onu çok iyi anımsarız, çünkü imgelemde yalnızca o egemen olacaktır. Oysa aynı türden başka birçoğunu okursak, onları birlikte imgeleyecek ve birbirleri ile kolayca karıştıracağız. Ayrıca '*cisimsel*' bir şey tarafından diyorum, çünkü imgelem yalnızca cisimler tarafından etkilenir. O zaman bellek hem anlağın yardımı ile hem de yardımı olmaksızın güçlendiği için, onun anlaktan ayrı olması gerektiği, ve kendinde ve kendi için görüldüğünde anlakta ne bellek ne de unutkanlık olduğu vargısını çıkarabiliriz. O zaman bellek nedir? Beyindeki izlenimin duyumundan başka birşey değildir, ve buna aynı zamanda bu duyumun belirli bir süresinin düşüncesi bağlıdır.[29]

[29]Eğer süre belirsizse, o şeyin anısı eksiktir; görünürde bunu herkes Doğadan öğrenmiştir. Çünkü işittiğimiz birşeye inanmadan önce sık sık ne zaman ve

Bu yeniden-anımsama tarafından da gösterilir. Çünkü o zaman ruhi duyumu düşünür, ama sürekli süre altında olmaksızın; böylece o duyumun ideası duyumun süresinin kendisi ya da belleğin kendisi değildir. İdeaların bozulmaya uğrayıp uğramadıkları felsefemde görülecektir. Eğer bu herhangi birine çok fazla saçma gelecek olursa, amacımız için, az önce aktarılan komedi örneğinden göründüğü gibi, bir şeyin ne denli tekilse o denli kolayca bellendiği olgusu üzerine düşünmesi yeterli olacaktır. Dahası, bir şey ne denli kolay anlaşılırsa o denli kolayca bellenir. Öyleyse aşırı ölçüde tekil ve yeterli olarak anlaşılır olanı bellemenin önüne geçemeyiz.

Böylece, gerçek bir idea ve başka algılar arasındaki ayrımı saptadık, ve uydurma, yanlış ve geri kalan idealarin kökenlerini imgelemde, eş deyişle, anlığın gücünün kendisinden değil ama uyuyan ya da uyanık bedenin çeşitli devimleri kabul etmesine göre dışsal nedenlerden doğan rasgele (deyim yerindeyse) ve gevşek belli duyumlarda bulduklarını gösterdik. Ama imgelemin anlaktan ayrı birşey, ve ruhun onunla edilgin bir ilişki içinde olduğu kabul edildiği sürece, imgelem açısından dilediğimiz görüşü seçebiliriz; çünkü eğer imgelemin bulanık [*vagus*] birşey olduğunu, ruhun onu açısından edilgin olduğunu, ve aynı zamanda kendimizi anlağın aracılığıyla ondan kurtarabileceğimizi de biliyorsak, seçilen görüşün önemi yoktur. O zaman eğer burada bir bedenin ve başka zorunlu şeylerin varolduğunu tanıtlamadan önce gene de imgelemden, bedenden ve onun yapısından söz ediyorsam, bunun kimseyi şaşırtması gerekmez. Çünkü yineliyorum, eğer imgelemin bulanık vb. birşey olduğunu biliyorsak, ondan ne anladığımızın bir önemi yoktur.

Gerçek bir ideanın yalın olduğunu ya da yalın idealardan bileştiğini göstermiştik; ve bu birşeyin nasıl ve niçin olduğunu ya da oluştuğunu, ve ruhtaki nesnel etkilerinin onun nesnesinin kendisinin olgusal ilişkisine karşılık düştüklerini gösterir; ki eskilerin gerçek bilim nedenden etkiye ilerler deyişleri ile özdeştir, gerçi eskiler, bildiğim denlisiyle, hiçbir zaman burada ortaya sürülen anlayışı, ruhun pekin yasalara göre davrandığı ve bir bakıma tinsel bir otomat [*automa spirituale*] gibi olduğu anlayışını oluşturmamış olsalar da. Bu yüzden, başlangıçta olanaklı olduğu ölçüde, anlağımızın bir bilgisini ve gerçek bir ideanın öyle bir ölçününü kazandık ki, bun-

---

nerede olduğunu sorarız. Gerçi anlıkta idealarin kendilerinin süreleri olsa da, gene de, süreyi belli bir devim ölçüsünün yardımıyla belirleme alışkanlığında olduğumuz ve bu ise yine imgelemin yardımıyla yer *aldığı* için, şimdiye dek salt arı anlığa ait herhangi bir anıdan söz edemeyiz.

dan böyle gerçekliği yanlışlık ve uydurma ile karıştırmaktan korkmamız gerekmez; ne de, hiçbir biçimde imgeleme ait olmayan belli şeyleri niçin anladığımız konusunda, ve tam olarak anlağa karşıt başka şeylerin ya da son olarak onunla anlaşan daha başkalarının imgelemde bulundukları konusunda hayrete düşmemiz gerekir. Çünkü şimdi biliyoruz ki imgelerin üretilmesini sağlayan işlemler anlağın yasalarından bütünüyle ayrı başka yasalar altında yer alır, ve ruh onlar açısından bütünüyle bir edilginlik ilişkisi içindedir. Bundan yine insanların imgelemi ve anlağı tam olarak ayırdetmeme yoluyla nasıl kolayca büyük yanılgılara düşebildiklerini görebiliriz. Örneğin uzamın bir yerde olmak zorunda olduğu için sonlu olması gerektiğine, parçalarının olgusal olarak birbirinden ayrı olduklarına, tüm şeylerin birincil ve biricik temeli olduğuna, belli bir zaman daha büyük bir yer kapladığına, ve yeri geldiğinde göreceğimiz gibi tümü de bütünüyle gerçekliğe karşıt başka birçok şeye inanmak gibi.

Yine, sözcükler imgelemin bir parçası oldukları için, eş deyişle, sözcüklerin cisimlerin herhangi bir durumuna bağlı olarak bellekte belirsizce bileşmelerine göre birçok tasarım uydurduğumuz için, hiç kuşkusuz tam olarak dikkat etmediğimiz sürece sözcükler de tıpkı imgelem gibi pekçok büyük yanılgıya neden olabilirler. Dahası, sözcükler halkın dileğine ve anlayışına göre oluşturulurlar, ve dolayısıyla şeylerin anlakta değil ama imgelemde bulundukları biçimiyle simgelerinden başka birşey değildirler. Bu imgelemde değil ama anlakta varolan tüm şeylere sık sık örneğin cisimsel-*olmayan*, son*suz* vb. gibi olumsuz adlar verilmesi olgusundan açıktır; yine, gerçekten olumlu birçok şey de olumusuz olarak anlatılır, ve evrik olarak; örneğin yaratmama, bağımsız, sonsuz, ölümsüz vb., çünkü aykırıları çok daha kolay imgelenir, ve dolayısıyla insanların aklına ilk gelmiş ve olumlu adları gaspetmişlerdir. Birçok şeyi doğrular ya da yadsırız, çünkü sözcüklerin doğası bunu böyle doğrulamaya ya da yadsımaya izin verir, gerçi şeylerin doğası vermese de; bu nedenle bunu bilmedikçe, kolayca yanlış birşeyi gerçek diye alabiliriz.

Bundan başka, anlağın kendi üzerine düşünmesini önleyen bir başka büyük karışıklık nedeninden de kaçınmanız gerekir. Kimi zaman, imgelem ve anlak arasında hiçbir ayrım yapmazken, daha kolay imgelediğimizin bize daha açık olduğuna inanırız; ve ayrıca imgelediğimizi anladığımıza da inanırız. Buna göre, son olması gerekeni ilk olarak alırız, ve böylece ilerlemenin gerçek sırası tersine çevrilir, ve hiçbir geçerli vargı çıkarılmaz.

Şimdi, sonunda bu yöntemin ikinci bölümüne[30] geçebilmek için, ilkin bu yöntemde amaçlanan hedefi ve sonra ona erişmenin aracını ortaya koyacağım. Amaçlanan hedef açık ve seçik ideaların kazanılmasıdır—cisimlerin olumsal devimlerinden değil ama arı anlaktan doğan türde ideaların. Tüm ideaların tek bir ideaya indirgenebilmesi için, onları öyle bir yolda bağlamaya ve düzenlemeye çalışacağız ki anlığımız, olanaklı olduğu ölçüde, hem bütünlüğü için-de hem de parçalarında Doğanın edimselliğini öznel olarak yansıtabilsin.

İlk noktaya gelince, daha önce belirttiğimiz gibi, amacımız için herşeyin ya yalnızca özü yoluyla, ya da en yakın nedeni yoluyla kavranması zorunludur. Eğer şey kendinde ve kendi için kalıcı ise, ya da genellikle dendiği gibi, kendinin nedeni [*causa sui*] ise, yalnızca özü yoluyla anlaşılmalıdır; eğer kendinde ve kendi için kalıcı değilse, ama varoluşu için bir neden gerekliyse, en yakın nedeni yoluyla anlaşılmalıdır, çünkü gerçekte[31] etkinin bilgisi nedeninin dalıa eksiksiz bir bilgisinin kazanılmasından başka birşey değildir. Öyleyse, şeyler üzerine inceleme yaparken, hiçbir zaman soyutlamalardan herhangi bir vargı çıkaramayız, ve yalnızca anlakta olanı şeyin kendisinde olanla karıştırmama konusunda çok dikkatli olmalıyız. Ama en iyi vargı belli bir tikel olumlu özden ya da gerçek ve geçerli bir tanımdan türetilir. Çünkü anlak salt evrensel belitlerden tekil şeylere inemez, çünkü belitler kendilerini sonsuza dek genişletebilirler, ve anlağı herhangi bir tekil şeyi bir başkasından daha çok düşünmeye belirlemezler. Böylece gerçek buluş yöntemi verili belli bir tanımdan düşünceler oluşturmaktır; ve bu süreç verili şey ne denli iyi tanımlı ise o denli verimli ve kolay olacaktır. Bu yüzden, yöntemin bu bütün ikinci bölümünün birincil önemdeki noktası iyi tanımın koşullarının bilgisinden ve onları bulma aracından oluşur. İlk olarak tanımın koşullarını irdeleyeceğim.

Bir tanım, eğer ona eksiksiz denecekse, bir şeyin en iç özünü açıklamalı ve bunun yerine belli özellikleri almamızın önüne geçmelidir. Demek istediğimi örnekleyebilmek için, ve bunu başkalarının yanılgılarını ortaya serme gibi bir isteği gösterecek bir örnek seçmeden yapmak için, tanımı nasıl olursa olsun çok az önemli so-

[30]Bu bölümün başlıca kuralı, ilk bölümden çıktığı gibi, arı anlak yoluyla bizde bulunan tüm ideaları gözden geçirmek ve böylece onları imgeleme ait idealardan ayırdetmektir; ayrım her birinin, eş deyişle imgelemin ve anlağın özellikleri yoluyla gösterilecektir.

[31]Dikkat edin ki böylelikle aynı zamanda ilk nedene, ya da Tanrıya ilişkin bilgimizi artırmaksızın Doğaya ilişkin olarak hiçbirşey anlayamayacağımız açıktır.

yut bir şeyi alacağım. Bir daire buna uygundur. Eğer bir daire özeğinden çevreye çizilen tüm doğru çizgilerin eşit oldukları bir beti olarak tanımlanırsa, herkes böyle bir tanımın en küçük bir biçimde bir dairenin özünü değil, ama yalnızca özelliklerinden birini açıkladığını görebilir. Gerçi, dediğim gibi, bunun betiler ve başka düşünsel şeyler durumunda hiçbir önemi olmasa da, fiziksel varlıklar ve olgusallıklar durumunda sonsuz önemi vardır, çünkü şeylerin özellikleri özleri bilinmedikçe anlaşılamaz; eğer bu sonuncuların üzerinden atlanacak olursa, zorunlu olarak anlağın Doğanın bağlantısını yansıtması gereken bağlantısından bir sapma olur, ve hedefimizden çok uzağa düşeriz.

Bu hatadan özgür olabilmek için, tanımda şu kurallara uyulması gerekir:

I. Eğer şey yaratılmışsa, tanım, dediğimiz gibi, en yakın nedeni kapsamalıdır. Örneğin bir dairenin bu kurala göre şöyle tanımlanması gerekir: bir ucu durağan ve öteki ucu devinen herhangi bir çizgi tarafından betimlenen beti. Bu tanım açıkça en yakın nedeni kapsar.

II. Bir şeyin öyle bir kavramı ya da tanımı gerekir ki, başka şeyler ile birlikte değil ama salt kendi başına alındığı sürece, o şeyin tüm özellikleri, bir daire için verilen tanım durumunda görüleceği gibi, ondan çıkarsanabilmelidir: çünkü tanımdan özekten çevreye çizilen tüm doğru çizgilerin eşit oldukları açık olarak çıkar. Soruna dikkat eden birine bunun bir tanımın zorunlu bir istemi olduğu kendinde öylesine açıktır ki, onu tanıtlamak için oyalanmaya, ya da bu ikinci istemden ötürü, her tanımın doğrulayıcı olması gerektiğini göstermeye değmez görünür. Anlıksal doğrulamadan söz ediyorum, ve olumlu olarak anlaşılmalarına karşın sözcük eksikliğinden ötürü zaman zaman belki de olumsuz olarak anlatılmaları gereken sözel doğrulamaları pek fazla göz önüne almıyorum.

Yaratılmamış bir şeyin tanımı için gerekler şöyledir:

I. Şey tüm neden düşüncesini dışlamalıdır, eş deyişle, kendi varlığından başka birşey tarafından açıklanma gereksiniminde olmamalıdır.

II. Tanımı verildiğinde, şeyin varolup olmadığı sorusuna yer olmamalıdır.

III. Anlık söz konusu olduğu sürece, tanım sıfat yapılabilecek hiçbir adı kapsamamalıdır; başka bir deyişle, şey soyutlamalar yoluyla açıklanmamalıdır.

IV. Son olarak (bu çok zorunlu olmasa da), şeyin tanımından tüm özellikleri çıkarsanabilir olmalıdır. Tüm bunlar soruna dikkat eden biri için tam bir açıklık kazanırlar.

Ayrıca en iyi vargının herhangi bir tikel doğrulayıcı özden çıkarsandığını da bildirmiştim; çünkü idea ne denli özelleşmişse, o denli seçik ve dolayısıyla o denli açıktır. Bu yüzden tikel şeylerin bir bilgisi olanaklı olduğu ölçüde özenle araştırılmalıdır.

Algılarımızın düzenine ve düzenlenip birleştirilmelerinin yoluna gelince, olanaklı olur olmaz ve us tarafından istenir istenmez, tüm şeylerin nedeni olan ve böylece öznel özü tüm idealarımızın nedeni olabilecek bir varlığın olup olmadığını ve [eğer varsa] nasıl olduğunu incelemek zorunludur, ve o zaman anlığımız, dediğimiz gibi, olanaklı enson düzeye dek Doğayı andıracaktır [*refero*]; çünkü öznel olarak Doğanın öz, düzen ve birliğini kapsayacaktır. Böylece bizim için herşeyden önce tüm idealarımızı her zaman fiziksel şeylerden ya da olgusal kendiliklerden [*à rebus Physics, sive ab entibus realibus*] çıkarsamanın zorunlu olduğunu görebiliriz, çünkü, olanaklı olduğu ölçüde, nedenler dizisine göre bir olgusal kendilikten bir başka olgusal kendiliğe ilerleriz, ve dahası, öyle bir yolda ki, soyutlamalara ve evrensellere geçmeyiz, ya da onlardan olgusal bir kendiliği ya da onları olgusal kendilikten çıkarsamayız. Bu süreçlerin her ikisi de anlağın gerçek ilerleyişini kesintiye uğratır. Ama belirtilmelidir ki, burada nedenlerin ve olgusal kendiliklerin dizisi ile tekil ve değişebilir şeylerin dizisini değil, ama yalnızca değişmez ve bengi şeylerin dizisini anlıyorum. Çünkü insan zayıflığı için tekil değişebilir şeylerin dizisini izlemek, hem bunların tüm sayıyı aşan çokluğundan ötürü, hem de bir ve aynı şeyi çevreleyen ve herhangi biri onun varoluşunun ya da varolmayışının nedeni olabilen sonsuz ölçüde türlü koşullardan ötürü, olanaksız olacaktır, çünkü bunların varoluşlarının özleri ile hiçbir bağıntısı yoktur, ya da daha önce dediğimiz gibi, bir bengi gerçeklik değildir. Ayrıca dizilerini anlamamızın hiç bir gereği de yoktur, çünkü tekil değişebilir şeylerin özleri varoluş dizilerinden ya da düzenlerinden çıkarılamaz, ki bu bize dışsal adlandırmalarının, ilişkilerinin, ya da en yüksek koşullarının ötesinde hiçbirşey vermezdi ve bunların tümü de şeylerin en iç özlerinden çok uzaktır. Bu en iç öz yalnızca değişmez ve bengi şeylerden, ve aynı zamanda o şeylerin üzerine onların gerçek yasa-kitapları gibi yazılı olan ve tüm tikel şeylerin onlara göre yer aldıkları ve düzenlendikleri yasalardan aranmalıdır; hayır, bu değişebilir tekil şeyler değişmez şeyler üzerine (eğer böyle anlatabilirsek) öylesine içten ve öylesine özden bağımlıdır ki onlar olmaksızın ne olabilirler ne de kavranabilirler. Bu yüzden bu değişmez ve bengi şeyler, kendilerinin tekil olmalarına karşın, gene de her yerdeki bulunuş ve güçlerinden ötürü bizim için evrensellikler olarak, ya da tekil

değişebilir şeylerin tanımlarının cinsleri olarak, ve tüm şeylerin en yakın nedenleri olarak varolacaklardır.

Ama, bu böyle olsa da, bu tekil şeylerin bilgisine varmada yatan güçlük görünürde hiç de küçük değildir, çünkü tümünü birden kavramak insan anlağının güçlerini çok çok aşacaktır; çünkü bir şeyin bir başkasından önce anlaşılmasını sağlayan düzen, belirttiğimiz gibi, varoluşlarının dizisinden aranmamalıdır, ne de bengi şeylerden. Çünkü bu sonuncuların tümü de doğal olarak eşzamanlıdır. Öyleyse bengi şeyleri ve yasalarını anlamak için kullanılanların yanısıra başka yardımlar da kullanılacaktır; bununla birlikte, burası böyle yardımların sayılacağı yer değildir, ne de bunu yapmanın gereği vardır, ta ki bengi şeylerin ve onların şaşmaz yasalarının yeterli bir bilgisini kazanıncaya dek, ve duyularımızın doğası bizim için açıklık kazanıncaya dek.

Kendimizi tekil şeylerin bilgisini aramaya vermeden önce, tümü de bize duyularınızı kullanma yolunu öğretmeye eğilimli yardımlardan söz etmek, ve değişmez kural ve düzenlemeler altında araştırınamızın nesnesini belirlemek için yeterli olabilecek belli deneyler yapmak yerine olacaktır, öyle ki buradan onun bengi şeylerin yasalarından hangisinin altında üretildiğini çıkarsayabilelim, ve, yeri geldiğinde göstereceğim gibi, en iç doğasına ilişkin bir içgörü kazanabilelim. Burada, amacıma geri dönersek, yalnızca bengi şeylerin bilgisine erişebilmemiz için ve onların yukarıda saptanan koşullara göre tanımlarını oluşturmak için zorunlu görünen şeyleri ortaya koymaya çalışacağım.

Bu amaçla, daha önce yukarıda belirtilmiş olanı anımsamalıyız, eş deyişle, anlık kendini herhangi bir düşünceye onu yoklamak ve ondan uygun bir düzen içinde geçerli olarak çıkarsanabilecekleri çıkarsamak için verdiği zaman, bu düşüncede yatabilecek herhangi bir yanlışlık, eğer düşünce yanlışsa, ortaya çıkarılacaktır; ama eğer düşünce gerçekse, anlık ondan gerçeklikler çıkarsamak için kesintisizce ve kolayca ilerleyecektir; bu, yineliyorum, amacımız için zorunludur. Çünkü düşüncelerimiz başka hiçbir temel tarafından belirlenemez. Öyleyse eğer tüm şeylerin en ilkini ya da kökenini araştırmayı istiyorsak, düşüncelerimizi ona yöneltecek belli bir temel sağlamak zorunludur. Dahası, yöntem düşünsel bilginin kendisi olduğu için, düşüncelerimi yönetmesi gereken bu temel gerçekliğin biçimini oluşturan şeyin bilgisinden, ve anlağın, özelliklerinin ve güçlerinin bilgisinden başka birşey olamaz; çünkü bu bir kez kazanıldığı zaman, elimizde kendisinden düşüncelerimizi çıkarsayabileceğimiz bir temel, ve sığası izin verdiği ölçüde anlı-

ğın bengi şeylerin bilgisine erişmesini sağlayabilecek bir yol olacaktır—anlıksal güçlerin düzeyi dikkate alınmak üzere.

Eğer, ilk bölümde gösterdiğimiz gibi, gerçek idealar oluşturmak düşüncenin doğasına aitse, burada anlağın yetileri ve gücü ile denmek istenen şey araştırılmalıdır. Yöntemimizin başlıca bölümü olanaklı olduğu ölçüde anlağın güçlerini ve doğasını anlamaktır; öyleyse, yöntemin ikinci bölümünde ileri sürülen gözlemlere göre, bu vargıları zorunlu olarak düşüncenin ve anlağın tanımının kendisinden çıkarmamız gerekir. Ama, tanımlar bulmak için herhangi bir kuralımız olmadığı sürece, ve Doğanın ön bir bilgisi olmaksızın ya da anlağın ve gücünün bir tanımı olmaksızın böyle kuralları ortaya koyamayacağımız için, bundan şu çıkar ki, ya anlağın tanımı kendinde açık olmalıdır, ya da hiçbirşey anlayamayız. Gene de bu tanım kendinde saltık olarak açık değildir; bununla birlikte, özellikleri, anlak yoluyla kazandığımız herşey gibi, daha önceden doğası bilinmedikçe açık ve seçik olarak bilinemeyeceği için, anlağın tanımı eğer açık ve seçik olarak bildiğimiz özelliklerine dikkat edersek kendini açıkça gösterir. O zaman burada anlağın özelliklerini sıralayalım, onları yoklayalım, ve araştırma için bizde doğuştan olduklarını bulduğumuz araçları tartışarak başlayalım.

Anlağın birincil olarak gözlediğim ve açıkça anladığım özellikleri şunlardır:

I. Pekinlik içerir—başka bir deyişle, şeylerin 'edimsel olarak' [*formaliter*] tıpkı onda 'öznel olarak' [*objectivè*] kapsandıkları gibi olduklarını bilir.

II. Belli şeyleri algılar, ya da kimi ideaları saltık olarak, kimi ideaları ise başkalarından oluşturur. Böylece nicelik ideasını başka herhangi bir düşünceye dikkat etmeksizin saltık olarak oluşturur; ama devim idealarını nicelik ideasını dikkate almaktan başka türlü oluşturmaz.

III. Anlağın saltık olarak oluşturduğu idealar bir sonsuzluk anlatır; belirli ideaları ise başka idealardan oluşturur. Böylece nicelik ideasını nedeni aracılığıyla algıladığında, o zaman niceliği belirler—örneğin bir cisim bir yüzeyin devimi tarafından, bir yüzey bir çizginin devimi tarafından, ya da bir çizgi bir noktanın devimi tarafından oluşturuluyor olarak algılandığı zaman. Gene de tüm bu algılar niceliği anlamaya değil ama yalnızca onu belirlemeye hizmet ederler. Bu onları bir bakıma devim tarafından oluşturuluyor olarak tasarlamamız, ve gene de bu devimin nicelik de algılanmadıkça algılanmaması olgusundan açıktır; giderek devimi sonsuz bir çizgi oluşturacak denli uzatabiliriz ki, sonsuz bir nicelik ideasını taşımadıkça hiç kuşkusuz bunu yapamazdık.

IV. Anlak olumlu ideaları olumsuz ideaları oluşturmadan önce oluşturur.

V. Şeyleri süre koşulu altında olmaktan çok belli bir bengilik biçimi altında, ve sonsuz bir sayıda algılar; ya da daha doğrusu şeyleri algılamada sayılarına ya da sürelerine dikkat etmezken, buna karşı onları imgelerken onları belirli bir sayı, süre ve nicelik altında algılar.

VI. Açık ve seçik olarak oluşturduğumuz idealar öyle bir yolda doğamızın biricik zorunluğundan geliyor görünürler ki, yalnızca bizim gücümüze saltık olarak bağımlı görünürler; karışık idealar açısından durum bunun karşıtıdır. Bunlar sık sık istencimize karşı oluşurlar.

VII. Anlık şeylerin anlağın başka idealardan oluşturduğu idealarını birçok yolda belirleyebilir: böylece, örneğin bir elipsin düzlemini tanımlayabilmek için, iki özek çevresinde devinecek bir ipe bağlı bir nokta tasarlar, ya da, yine, verili bir doğru çizgi ile her zaman aynı değişmez ilişki içinde olan bir noktalar sonsuzluğu tasarlar, ya da eğim açısının koninin tepe açısından daha büyük olacağı bir biçimde eğik bir düzlem tarafından kesilen bir koni tasarlar, ya da sonsuz sayıda başka tasarım yollarına başvurur.

VIII. İdealar herhangi bir nesnenin eksiksizliğini ne denli anlatırlarsa, kendileri de o denli eksiksizdirler. Çünkü küçük bir kilise tasarı üreten bir sanatçıya görkemli bir tapınak tasarı üreten biri denli hayranlık duymayız.

Düşünce ile ilgili sevgi, sevinç vb. gibi şeylerin geri kalanını irdelemek için durmuyorum. Bunlar şimdiki amacımız açısından önemsizdirler ve giderek anlak daha önceden algılanmış olmadıkça kavranmaları bile söz konusu değildir. Algı uzaklaştırıldığı zaman, tüm bunlar da onunla birlikte ortadan kalkarlar.

Yanlış ve uydurma ideaların kendilerinde onların yanlış ya da uydurma olarak adlandırılmalarına neden olan olumlu hiçbirşey yoktur (birçok kez gösterdiğimiz gibi); bunlar yalnızca bilgi eksikliğinden ötürü böyle adlandırılırlar. Öyleyse, genel olarak yanlış ve uydurma idealar bize düşüncenin özünü ilgilendiren hiçbirşey öğretemezler; tersine, bu az önce sıralanan olumlu özelliklerden aranmalıdır; başka bir deyişle, kendisinden bu özelliklerin zorunlu olarak doğacakları belli bir ortak temel saptamamız gerekir, öyle ki bu verildiği zaman, özellikler de zorunlu olarak verilirler, ve ortadan kaldırıldığı zaman, onlarda onunla birlikte ortadan kalkarlar.

[İncelemenin geri kalanı yitiktir]

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ

Monadoloji

(1714/1840)

1. Burada sözünü edeceğimiz Monad bileşiklere giren yalın bir tözden başka birşey değildir; yalın ise parçası olmayandır. [*Theod.*, § 10.]*

2. Bileşik tözler olduğuna göre, yalın tözler de olmalıdır; çünkü bileşik olan yalın olanın bir yığınından ya da *toplağından* başka birşey değildir.

3. Ama şimdi hiçbir parçanın olmadığı yerde ne uzam, ne beti, ne de bölünme olanaklıdır. Bu Monadlar öyleyse doğanın gerçek atomları ve tek bir sözcükle şeylerin öğeleridir.

4. Çözülmelerinden de korkmamak gerekir, ve yalın bir tözün doğallıkla yokedilmesine olanak verecek tasarlanabilir hiçbir yol yoktur. [*Theod.*, § 89.]

5. Aynı nedenle tasarlanabilir hiçbir yol yoktur ki yalın bir tözün doğallıkla ortaya çıkmasına olanak versin, çünkü yalın töz bileşim yoluyla oluşturulamaz.

*[Bu ve sonraki paragafların bitimlerinde verilen bu göndermeler *Théodicée*'nin ilgili bölümlerini belirtirler ve özgün elyazmasına Leibniz'in kendisi tarafından eklenmişlerdir.]

6. Öyleyse denebilir ki bir Monad ancak birdenbire [*tout d'un coup*] ortaya çıkabilir ya da sonlanabilir; eş deyişle, ancak yaratılma yoluyla başlayabilir ve ortadan kaldırılma yoluyla sonlanabilir; buna karşı bileşik olan parça parça ortaya çıkar ya da parça parça sonlanır.

7. Dahası, bir Monadın başka herhangi bir yaratık tarafından kendi içinde nasıl başkalaştırılabileceğini ya da değiştirilebileceğini açıklamanın bir yolu da yoktur; çünkü onda hiçbirşey yer değiştiremez ve giderek onda uyarılabilecek, yönlendirilebilecek, arttırılabilecek ya da azaltılabilecek hiçbir devim bile tasarlanamaz; buna karşı parçalar arasında sık sık bir değişimin olanaklı olduğu bileşiklerde durum çoğu kez böyledir. Monadların birşeyin içeri ya da dışarı geçebilmesine izin veren pencereleri yoktur. İlinekler ne kendilerini tözlerden koparabilirler, ne de onların dışında dolaşmaya çıkarlar, bir zamanlar Skolastiklerin 'duyulur evrensellerinin' [*species sensibiles/espèces sensibles*, duyulur biçimler] yaptıkları gibi. Öyleyse dışardan ne töz ne de ilinek bir Monadın içine girebilir.

8. Gene de Monadların belli nitelikleri olmalıdır; yoksa birer varlık bile olmayacaklardır. Ve eğer yalın tözler kendilerini nitelikleri yoluyla ayırdetmeselerdi, şeylerde herhangi bir değişiklik saptamanın hiçbir yolu olmazdı; çünkü bileşikte bulunan yalnızca onun yalın bileşenlerinden türeyebilir; eğer Monadlar niteliksiz olsalardı, birbirlerinden ayırdedilemezlerdi, çünkü onlarda nicel ayrım diye birşey yoktur; ve buna göre, [uzayın baştan sona] doluluğu [*plenum/plein*] varsayıldığında, her bir yer devim durumunda her zaman yalnızca önceki içeriğine eşdeğer olanı kazanır, ve şeylerin bir durumu bir başkasından ayırdedilemez olurdu. [*Theod.*, Préface, 2b]

9. Yine, her Monad başka her birinden ayrı olmalıdır. Çünkü doğada hiçbir zaman biri eksiksiz olarak öteki gibi olan, ve aralarında bir iç ayrım, ya da içsel bir belirlilik [*dénomination*] üzerine dayalı bir ayrım bulmanın olanaksız olduğu iki varlık yoktur.

10. Dahası, yaratılmış her varlığın ve dolayısıyla yaratılmış Monadın da değişime konu olduğunu, ve üstelik bu değişimin her birinde sürekli olduğunu sorgusuzca kabul ediyorum.

11. Söylenmiş olanlardan Monadların doğal değişimlerinin bir *iç ilkeden* geldiği çıkar, çünkü bir dış nedenin içlerinde hiçbir etkisi olamaz. [*Theod.*, § 396, § 400.]

12. Ama bu değişim ilkesinin dışında bir de *değişenin bir ayrıntısı* [*un détail de ce qui change*] olmalıdır ki, bir bakıma yalın tözlerin tikellik ve türlülüğünü oluşturur.

13. Bu ayrıntı zorunlu olarak birimdeki ya da yalın olandaki bir çokluğu kapsar. Çünkü tüm doğal değişimler dereceli olarak yer aldığı için, birşeyler değişirken başkaları kalır; buna göre yalın tözde bir değişkiler ve ilişkiler çokluğu olmalıdır, üstelik kendisi parçalardan oluşmuş olmasa da.

14. Birimdeki ya da yalın tözdeki bir çokluğu kapsayan ve temsil eden geçici durum *Algı* denilen şeyden başkası değildir ki, daha sonra görüleceği gibi, Tamalgıdan ya da Bilinçten ayırdedilmelidir. Bu konuda Kartezyenler çok eksiktirler, çünkü bilincinde olmadığımız algıları hiçe sayarlar. Bu onları yalnızca anlıkların Monadlar oldukları, ve ne hayvan ruhlarının ne de başka *entelekilerin* olmadığı inancına götürdü; ve böylece sıradan kafa yapısı ile anlaşarak uzun süreli bir baygınlık durumunu tam olarak ölümle karıştırdılar; ve sonunda yine [bedenden] bütünüyle ayrı ruhlara ilişkin Skolastik önyargı ile anlaştılar ve giderek ruhların ölümlülüğü görüşünde dengesiz kafaları bile doğrular oldular.

15. Bir algıdan bir başkasına değişimi ya da geçişi üreten içsel ilkenin eylemine İsteme [*Appétition*] denebilir; hiç kuşkusuz istek [*l'appétit*] yöneldiği bütün algıya her zaman tam olarak erişemez, ama her zaman onun bir bölümünü elde eder ve yeni algılara erişir.

16. Bilincinde olduğumuz en küçük düşüncenin kendi içinde nesnedeki bir türlülüğü kapsadığını bulduğumuz zaman, yalın tözdeki çokluğun bir deneyimini ediniriz. Böylece ruhun yalın bir töz olduğunu kabul eden herkes Monaddaki bu çokluğu da kabul etmelidir; ve Sözlüğünde 'Rorarius' girişinde yapmış olduğu gibi, Bay Bayle'in bunda herhangi bir güçlük bulmaması gerekirdi.

17. Dahası, *algının* ve ona bağımlı olanın *düzeneksel olarak*, eş deyişle betiler ve devimler yoluyla *açıklanamaz* oldukları kabul edilmelidir. Ve eğer düşünecek, duyumsayacak ve algılayacak bir yolda yapılmış bir makine varsayılacak olsa, aynı oranları koruyarak öyle bir yolda büyümüş olarak tasarlanabilir ki, bir değirmene girer gibi içine girilebilir. Bu böyle kabul edildiğinde, içini yokladıktan sonra yalnızca birbirini iten parçalar buluruz, ama hiçbir zaman bir algı-

nın açıklanmasını sağlayacak birşey değil. Böylece algı bir bileşikte ya da bir düzenekte değil ama yalın bir tözde aranmalıdır. Dahası, yalın bir tözde bundan, eş deyişle algılardan ve değişimlerinden başka hiçbirşey bulunamaz. Yalın tözlerin *içsel eylemleri* yalnızca bundan oluşabilir.

18. Tüm yalın tözler ya da yaratılmış Monadlara Entelekiler denebilir, çünkü kendilerinde belli bir eksiksizlik (ἔχουσι τὸ ἐντελές) taşırlar; belli bir yeterlikleri (αὐτάρχεια) vardır ki onları içsel etkinliklerinin kaynakları ve böylece deyim yerindeyse cisimsel-olmayan özedimliler/otomatlar yapar. [*Theod.*, § 87.]

19. Eğer yukarıda açıkladığım genel anlamda *algıları ve istekleri* olan herşeye Ruh adını vereceksek, o zaman tüm yalın tözlere ya da yaratılmış Monadlara ruhlar denebilir; ama gene de duygu yalın bir algıdan daha öte birşey olduğu için, sanırım genel Monadlar ya da Entelekiler adı yalnızca algıları olan yalın tözlere yeterli olmalı ve *Ruhlar* adı ise yalnızca algıları daha seçik ve belleğin eşliğinde olanlara verilmelidir.

20. Çünkü deneyim yoluyla hiçbirşey anımsamadığımız ve ayırdedilebilir hiçbir algımızın olmadığı bir durumu biliriz; örneğin bir bayginlık geçirdiğimiz ya da derin düşsüz bir uykuya yenik düştüğümüz zaman olduğu gibi. Ruh bu durumda yalın bir Monaddan belirgin bir ayrım göstermez; ama bu durum sürmediği ve ruh kendini ondan çıkardığı için, ruh yalın bir Monaddan daha çoğu olan birşeydir. [*Theod.*, § 64.]

21. Ve bundan bu durumda yalın tözün hiçbir algısının olmadığı sonucu çıkmaz. Aslında bu sözü edilen nedenlerden ötürü olanaklı değildir; çünkü yokolamaz; ama belli bir etkilenim olmaksızın varolmayı da sürdüremez, ve bu etkilenim onun algısından başka birşey değildir; ama içlerinde hiçbirşeyin açıkça ayırdedilmediği küçük algıların büyük bir çokluğu biraraya geldiği zaman kişi sersemler; tıpkı aynı yönde sürekli olarak ardarda birçok kez döndüğümüz zaman bir başdönmesinin ortaya çıkması gibi, ki bayılmamıza neden olabilir ve şeyleri ayırdetmemizi önler. Ölüm hayvanları bir süre için bu duruma sokabilir.

22. Bir yalın tözün her şimdiki durumu doğallıkla önceki durumunun bir sonucudur, tıpkı onda şimdinin geleceğe gebe olması gibi. [*Theod.*, § 360.]

23. Böylece, baygınlıktan uyanan biri algılarının *bilincinde* olduğuna göre, uyanmadan hemen önce algıları olmuş olmalıdır, üstelik onların bilincinde olmasa bile; çünkü bir algı doğallıkla ancak bir başka algıdan doğabilir, tıpkı bir devimin doğallıkla ancak başka bir devimden gelebilmesi gibi. [*Theod.*, §§ 401-403.]

24. Böylece açıktır ki, eğer algılarımızda belirgin hiçbirşey, deyim yerindeyse öne çıkmış ve çok çarpıcı hiçbirşey olmamış olsaydı, her zaman bir baygınlık durumunda kalırdık. Bütünüyle yalın Monadların durumu budur.

25. Doğanın hayvanlara da böyle yüksek algılar verdiğini görürüz, çünkü onları sayısız ışık ışınlarını ya da havanın sayısız dalgalanmalarını toplayan ve böylece onları birleştirerek daha büyük bir etki yaratmalarını sağlayan örgenlerle donatır. Kokuda, tatta ve dokunmada ve belki de bilmediğimiz bir dizi başka duyuda buna benzer birşey yer alır. Ve ruhta geçenlerin bedensel örgenlerde yer alanları nasıl temsil ettiğini şimdi açıklayacağım.

26. Bellek ruha usa öykünen, ama ondan ayırdedilmesi gereken bir *ardışıklık* [*consecution*] türü sunar. Böylece hayvanların onlara çarpan ve önceden bir algısını edinmiş oldukları birşeyi algıladıkları zaman, belleklerindeki tasarım aracılığıyla bu önceki algıdaki şey ile bileşmiş olanı beklemeye yöneldiklerini ve önceden olana benzer duygular taşımaya başladıklarını görürüz. Örneğin, köpeklere bir sopa gösterildiğinde onlarda yaratmış olduğu acıyı anımsar ve havlayıp kaçarlar. [*Theod.*, Discours de la Conformite ..., § 65.]

27. Ve onları etkileyen ve devindiren imgenin gücü önceki algıların ya büyüklüğünden ya da çokluğundan gelir. Çünkü çoğu kez güçlü bir izlenim uzun süreli bir *alışkanlık* ile ya da çok sayıda ve sık sık yineleyen sıradan algı ile bütünüyle aynı etkiyi yaratır.

28. Algılarının ardışıklığı yalnızca bellek ilkesinden ötürü olduğu sürece, insanlar hayvanlar gibi davranırlar, ve yöntemleri kuramdan yoksun ve salt kılgıya dayalı 'görgül doktorlar'ı [*Médecins Empiriques*] andırırlar; ve aslında eylemlerimizin dörtte üçünde görgücülerden başka birşey değilizdir. Örneğin, yarın yine gündüz olacağını beklediğimiz zaman bunu görgül olarak yaparız, çünkü şimdiye dek hep öyle olmuştur. Bu konuda us yoluyla yargıda bulunan yalnızca gökbilimcidir.

29. Ama bizi salt hayvanlardan ayırdeden ve bize *Usu* ve Bilimleri vererek bizi kendimizin ve Tanrının bilgisine yükselten şey zorunlu ve bengi gerçekliklerin bilgisidir. Ve bizde Ussal Ruh ya da *Anlık* adı verilen şey budur.

30. Yine zorunlu gerçekliklerin bilgisi yoluyla ve onların soyutlamaları yoluyla *derin düşünme edimlerine* yükseliriz ki, bunlar yoluyla *Ben* denilen şeyi düşünür ve şunun ya da bunun bizde olduğunu görürüz: ve böylece kendimizi düşünmekle Varlığı, Tözü, yalın olanı ve bileşik olanı, özdeksel-olınayanı ve Tanrının kendisini de düşünürüz, çünkü bizde sınırlı olanı onda sınırsız olarak kavrarız. Ve bu derin düşünme edimleri uslamlamamızın başlıca nesnelerini sağlarlar. [*Theod.*, Préface. 4a.]

31. Uslamlamalarımız *iki büyük ilke* üzerine dayanır, biri *çelişki ilkesi* üzerine, ki onun aracılığıyla bir çelişki içerenin yanlış olduğu ve yanlış olana karşıt ya da çelişkili olanın gerçek olduğu yargısında bulunuruz. [*Theod.*, §§ 44, 196.]

32. Öteki *yeterli neden ilkesi* üzerine, ki onun aracılığıyla yeterli bir nedeni olmadıkça hiçbir olgunun gerçek ya da var olarak, hiçbir bildiriminin doğru olarak görülemeyeceğini, niçin başka türlü değil de böyle olması gerektiğini düşünürüz—üstelik bu nedenler bizim tarafımızdan genellikle bilinemeseler de. [*Theod.*, §§ 44, 196.]

33. Yine iki tür gerçeklik vardır: *Uslamlama Gerçeklikleri* ve *Olgu Gerçeklikleri*. Uslamlama gerçeklikleri zorunludur ve karşıtları olanaksızdır; ve olgu gerçeklikleri olumsaldır ve karşıtları olanaklıdır. Bir gerçeklik zorunlu olduğu zaman, nedeni onu sonunda ilksel olanlara ulaşıncaya dek daha yalın düşüncelere ve gerçekliklere ayrıştıran çözümleme yoluyla bulunabilir. [*Theod.*, §§ 170, 174, 189, 280-282, 367. abregé object. 3.]

34. Böylecedir ki Matematikçiler kurgul *Teoremleri* ve kılgısal *Kuralları* çözümleme yoluyla Tanımlara, Belitlere ve Konutlamalara indirgerler.

35. Kısaca, hiçbir tanımları verilemeyen yalın düşünceler vardır; ayrıca Belitler ve Konutlamalar, tek bir sözcükle *Birincil İlkeler* de vardır ki tanıtlanamazlar, ve aslında hiçbir tanıta gereksinmezler; bunlar *Özdeş Önermeler*dir ki karşıtları açık bir çelişki içerir. [*Theod.*, §§ 36, 37, 44, 45, 49, 52, 121-122, 337, 340-344.]

36. Ama *olumsal gerçeklikler* ya da *olgu gerçeklikleri* için, eş deyişle yaratılmış varlıklar evrenine yayılmış şeylerin sırası için de bir yeterli neden olmalıdır; burada tikel nedenlere çözümleme Doğadaki şeylerin ölçüsüz türlülüğü ve cisimlerin sonsuz bölünüşü nedeniyle sonu gelmez ayrıntılara dek gidebilirdi. Şimdiki yazımın etker nedenini oluşturan şimdiki ve geçmiş biçimlerin ve devimlerin sonsuz bir çokluğu vardır; ve ruhumun şimdiki ve geçmiş küçük eğilimlerinin ve durumlarının sonsuz bir çokluğu vardır ki onun sonsal nedenine katılırlar.

37. Ve tüm bu *ayrıntılar* yine daha başka türden önsel ya da daha ayrıntılı olumsal şeyleri gerektireceği için—ki bunların her biri yine kendi nedeni için benzer bir çözümlemeyi gerektirecektir—, çözümleme yoluyla hiçbir ilerleme yapılmaz; buna göre, yeterli ya da sonsal neden tikel olumsal şeylerin sıra ya da *dizisinin* dışında olmalıdır, üstelik bu dizi ne denli sonsuz olursa olsun.

38. Ve böylece şeylerin sonsal nedenleri zorunlu bir tözde olmalıdır ki, bunda değişimlerinin ayrıntısı, tıpkı kaynağında olduğu gibi, yalnızca 'yüksek bir düzeyde' varolur; ve bu töze *Tanrı* deriz. [*Theod.*, § 7.]

39. Şimdi bu töz birbirleri ile baştan sona bağıntılı tikellerin tüm bu ayrıntısı için bir yeterli neden olduğuna göre, *salt bir Tanrı vardır, ve bu Tanrı yeterlidir.*

40. Yine biricik, evrensel ve zorunlu olan bu En Yüksek Tözün, dışındaki hiçbirşey ondan bağımsız olmadığı ve kendisi olanaklı varlığın bir yalın dizisi olduğu için, sınırlanamaz olması ve olanaklı olduğu denli olgusallık kapsaması gerektiğini de düşünebiliriz.

41. Bundan şu çıkar ki Tanrı saltık olarak eksiksizdir; çünkü *eksiksizlik* sözcüğün sağın anlamında olumlu olgusallığın büyüklüğünden başka birşey değildir ki, sonlu olan şeylerin sınırları bir yana atıldığı zaman elde edilir. Ve hiçbir sınırın olmadığı yerde, eş deyişle Tanrıda, eksiksizlik saltık olarak sonsuzdur. [*Theod.*, § 22. Theod. préface § 4a.]

42. Bundan ayrıca yaratılmış varlıkların eksiksizliklerini Tanrının etkisinden aldıkları, ama eksikliklerinin sınırlar olmaksızın varolamayan kendi doğalarından geldiği sonucu da çıkar. Çünkü bu yol-

dadır ki Tanrıdan ayrılırlar. [*Theod.*, §§ 20, 27-31, 153, 167, 377 vs., § 30, §380, abregé object. 5.]

43. Yine doğrudur ki yalnızca varoluşların değil ama özlerin de kaynağı Tanrıdadır, ama ancak bunlar olgusal oldukları, eş deyişle olanaklıdaki olgusalın kaynağı oldukları sürece. Çünkü Tanrının Anlağı onların bağımlı olduğu bengi gerçekliklerin ya da idealaların alanıdır; onsuz şeylerin olanaklarında olgusal hiçbirşey olmazdı, ve yalnızca varolan birşeyin değil, ama olanaklı birşeyin olması bile söz konusu olmazdı. [*Theod.*, § 20.]

44. Çünkü eğer Özlerde ya da olanaklarda ya da daha doğrusu bengi gerçekliklerde bir olgusallık varsa, bu olgusallık varolan ve edimsel birşeyde, ve dolayısıyla özü varoluş içeren ya da onda olanaklı olmanın edimsel olmak için yeterli olduğu zorunlu Varlığın varoluşunda temellenmiş olmalıdır. [*Theod.*, §§ 184-189, 335.]

45. Böylece yalnızca Tanrı (ya da zorunlu Varlık) eğer olanaklıysa zorunlu olarak varolma ayrıcalığını taşır. Ve hiçbir sınır, hiçbir olumsuzlama ve dolayısıyla hiçbir çelişki içermeyenin olanağını hiçbirşey engelleyemeyeceği için, bu kendi başına Tanrının varoluşunu *a priori* bilmek için yeterlidir. Böylece onu bengi gerçekliklerin olgusallıkları yoluyla tanıtladık. Ama biraz önce onu *a posteriori* de tanıtlamıştık, çünkü son ya da yeterli nedenlerini ancak varoluşunun nedenini kendi içinde taşıyan zorunlu Varlıkta bulabilen olumsal varlıklar vardır.

46. Gene de kimilerinin yaptığı gibi bengi gerçekliklerin Tanrıya bağımlı oldukları için keyfi ve onun istencine bağımlı olduklarını sanmamalıyız—Descartes'ın ve daha sonra M. Poiret'nin kabul ediyor göründükleri gibi. Bu yalnızca olumsal gerçeklikler açısından doğrudur ki, bunların ilkeleri *uygunluk* ya da *en iyi olanın* seçilmesi iken, buna karşı Zorunlu Gerçeklikler yalnızca onun anlağına bağımlıdırlar ve onun iç nesnesidirler. [*Theod.*, §§ 180-184, 185, 335, 351, 380.]

47. Böylece yalnızca Tanrı kökensel birlik ya da kökensel yalın Tözdür ki, tüm yaratılmış ya da türevsel Monadlar onun ürünleridirler ve deyim yerindeyse kıpıdan kıpıya Tanrısallığın sürekli çakışları yoluyla doğarlar—çakışlar ki, özü sınırlı olmak olan yaratılmış varlığın alıcılığı tarafından sınırlanırlar. [*Theod.*, §§ 382-391, 398, 395.]

48. Herşeyin kaynağı olan *Güç*, ve ideaların ayrıntısını kapsayan *Bilgi*, ve son olarak en iyi olanın ilkesine göre değişimler ve ürünler ortaya koyan *İstenç* Tanrıdadır. [*Theod.*, §§ 7, 149, 150.]

Bu yüklemler yaratılmış Monadlarda Özneye ya da Temele, algı yetisine ve isteme yetisine karşılık düşerler. Ama Tanrıda bu yüklemler saltık olarak sonsuz ya da eksiksizdir; ve yaratılmış Monadlarda ya da Entelekilerde (ya da sözcüğü Hermoloaus Barbarus'un çevirdiği gibi, '*perfectihabies*'de) yalnızca Monadın eksiksizlik derecesine göre bu yüklemlere öykünmeler vardır. [*Theod.*, §§ 7, 149, 150, 87.]

49. Yaratılmış bir şeyin eksiksiz olduğu düzeye dek dışsal olarak *etkin* olduğu, ve bir başkasının eksikli olduğu sürece *edilgin* olduğu söylenir. Böylece Monada seçik olarak algıladığı sürece *etkinlik*, ve algıları karışık olduğu sürece *edilginlik* yüklenir. [*Theod.*, §§ 32, 66, 386.]

50. Yine, yaratılmış bir şey bir başkasından ancak onda ötekinde yer alanın *a priori* zemini bulunduğu ölçüde daha eksiksizdir; ve bu nedenledir ki birincinin ikinci üzerinde etkin olduğu söylenir.

51. Ama yalın tözlerde bir Monadın öteki üzerindeki nüfuzu [*influence*] yalnızca idealdir, ve etkisi [*effet*] ancak Tanrının aracılığıyla yer alabilir, ama ancak Tanrının idealarında bir Monad şeylerin başlangıcından bu yana öteki Monadları düzenlerken Tanrının onu dikkate aldığını haklı olarak ileri sürebiliyorsa. Çünkü yaratılmış bir Monadın bir başkasının iç varlığı üzerinde herhangi bir fiziksel etkisi olamayacağı için, biri ötekine ancak bu yolla bağımlı olabilir. [*Theod.*, §§ 9, 54, 65, 66, 201. Abregé object. 3.]

52. Buna göre, yaratılmış şeyler arasında etkinlikler ve edilginlikler [*Actions et Passions*] karşılıklıdır. Çünkü Tanrı, iki yalın tözü karşılaştırırken onu her birinde ötekini ona uyarlamak zorunda bırakan nedenler bulur, ve dolayısıyla belli bakımlardan etkin olan bir başka bakış açısından edilgindir: onda seçik olarak bildiğimiz bir başkasında yer alanın temellendirilmesi için hizmet ettiği sürece, *etkin*; ve onda yer alanın temeli bir başkasında seçik olarak bilinende bulunduğu sürece, *edilgin*. [*Theod.*, § 66.]

53. Şimdi, Tanrının İdealarında sonsuz bir sayıda olanaklı evren olduğu ve bunlardan yalnızca biri varolabileceği için, Tanrının onu

şundan çok bu evreni belirlemeye götüren seçimi için yeterli bir neden olmalıdır. [*Theod.*, §§ 8, 10, 44, 173, 196 vs., 225, 414-416.]

54. Bu neden ancak bu evrenlerin taşıdıkları *uygunlukta* ya da eksiksizlik derecelerinde bulunabilir, çünkü olanaklı her bir şeyin kendi içinde kapsadığı eksiksizlik ölçüsü ile orantılı bir varoluşu ileri sürme hakkı vardır. [*Theod.*, §§ 74, 167, 350, 201, 130, 352, 345 vs., 354.]

55. En İyi olanın varoluşunun nedeni bilgeliğin Tanrının onu bilmesini, iyiliğinin onu seçmesini ve gücünün onu üretmesini sağlamasıdır. [*Theod.*, §§ 8, 78, 80, 84, 119, 204, 206, 208. Abregé object. 1 ve 8.]

56. Şimdi yaratılmış şeylerin tümünün her biri ile ve her birinin tüm başkaları ile bu bağlantısı ya da uygunluğu her bir yalın tözün tüm başkalarını anlatan ilişkiler taşıması, ve dolayısıyla evrenin sürekli bir dirimli aynası olması demektir. [*Theod.*, §§ 130, 360.]

57. Ve tıpkı aynı kentin değişik yanlardan bakıldığında bütünüyle değişik görünmesi ve bir bakıma perspektiflerinde sayısız olması gibi, yine böyle, yalın tözlerin sonsuz çokluğundan ötürü sanki o denli değişik evren varmış gibidir ki, bunlar gene de tek bir evrenin her bir Monadın değişik bakış açısına göre perspektifleridirler. [*Theod.*, § 147.]

58. Ve bu yolla olanaklı en büyük düzen ile birlikte olanaklı en büyük türlülük elde edilir; eş deyişle, olanaklı en büyük eksiksiziğe ulaşmanın yolu budur. [*Theod.*, §§ 120, 124, 241 vs., 214, 243, 275.]

59. Dahası, bundan başka hiçbir önsav (ki bunun tanıtlanmış olduğunu söyleyebilirim) Tanrının büyüklüğünü onu uygun olarak yüceltemez; Monsieur Bayle de kendi Sözlüğünde (*Rorarius* girişi) ona karşıçıkışlar yönelttiği, ve burada aslında Tanrıya çok fazlasını, olanaklı olandan daha fazlasını yüklediğimi düşünme eğiliminde olduğu zaman, bunu kabul ediyordu. Ama her tözün tam olarak tüm başkalarını onlarla ilişkisi yoluyla anlattığını imleyen bu evrensel uyumun olanaksızlığını gösterebilecek hiçbir neden vermeyi başaramadı.

60. Bundan başka, tam şimdi söylediklerimde şeylerin niçin olduk-

larından başka türlü olamayacaklarının *a priori* nedenleri görülebilir. Çünkü Tanrı bütünü düzenlerken her bir parçaya, özellikle her bir Monada—ki doğası temsil edici bir varlık olmaktır—dikkat etmiş olduğu için, hiçbirşey bir Monadı şeylerin yalnızca bir bölümünü temsil etmeye sınırlayamaz; hiç kuşkusuz bu temsil bütün evrendeki tikel şeylerin ayrıntısı açısından yalnızca karışıktır, ve ancak şeylerin küçük bir bölümü açısından, eş deyişle Monadların her biri ile ilişki içinde en yakın ya da en büyük olanlar açısından seçik olabilir; yoksa her bir Monad bir tanrı olurdu. Monadlar nesneleri açısından değil, ama nesnelerinin bilgilerini taşımalarının değişik yolları açısından sınırlıdır. Karışık bir yolda tümü de sonsuz olan için, bütün olan için çabalarlar; ama seçik algılarının dereceleri yoluyla sınırlanırlar ve ayrımlaşırlar.

61. Bileşikler bu bakımdan yalın olanı simgelerler. Çünkü herşey doludur, ve böylece tüm özdek biraraya bağıntılıdır ve dolu olanda her devimin uzak cisimler üzerinde uzaklıkları ile orantılı bir etkisi vardır, öyle ki her cisim yalnızca onunla değme durumunda olanlar tarafından etkinlenmekle ve belli bir yolda kendisi onlara olan herşeyin etkisini duyumsamakla kalmaz, ama ayrıca kendisinin dolaysız değme durumunda olduğu cisimlere değen cisimler tarafından da dolaylı olarak etkilenir; bundan şu çıkar ki bu iletişim ne olursa olsun her uzaklığa genleşir. Ve dolayısıyla her cisim evrende yer alan herşeyin etkisini duyumsar; öyle ki herşeyi gören biri her birinde her yerde olmakta olanı ve giderek olmuş olanı ya da olacak olanı bile okuyabilir, çünkü zamanda olduğu gibi uzayda da uzak olanı şimdide gözleyebilir: σύμπνοια πάντα, [*eşsolukludur/uyumludur herşey*] demişti Hippokrates. Ama tek bir ruh kendi içinde ancak onda seçik olarak temsil edileni okuyabilir; onda katlanmış olan herşeyi birden açamaz, çünkü bu sonsuza uzanır.

62. Böylece, her bir yaratılmış Monad bütün evreni temsil etse de, özellikle ona bağlı olan ve entelekisini onun oluşturduğu cismi daha seçik olarak temsil eder; ve bu cisim tüm özdeğin doluluktaki bağıntısı yoluyla bütün evreni anlattığı için, ruh da tikel bir yolda ona ait olan bu cismi temsil ederken bütün evreni temsil eder. [*Theod.*, § 400.]

63. Bir Monada ait olan cisim—ki Monad onun entelekisi ya da ruhudur—enteleki ile birlikte *dirimli* bir varlık denebilecek olan şeyi, ve ruh ile birlikte bir *hayvan* denilen şeyi oluşturur. Şimdi dirimli

bir varlığın ya da bir hayvanın bedeni her zaman örgenseldir; çünkü her bir Monad kendi yolunda evrenin bir aynası olduğu ve evren eksiksiz bir düzene göre yönetildiği için, onu temsil edende, e.d. ruhun algılarında, ve dolayısıyla evrenin ruhta temsil edilmesini sağlayan bedende de düzen olmalıdır. [*Theod.*, § 403.]

64. Böylece her bir dirimli varlığın örgensel bedeni bir tür tanrısal makine ya da doğal otomattır ki, tüm yapay otomatları sonsuz ölçüde aşar. Çünkü insan sanatı yoluyla yapılmış bir makine parçalarının her birinde bir makine değildir. Örneğin bir pirinç çarkın her bir dişinin öyle bölümleri ya da parçaları vardır ki bunlar bizim için yapay şeyler değildir ve kendilerinde çarkın amaçlandığı kullanım açısından makineye özgü birşeyin belirtisini veren hiçbirşey taşımazlar. Ama doğanın makineleri, eş deyişle dirimli cisimler sonsuza dek en küçük parçalarında bile yine makinelerdir. Doğa ve sanat arasındaki, başka bir deyişle, tanrısal sanat ve bizim sanatımız arasındaki ayrımı oluşturan şey budur. [*Theod.*, §§ 134, 146, 194, 403.]

65. Ve Doğanın Yaratıcısı bu tanrısal ve sonsuz ölçüde hayranlık verici sanat gücünü kullanabilmiştir, çünkü her özdek parçası eskilerin anlamış oldukları gibi yalnızca sonsuza dek bölünebilir olmakla kalmaz, ama hiçbir sona ulaşmaksızın her bir parça daha alt parçalara edimsel olarak bölünür ki bunların her birinin kendi devimleri vardır; yoksa özdeğin her bir parçası için bütün evreni anlatmak olanaksız olurdu. [*Prelim.*, *Disc. de la Conform*. § 70; § 195.]

66. Buradan açıktır ki özdeğin en küçük parçacığında bir yaratıklar, dirimli varlıklar, hayvanlar, entelekiler, ruhlar dünyası vardır.

67. Özdeğin her parçası bitkilerle dolu bir bahçe gibi ve balıklarla dolu bir havuz gibi tasarlanabilir. Ama her bitkinin her bir dalı, her hayvanın her bir örgeni, sıvı parçalarının her bir damlası da yine böyle bir bahçe ya da havuzdur.

68. Ve gerçi bahçenin bitkilerinin arasında olan toprak ve hava, ya da havuzun balıklarının arasında olan su ne bitki ne de balık olsalar da, gene de onları kapsarlar, ama çoğunlukla bizim tarafımızdan algılanamayacak bir incelikte.

69. Böylece evrende işlenmemiş hiçbirşey, kısır hiçbirşey, ölü hiçbirşey, görüngüde olandan başka hiçbir kaos, hiçbir karışıklık yok-

tur; biraz uzaktan bakıldığında içinde karışık bir devimin, ve bir bakıma kendileri ayırdedilemeyen balıkların bir kaynaşmalarının seçildiği bir havuzun görünebileceği gibi. [Preface 5b ... b.]

70. Buna göre açıktır ki her bir dirimli cismin başat bir entelekisi vardır ve bu hayvanlarda ruhtur; ama bu dirimli cismin örgenleri başka dirimli varlıklarla, bitkilerle, hayvanlarla doludur ki, bunların her birinin kendi başat enteleki ya da ruhları vardır.

71. Gene de düşüncemi yanlış anlayan kimileri tarafından yapıldığı gibi her bir ruhun yalnızca kendisine ait ya da hep ona bağlı bir özdek niceliğinin ya da bölümünün olduğu, ve dolayısıyla her zaman ona hizmet etmeye yazgılanmış başka aşağı dirimli varlıklara iye olduğu sanılmamalıdır. Çünkü tüm cisimler ırmaklar gibi sürekli bir akış içindedir, ve parçalar sürekli olarak içeri girer ve dışarı çıkar.

72. Böylece ruh bedenini yalnızca adım adım dereceli olarak değiştirir, öyle ki hiçbir zaman tüm örgenlerinden birden yoksun kalmaz; ve hayvanlarda sık sık metamorfoz/başkalaşım vardır, ama hiçbir zaman bir metempsikosis ya da ruh-göçü yoktur; ne de [bedenlerden] bütünüyle *ayrı Ruhlar* ya da bedensiz tinler [*Genies sans corps*] vardır. Yalnızca Tanrı bedenden bütünüyle özgürdür. [*Theod.*, §§ 90, 124.]

73. Yine bundan şu çıkar ki hiçbir zaman tam doğuş ve hiçbir zaman sözcüğün sağın anlamında ruhun bedenden ayrılışından oluşan eksiksiz ölüm yoktur. *Doğuşlar* dediğimiz şeyler gelişmeler ve büyümelerdir, ve *ölümler* dediğimiz şeyler ise kapanmalar ve küçülmelerdir.

74. Felsefeciler biçimlerin, entelekilerin ya da ruhların kökeni konusunda büyük güçlüklere düşmüşlerdir; ama bugünlerde bitkiler, böcekler ve başka hayvanlar üzerine sağın incelemeler yoluyla doğanın örgensel cisimlerinin hiçbir zaman kaosun ya da çürümenin ürünleri olmadıkları, ama her zaman hiç kuşkusuz içlerinde belli bir ön-oluşum* kapsayan tohumlardan geldikleri öğrenildiği için, yalnızca örgensel bedenin gebeliğinden önce tohumda olduğu değil, ama bu bedende bir de ruhun, tek bir sözcükle hayvanın kendisinin

*[*Préformation*: Sözel olarak *ön(sel)-oluşum*. Bireysel örgenliğin tam olarak ayrımlaşmış bir yumurta gözeciğinin yalın bir genişlemesi ile geliştiğini ileri süren eski bir kuram.]

bulunduğu kabul edilmiştir; gebelik aracılığıyla bu hayvan yalnızca onu başka bir türün hayvanı yapacak büyük bir dönüşüme hazırlanmıştır. Gerçekten de, örneğin kurtlar sinek ve tırtıllar kelebek oldukları zaman, doğuşun dışında bunun gibi birşey görülür. [*Theod.*, §§ 86, 89, preface 5b et pagg. suivantes. 90, 187, 188, 403, 86, 397, 403.]

75. Kimileri gebelik aracılığıyla daha büyük hayvanlar düzeyine yükseltilen hayvanlara *tohumlu* denebilir; ama bunların arasında kendi türleri içinde kalanlar—eş deyişle, çoğunluk—daha büyük hayvanlar gibi doğarlar, çoğalırlar ve yokolurlar, ve yalnızca seçilen küçük bir sayı daha büyük bir tiyatroya geçer.

76. Ama bu gene de yalnızca gerçeğin yarısıdır; ve buna göre bir hayvanın eğer hiçbir zaman doğal olarak varolmaya başlamıyorsa hiçbir zaman doğal olarak sonlanmayacağı, ve sözcüğün sağın anlamıyla konuşursak, yalnızca tam bir doğuşun olmadığı değil ama hiçbir tam yokoluşun ya da ölümün de olmadığı vargısını çıkarıyorum. Ve *a posteriori* yapılan ve deneyimden türetilen bu uslamlamalar yukarıda *a priori* türetilen ilkelerimle bütünüyle bağdaşır. [*Theod.*, § 90.]

77. Böylece denebilir ki yalnızca Ruh (yokedilemez bir evrenin aynası) değil, ama hayvanın kendisi de yokedilemezdir, gerçi düzeneği [*machine*] sık sık bölümsel olarak yokolsa da, ve üzerine örgensel bir kabuğu takıp çıkarsa da. [*Theod.*, preface 6. §§ 340, 352-3, 358.]

78. Bu ilkeler bana ruhun ve örgensel bedenin birliğini ya da daha doğrusu bağdaşmasını doğal olarak açıklamanın bir yolunu vermiştir. Ruh kendi yasalarını izler, ve beden de benzer olarak kendininkileri izler; ve birbirleri ile tüm tözler arasındaki önceden-saptanmış uyum dolayısıyla anlaşırlar, çünkü tümü de bir ve aynı evrenin temsilleridirler. [*Theod.*, Önsöz ve §§ 340, 352, 353, 358.]

79. Ruhlar istekler, amaçlar ve araçlar yoluyla sonsal nedenlerin yasalarına göre davranır. Bedenler etker nedenlerin ya da devimlerin yasalarına göre davranır. Ve her iki alan, etker nedenler ve sonsal nedenler alanı, kendi aralarında uyum içindedir.

80. Descartes ruhların bedenlere hiçbir kuvvet iletemeyeceklerini kabul etti, çünkü özdekte her zaman aynı kuvvet niceliği vardır.

Gene de ruhun bedenlerin yönünü değiştirebileceğine inandı. Ama bu onun zamanında özdekteki aynı toplam yönün sakınımını doğrulayan doğa yasasının bilinmemesinin bir sonucuydu. Eğer buna dikkat etmiş olsaydı, benim önceden-saptanmış uyum dizgeme varırdı. [pref. ... *Theod.*, §§ 22, 59, 60, 61, 63, 66, 345, 346 vs., 354, 355.]

81. Bu dizgeye göre cisimler sanki (olanaksızı yerine getirerek) hiçbir ruh yokmuş gibi, ve ruhlar sanki hiçbir cisim yokmuş gibi davranır; ve her ikisi de sanki biri ötekinden etkilenirmiş gibi davranır.

82. *Anlıklar* ya da ussal ruhlar açısından tam şimdi söylediklerimin (eş deyişle, hayvanların ve ruhların evren ile birlikte başladıklarının ve evren bir sona ulaşmadan önce sonlanınadıklarının) tüm dirimli varlıklar ve hayvanlar için doğru olduğunu bulmama karşın, gene de ussal hayvanlarda kendine özgü öyle bir yan vardır ki, bunların tohumlu hayvancıkları, bundan daha çoğu olmadıkları sürece, yalnızca sıradan ya da duyusal ruhlar taşırlar; ama deyim yerindeyse seçilmiş olanlar edimsel gebelik yoluyla insansal doğaya eriştikleri zaman, duyusal ruhları Us düzeyine ve Anlıkların ayrıcalığına yükselir. [*Theod.*, §§ 91, 397.]

83. Sıradan ruhlar ve anlıklar arasında bir bölümünü daha şimdiden belirttiğim başka ayrımlar arasında şu da vardır: genel olarak ruhlar yaratılmış şeyler evreninin dirimli aynaları ya da imgeleri iken, anlıklar ise o denli de Tanrılığın kendisinin ya da Doğanın Yaratıcısının kendisinin imgeleridirler; ya da Evren Dizgesini bilebilirler ve bir ölçüde arkitektonik örnekler yoluyla ona öykünebilirler; çünkü her bir anlık kendi alanında küçük bir tanrılık gibidir. [*Theod.*, § 147.]

84. Anlıkların Tanrı ile bir tür topluma girebilmelerini sağlayan budur, ve Tanrı onlar karşısında yalnızca makinesi karşısındaki bir buluşçu gibi durmaz (ki başka yaratılmış şeylerle ilişkisinde Tanrının durumu budur), ama ayrıca bir prensin kendi uyrukları ve aslında bir babanın kendi çocukları karşısında durması gibi durur.

85. Buradan kolayca çıkarılabilir ki, tüm tinlerin bütünlüğü Tanrının Kentini, başka bir deyişle, Tekerklerin en eksiksizi altında olanaklı olan en eksiksiz Devleti oluşturmalıdır. [*Theod.*, § 146; Abregé obj. 2.]

86. Bu Tanrı Kenti, bu gerçekten evrensel tekerklik doğal dünyada ahlaksal bir dünyadır ve Tanrının işleri arasında en yüksek ve en tanrısal olanıdır; ve Tanrının gerçek şanı ondan oluşur, çünkü görkeminin ve iyiliğinin tinler tarafından bilinmediği ve hayranlık duyulmadığı yerde hiçbir şanı olmayacaktır; ayrıca Tanrı iyiliğini özellikle bu tanrısal Kent ile ilişki içinde gösterir, ama bilgelik ve gücü ise kendini her yerde sergiler.

87. Yukarıda gösterdiğimiz gibi Doğada biri etker nedenlerin ve öteki sonsal nedenlerin iki alanı arasında eksiksiz bir uyum olduğu için, burada ayrıca fiziksel doğa alanı ve ahlaksal kayra alanı arasındaki, eş deyişle evren düzeneğinin Mimarı olarak görülen Tanrı ve tinlerin tanrısal Kentinin Tekerki olarak görülen Tanrı arasındaki bir başka uyumu belirtmemiz gerekir. [*Theod.*, §§ 62, 74, 118, 248, 112, 130, 247.]

88. Bu uyumun sonucu olaraktır ki şeylerin kendileri doğanın yolları tarafından kayraya götürülürler, ve örneğin bu küre kimilerinin cezalandırılması ve başkalarının ödüllendirilmesi için tinlerin hükümetinin tam gerekli gördüğü zamanda doğal yolda yokedilmeli ve yenilenmelidir. [*Theod.*, §§ 18 vs., 110, 244, 245, 340.]

89. Yine denebilir ki Mimar olarak Tanrı Yasamacı olarak Tanrıyı tüm bakımlardan doyurur; ve böylece günahlar cezalarını doğanın düzeni yoluyla ve şeylerin kendilerinin düzeneksel yapısı dolayısıyla kendileri ile birlikte getirmelidirler; ve benzer olarak soylu eylemler ödüllerini bedensel yanda düzeneksel olan yollarda kazanacaklardır, üstelik bunun hemen olamamasına ve olmasının gerekmemesine karşın.

90. Son olarak, bu eksiksiz hükümet altında hiçbir iyi eylem ödülsüz ve hiçbir kötü eylem cezasız kalmaz; herşey iyilerin, eş deyişle, bu büyük devlette hoşnutsuz olmayıp ödevlerini yerine getirdikten sonra Kayraya güvenenlerin, iyi herşeyin Yaratıcısını gerektiği gibi sevip ona öykünenlerin, onun eksiksizliklerini düşünmede sevilenlerin mutluluğunda haz bulan o gerçek, *arı sevginin* doğasına göre haz bulanların gönencinde sonuçlanacaktır. Bilge ve erdemli kişileri Tanrının önceden tahmin edici istenci ile uyum içinde görünen herşey uğruna çalışmaya götüren, ve gene de Tanrının arkadan gelen gizli ve belirleyici istenci yoluyla edimsel olarak ortaya çıkan herşeyden hoşnutluk duymalarını sağlayan şey budur; çün-

kü kabul ederler ki, eğer evrenin düzenini yeterince anlayabilseydik, onun içimizde en bilge olanların tüm isteklerini çok çok aştığını, ve yalnızca genel olarak herkes için değil ama özel olarak her birimiz için onu olduğundan daha iyi yapmanın olanaksız olduğunu bulurduk—yeter ki herşeyin Yaratıcısına bağlı olalım, yalnızca varlıklarımızın Mimarı ve etker nedeni olarak değil, ama istencimizin bütün hedefi olması gereken ve bizi mutlu kılabilecek tek Efendimiz ve Sonsal Nedenimiz olarak. [§ 134 fin.; pref. § 4a, b; *Theod.* § 278. pref § 4b.]

Ekler

Usun doğru yönetimi ve bilimlerde gerçeklik arayışı için Yöntem Üzerine Söylem (1637)

Yöntem Üzerine Söylem Descartes'ın yayımlanan ilk çalışması ve Avrupa'nın *ilk* felsefi ürünüdür. Fransızca'da yazılan çalışma anonim olarak ilk kez 8 Temmuz 1637'de Leyden'de çıktı. Her üçü de Yöntemin ürünleri olarak sunulan *La Dioptrique*, *Les Météores*, ve *La Géométrie* ile aynı ciltte yayımlandı. Bu üç çalışma aslında Descartes'ın Galileo olayından sonra yayımlamaktan vazgeçtiği *Le Mond*'da bulunan kuramlarının bir bölümünü sunar. *Söylem* bu bilimsel çalışmalara bir tür yöntemsel sunuş olarak tasarlanmıştır ve bütün çalışmanın yaklaşık yedide birini oluşturur.

❖

DESCARTES İÇİN BİR YAŞAMDİZİN

1596, 31 Mart, Touraine, La Haye'de doğdu; aristokrat bir ailenin dördüncü çocuğuydu

1606 Jesuitler'in 1604'te La Flèche'de açtıkları Kraliyet Kolejine gönderildi ve 1614'e dek orada eğitim gördü

1616 Poitiers Üniversitesine girdi ve tüze 'derecesi' aldı

1617-29 Gezilerle geçirdiği "dünyanın kitabı"ndan öğrenme dönemi; ilkin Hollanda'ya gitti

1619 10 Kasım, güney Alman kenti Ulm yakınlarında sıcak bir odada kalırken daha sonra yaşamında dönüm noktası sayacağı düşünü gördü (bu ünlü düş yorgunluk, hazımsızlık, ateş gibi nedenlere bağlıdır ve onun için salt simgesel önemi vardır)

1623 Poitou'da annesinden ona kalan mülkü sattı (27,000 livre) ve geçimini güvence altına alacak düzenlemeler yaptı

1623-25 İtalya gezisi

1628-49 Kendini yalıtmak için Fransa'yı terkederek Hollanda'ya yerleşti.

1629 *Kurallar*'ı yazıya geçirdi (1701'de basıldılar)

1635 Birlikte yaşadığı Hollandalı hizmetçisinden (Helen) bir kızı oldu

1637 *Söylem* Fransızca'da anonim olarak yayımlandı

1640 Çok sevdiği kızını beş yaşında yitirdi; acısının çok derin ve yıkıcı olmuş olduğu söylenir; *Meditasyonlar* yayımlandı (çalışma yedi yıl sonra Fransızca'ya çevrildi)

1642 Ateizm ile suçlandı; Utrecht yerel yetkeleri tarafından mahkum edildi

1643 Bir kez daha mahkum edildi; Prenses Elizabeth ile karşılaştı ve arala-

nında kurulan dostluk geometriden politik bilime, tıptan metafiziğe dek çeşitli konuları tartıştıkları mektuplarla sürdü (Prensesten parasal destek almadı; aslında Prensesin böyle bir olanağı da yoktu)

1644 *Felsefenin İlkeleri* Amsterdam'da yayımlandı (Elizabeth'e adanmıştır)

1647 *Felsefenin İlkeleri* Fransızca'ya çevrildi; Paris'e gitti ve Pascal ile buluştu; İsveç kraliçesi Kristina Descartes'ın kitaplarını okumaya başladı

1649 *Ruhun Tutkuları* yayımlandı; Kasım ayında Kristina'nın çağrısı üzerine "kışın insanların düşüncelerini donduran" Stokholm'e, "kayalar ve buzlar arasındaki ayıların ülkesi"ne gitti

1650 1 Şubat zatürreye yakalandı ve on gün sonra, 54 yaşında, öldü. Son sözlerinin şunlar olduğu söylenir: "İşte böyle ruhum, ayrılma zamanı geldi"; 1667'de mezarı Paris'e taşındı.

BENEDICTE SPINOZA
(1632-77)

Spinoza Amsterdam'da bir Yahudi topluluğunun üyesi olarak yetiştirildi. Bilimler, diller ve felsefe üzerine çok iyi bir eğitim alan Spinoza 1656'da topluluğun yetkeci yaşlıları gibi düşünmeyi reddettiği için afaroz edildi. (Spinoza Bremen'li Dr. Van den Enden'in öğretmenliği altında Latince öğrendi, doğa bilimleri—fizik, mekanik, kimya, gökbilimi ve fizyoloji—ve felsefe öğrenimi gördü. Bu arada öğretmeninin kızı Clara Marie ile tanıştı ve ona aşık oldu.) Spinoza yaşamını mercek işleyerek kazandı, Almanya'dan gelen felsefe kürsüsü teklifini geri çevirdi, ve ünü küçümsemesine karşın yaygın olarak tanındı ve felsefeciler ve bilim adamları tarafından düzenli olarak ziyaret edildi.

Spinoza da Descartes'ın matematik sevgisini paylaştı, ve evreni bütünlüğü içinde insan düşüncesine açık ussal bir yapı olarak gördü. Politik olarak gününün özgürlük kavgasına etkin olarak katıldı. *İnceleme*'de ve *Törebilim*'de belirttiği, vurguladığı ve uğruna bütün dizgesini geliştirdiği ideali *erdemli insanların eksiksiz devletidir*. Güçlü, erdemli insan yalnızca usun kılavuzluğu altında yaşar ve davranır, ve tüm kötülük bilgisizlikten, yetersiz idealardan doğduğu için, ancak gerçeklik bilinci yoluyla, yeterli ideaların bir bilgisi yoluyla yenilebilir. Böylece erdemli insanın ereği gerçeklik bilincidir, ve yöntemli bir eğitim sonucunda kazanılan entellektüel biçim duygu olarak "Anlıksal Tanrı Sevgisi"dir.

Spinoza ideaları ve özdeği (ya da uzamı) yalnızca tek bir tözün, Tanrı ya da Doğanın, birbirlerinden soyutlanamayacak iki yanı olarak gördü. Felsefenin modern çağda yeniden gelişimi için en etkili girişimlerden birini temsil eden bu görüş bir yandan modern felsefe tarihinde yaşanan en büyük coşkulardan biri ile karşılanırken, öte yandan özellikle İngiliz görgücülerinin ve Alman nihilistlerinin eşit ölçüde yeğin nefret bildirimleri Sinagog kararını anımsatan bir bağnazlığı sergilediler. Spinoza'nın gerçek değerini ve önemini anlayanlar ilkin Alman idealistleri ve sanatçıları oldu. Goethe'den Fichte ve Schelling'e sanatçı ve felsefeciler Spinoza'da bilimsel düşünce, felsefe ve politik özgürlük davasına, kısaca Avrupa'nın entellektüel evrimine yüzyıllar kazandıran bir ilerlemeyi görürken, Hegel ise Spinoza'nın değerini "ya Spinoza, ya da felsefesizlik" düzeyinde kabul etti.

Spinoza 21 Şubat 1677'de Lahey'de öldü ve *Törebilim* aynı yılın Aralık ayında basıldı. Yaşamının son aylarında politik bir inceleme, *Tractatus Politicus* üzerinde çalışıyordu.

Ölümünden sonra yayımlanan *Opera posthuma*'da şu çalışmaları kapsanır:

Törebilim *Ethica ordine geometrica demonstrata*
Politik İnceleme *Tractatus politicus*
Anlığın Düzeltilmesi Üzerine İnceleme *Tractatus de intellectus emendationes*
Mektuplar *Epistolae*
İbrani Dilinin Gramerinin Özeti *Compendiumgrammatices liguae hebraeae*

1662 gibi bir tarihte bitmeden bırakılan *Tractatus de intellectus emendationes*/ *Anlağın Düzeltilmesi Üzerine İnceleme* Spinoza'nın *Törebilim*'den çok daha önce yazmaya başladığı ve—yayımcıların ekledikleri nottan, ve ayrıca Spinoza'nın kendi dipnotlarından anlaşılacağı gibi—Spinoza'nın tamamlamayı istediği bir çalışmadır. Descartes'ın *Söylem*'i gibi bir yaşamöyküsü havasıyla başlar ve yöntem sorunlarının irdelemesiyle sürer.

❖

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ
(1646-1716)

Bir felsefeci ve matematikçi olan Leibniz özellikle ayrışımlı ve tümlev kalkülüsü (*differential and integral calculus*) geliştirmesi ile bilinir.

Başlıca Çalışmaları
De Arte Combinatoria ('Bileşim Sanatı Üzerine'), 1666
Hypothesis Physica Nova ('Yeni Fiziksel Önsav'), 1671
Discours de métaphysique ('Metafizik Üzerine Söylem'), 1686
(kavramların kalkülüsü üzerine yayımlanmamış elyazmaları, yklş. 1690)
Nouveaux Essais sur L'entendement humaine ('İnsan Anlağı Üzerine Yeni Denemeler'), 1705
Théodicée ('Theodezi'), 1710
Monadologia ('Monadoloj'), 1714

LEIBNIZ İÇİN KISA BIR ZAMANDİZİN

1646 1 Temmuz, Leipzig'de doğdu
1661 Leipzig Üniversitesine girdi (bir tüze öğrencisi olarak)
1663 Bitirme savı *De Principio Individui* ('Bireyselin İlkesi Üzerine')
1667 Boineburg Baronunun hizmetine girdi
1672-1676, Paris'te yaşadı (Malebranche, Arnauld, Huygens ile karşılaştı)
1675 ayrışımlı/tümlev kalkülüsün temellerini attı
1676 Hannover Dükünün hizmetine girdi; hidrolik presler, yeldeğirmenleri, lambalar, denizaltılar, saatler, arabalar, su pompaları, ikili sayı dizgesi üzerine çalıştı; ayrışımlı kalkülüsünün bir açımlaması olan *Nova Methodus Pro Maximus et Minimus* ('En Büyük ve En Küçük İçin Yeni Yöntem') yayımlandı.

1685 Brunswick Konutu için tarihçilik görevini üstlendi
1691 Wolfenbuettel'de kütüphaneci olarak atandı
1700 Paris'te *Paris Académie des Sciences* yabancı üyesi oldu
1711 Rus Çarı Büyük Peter ile karşılaştı
1716 14 Kasım, Hannover'de öldü

❖

Berlin'de *Akademie der Wissenschaften* kurucusu olan Leibniz başlıca çalışmalarını Fransızca'da yazdı, ama Alman dilininin bilimsel düşüncenin alanında kullanılmasını desteklemekten vazgeçmedi. Leibniz temel felsefi ilkeler ve düşünceler üzerine geniş bilgisi ile tanınır: Gerçeklik, zorunlu ve olumsal gerçeklikler, olanaklı evrenler, yeterli neden ilkesi (e.d. hiçbirşey nedensiz olamaz), önceden-saptanmış uyum ilkesi (e.d. Tanrı evreni karşılık düşen ansal ve fiziksel olayların eşzamanlı olacağı bir yolda yarattı), ve çelişmeme ilkesi (e.d. bir çelişki türetilebilen her önerme yanlıştır). Leibniz ayrıca uslamlama ilkelerinin biçimsel bir simgesel dizgeye, bir tür düşünce matematiğine indirgenebileceği görüşünü de geliştirdi. Leibniz'in *Allgemeine Schriften und Briefe*'si (Toplu Yazılar ve Mektuplar) 1923'ten bu yana şu sınıflama altında yayımlanmaktadır: 1) Politik ve Diplomatik Mektuplar; 2) Felsefi Mektuplar; 3) Matematiksel, Bilimsel ve Uygulayımsal Mektuplar; 4) Politik Yazılar; 5) Tarihsel Yazılar; 6) Felsefi Yazılar; 7) Matematiksel, Bilimsel ve Uygulayımsal Yazılar.

❖

Descartes (*Söylem*) ve Leibniz (*Monadoloji*) metinlerinden birkaç sözcük

açık ve seçik *claire et distincte*
ağırlık *pesanteur*
anlak *entendement*
anlık *esprit*
arkitektonik, mimari *architectoniques*
beden, cisim *corps*
belit *axiom* (Leib. § 35): tanıtlanamayan ve tanıtlanması gerekmeyen bir birincil ilke
beü *figure*
bildirim *énonciation*
bileşik *composé*
bilgi *connaissance*
bulanık *obscur*
çözümleme *analyse*
damarlar
—**ana toplardamar** *la veine cave*
—**atıcı toplardamar** *la veine arterieuse*, (*akciğer atardamarı—akciğere kirli kan*)
—**büyük atardamar** *la grande artère*
—**toplayıcı atardamar** *l'artère veineuse*, (*akciğer toplardamarı—akciğerden temiz kan*)
dayanç *patience*
değişki *affection*
deneyim *expérience*. Descartes sözcüğü sık sık *deney* ya da *gözlem* anlamında kullanır.
dizi *series*
doğal ışık *lumiére naturelle*
doğal us *raison naturelle*
doğru, doğruluk bkz. **gerçek, gerçeklik**
doluluk *plein* (Lat. *plenum*)
duyu *sens*
duyunç *conscience*
düşlem *fantaisie*
düşünce *pensée*
düşünüyorum, öyleyse varım *je pense, donc je suis*
düzeneksel *mecanique*
düzgü, temel ilke *maxime*
eksiksiz *parfait*
eksiksizlik *perfection*
entelekhi *entéléchie* Aristoteles'in felsefesinde gizilliğe karşıt olarak edimsellik; sonsal neden içeren ya da sonsal nedeni edimselleştiren birşey. Leibniz'de, Mon. § 18, belli bir eksiksizlik kapsayan birşey.
evren, dünya *monde*
gerçek/doğru *vrai*

gerçeklik/doğruluk *vérité*. (Leibn. § 33: *zorunlu gerçeklik* daha yalın gerçeklik ve dilşüncelere ayrıştırılabilir ve böylece nedeni çözümleme yoluyla bulunabilir; *us* (lamlama) *gerçeklikleri* zorunlu gerçekliklerdir ve karşıtları olanaksızdır. *Olgu gerçeklikleri* ise olumsaldır ve karşıtları olanaklıdır.

gerçeklik arayışı *recherche de la vérité*

görgül *empirique* deneyim ile ilgili, deneyimsel

görüngü *apparence*

gözecik hücre

hayvan özsuları *esprits animaux*

ilinek *accidens*

imgelem *imagination*

inanca *assurance*

inanca vermek *assurer*

inanç *foi, croyance*

insanlığın genel iyiliğine (*le bien général de tous les hommes*) **katkıda bulunma yükümlülüğü**

isteme *appetition* (Leib. § 15): iç ilkenin bir algıdan bir başkasına geçişi üretme etkinliği

istenç *volonté*

karışık *confus*

karşıçıkış *objection*

kavram *notion*

kayra *grace*

kıpı (ân) *moment*

kılgısal *pratique*

konutlama *postulat*

kurgul *spéculatif*

kurgul bilimler *sciences spéculatives*

kurgul felsefe (Desc.) *philosophie spéculative*, **kılgısal f.** *p. pratique* (*pratique* 'törelliği' imlemiyor)

kuşkucu *sceptique*

meditasyon *méditation*

monad (Leib. § 1) yalın töz

mutluluk *félicité*

olasılık *vraisemblance, probabilité*

olgu *fait*

olgusal *réel*

olumsal *contingent* (Leib. § 33: olumsal gerçekliğin karşıtı olanaklıdır)

örgensel *organique*

öz *essence*

özdeksel şeyler *choses matérielles*

özdeş *identique*

pencere (Leib. § 7) içeri ya da dışarı yol

peklnlik *certitude*

ruh *âme*

sağ duyu *le bon sens* (= *us*)

saltık *absolu*

sayıltı *supposition*

seçik *distinct*

sıkı *rigoureux*

sıra *suite*

sıralama *dénombrement*

sonsal neden *cause finale*

tamalgı *apperception*

tanıt(lama) *démonstration*

tasarım *représentation*

tikel *particulièr*

tin *génie*

toplak *aggregatum*

töz *substance*

tüze *jurisprudence*

us *raison*

uslamlama *raisonnement*

ussal *raisonnable*

uzamlı *étendu*

varoluş *existence*

yeryüzü *terre*

yeterli neden ilkesi *la raison suffisante* (Leib. § 32)

yokluk *néant*

Spinoza'nın *İnceleme*'sinde kullanılan kimi sözcükler

acı *Tristitia*

açgözlülük (tamah) *avaritia*

açık ve seçik *clarus/clare & distinctus/distincte*

algı *perceptionis*

algılamak *percipio*

anımsamak *recordor*

anlak *intellectus*

anlamak *intellego*

anlık *mens/animus*

bağdaşma *convenientia*

bağlaşım, bağlantı *concatenatione*

beden/cisim *corpus*

belirsiz (sınırsız) *indefinitus*

bellt *axioma*

bellek *memoria*

bengilik *aeternitas*

beti *figura*

biçim *forma*

bilgi *cognitio*

bilincinde/bilinçli olmak *conscio*

birey *indivuduum*

birşey *aliquid*

bulanık *vagus*

cisim/beden *corpus*

çaba *conatus*

çıkarsamak, vargılamak *concludo*

deneyim *experientia*

devim *motus*

doğa *natura*

doğrulama/olumlama *affirmatio*

duyu *sensus*

duyumsamak *sentio*

düşünce/düşünme *cogitatio*

düşünmek *cogito*

düzen *ordo*

edimsellik *actualitas*

eğilim *propensio*

eksiksizlik *perfectio*

erek *finis*

etki *effectus*

Ekler

etkilenmek *afficere*
evrensel *universalis*
eylem *actio*
gerçek/doğru *verus*
gerçeklik *veritas*
görmek (bakmak) *contemplor*
güç *potentia*
haz *Laetitia*
hüzün *melancholia*
imge/imgelem *imago/imaginatio*
imgelemek *imaginatur*
iyi *bonus*
karışık *confusus*
kavram *conceptus, notio*
kip *modus*
kötü *malus*
kuşku *dubitatio*
mutluluk *felicitas*
neden *causa/ratio*
nefret *odium*
olanaklı *possibiles*
olgusallık *realitatis*
olumsal *contingens*
olumsuzlama *negatio*
ortadan kaldırmak *tollo*
önerme *Propositio*
önyargı *praejudico*
öz *essentia*
özellik *proprietas*
özgür *libera*
özgürlük *libertas*
pekin *certus*
pekinlik *certitudinem*
saltık *absolulus*
sevgi *amor*
sevinç *gaudium*
simge *signo*
sonlu *finita*
sonsuz *infinitu*
süre *duratio*
şey *res*
Şeylerin Doğası *rerum natura*
tanım *definitio*
tanıt(lama) *demonstratio*
Tanrı *Deus*
tekil/bireysel *singulus*
temel *fundamentum*
terim *term*
tikel *particularis*
toplumsal *socialis*
töz *substantiam*: İnceleme'de bulunmuyor!
tür *species*
us *ratio*
uslamlama *ratiocinatio*
uzam *extensio*
varlık *ens*
yanılgı *error*
yanlışlık *falsitas*
yeterli *adequatus/adequata*
yeti *facultas*
yüklem *attributum*
zorunlu *necessaria*

Çözümleme
(*Söylem*—DESCARTES)

Us Tüm İnsanlarda Yetl/Gizillik Olarak Evrensel 'Eş' Dağılımlıdır 7
Daha 'Büyük' Ussallık Yalnızca Usu Daha Doğru Kullanmaktan Doğar 7
Ussal Büyüklük Usu Doğru Ve Gerçek Olan İçin Kullanmaktır 8
Us Her İnsanda Bütündür [Almaşık: Doğal Ayrımlar: Entellektüel Olarak Aşağı Ve Yukarı Irklar] 8
Felsefecl Ve Blreysel Olumsallık: Descartes'ın Kendisinin Yöntemi Geliştirmesi (Genel Olarak, Blr Felsefeci Olması) Özsel Olarak Bir Talih/Raslantı Sorunudur 8
Ama Her Blrey Eksiksız Bir Us Taşır Ve Onu En Yüksek Noktasına Dek Gellştirebilir 8
Felsefecinin Görüşünde İnsanlığın Tüm Eylem ve Girişimlerinin Değeri Nedir? 8
Felsefe 'İnsan Olarak' İnsan İçin En Yüksek Ve En Önemli Etkinliktir 8
Gerçeklik Arayışı İnsanın İnsan Olarak Yerine Getirebllleceği Blrlcik Özgür, İdeal, Koşulsuz Etkinliktir 8
Bu Söylemde Descartes'ın Amacı Yaşamının Bütün Tablosunu Evrensel Eleştirinin Önüne Sunmak 9
Böylece 'Söylem'in Amacı Yöntemlni Açıklamak Değil 9
La Flêche'de Skolastlk Öğrenim: Gerçeklik/Bilgl Açısından Sonuç Sıfır 9
Akademik/Skolastik Eğitimin Niteliği 10
Felsefeci Yanlış Ve Kötü Bilinç Biçimlerlni De Tanımalıdır 10
Kişi Sürgit Yalnızca Görgül Bilgiler Bellemeyi Kabul Etmemelidir 10
Popüler Eğitim Ve Ekin Doğal Usu Ancak Bozarak Biçlmlendirir 10
Antlk Ekin Değerlendirlliyor 11
Tanrıbilim Değerlendiriliyor 11

Felsefe Tarihi Değerlendiriliyor 12
Başka Bilimler Değerlendiriliyor 12
Ortaçağlarda Tüm Ussal Bilgi Alanında Doğru Hiçbirşey Üretilmedi Mi? 12
Dünyanın Kitabından Öğrenmek 12
Dünya Ekinleri İle Tanışıklık Yerel Bilince Kapalı Ekinsel Göreliliğin Kavranmasına Göltürür 13
Kışın Sıcak Bir Odada Meditasyonlar 13
Anlıksal Yaratıcılık Açısından Bireysel Özerk Çaba Her Zaman Ortaklaşa Çabadan Çok Daha Başarılıdır 13
(Onyedinci Yüzyılın Bozuk Kentleşmeleri Yöntemsiz Ortaklaşa Çabanın Ürünleridir) 14
Bağlantısız, Görgül, Tanıtlamasız 'Bilgiler'le Dolu Bilinç Gerçeklik Açısından Doğal Usun Da Gerisine Düşer 14
Gerçek Bilgi Mantıksal/Yöntemli Bir Bütün Olmalıdır 14
Çocukluk Evresi "Toplumsal Bilincin" Çocukta Usun Özgür Kullanımını Baskılama Evresidir 14
Kurumsal Devrim/Reform Olanaksız Olsa Bile Bireysel Devrim Her Zaman Olanaklıdır 15
Bireysel Bilinç Ve Yaşam Yeni İlkeler Üzerinde Belirlenebilir—15
Ama Toplumsal Bilince Saygısızlık Etmemek Önemlidir: Onunla Uzlaşmanın Yolları Bulunabilir 15
(Descartes Yıkıcı Bir Reformcu Olarak Algılanmamaya Çabalar) 15
Önceden Kazanılan Tüm Görüş Ve İnaçlardan Sıyrılma Kararı Herkese Önerilemez 16
Özbilinç Biçimlenmesinde Tarihsel/Ekinsel Olumsallıklar 16
Kişilik Belirlenimlinde Olumsallık 17
Doğal Bilinçte Bilgi Değil Ama Alışkanlık Egemendir 17
Birey Kalabalıktan Daha Ussaldır (Sürü Düşünmesi Her Zaman Usdışıdır) 17
Ama Descartes Görüşleri Başkalarının Görüşlerine Yeğlenebilir Tek Bir İnsan Bile Bulmayı Başaramıyor 17
Buna Göre Kendini Yönlendirmeyi Kendisi Üstlenmek Zorundadır 17
Şimdi Sorun Üstlenilen Görevin Tasarını Yapmak İçin Ve Erişilebilecek Tüm Bilgiye Erişebilmek İçin Yöntem Geliştirmektir 17
Bu Amaç İçin Skolastik Mantık Yararsız 17
Eskilerin Matematikleri De Yetersiz 17
Çözümsel Geometri Kavramına Doğru 19
Aritmetikte Pekinliğe Küçük Bir Çocuğun Anlağı Bile Erişir 20
Felsefe Yirmiüç Yaşın Perspektifinden Nasıl Görünür? 20
Felsefe Eğitimi Önyargılardan Saltık Olarak Özgür Bir Kafada Olanaklıdır 20
Usun Özgür Eğitimi En Güç Eğitimdir Ve Dayanç Ve Karakter Olgunluğu Gerektirir 20
(İmlem: Boş Bir [illegible]la Felsefecilik Boşluğun Felsefesini Yapar) 20
Geçici Kuşku Dönemi Geçici İnakçılığı Zorunlu Kılar 20
Geçici Törel Dizge: 1) Ilımlılık Ve Uyumluluk 21
Geçici Törel Dizge: 2) Kararlılık: Bir Kez Onaylanan Doğruya Bağlılık 22
Geçici Törel Dizge: 3) Stoacı Öz-Denetim: Hoşnutluk 22
Törel Dizgenin Temeli Ve Ereği: Gerçeklik Uğruna Eğitim Yaşamı 23
Bilgelik Arayışı Erdemin Ve İdeal Yaşamın Oluş Sürecidir 23
Sıcak Odadaki Meditasyonların Ardından Dokuz Yıl Boyunca Dünya Deneyimi 24
Kuşkuculuk Uğruna (Yalancı) Kuşkuculuk, Ve Geçici Kuşkuculuk 24
(Descartes 35 Yaşında Modern Ussalcının İlk Öznel Özgürlük Ülkesi Hollanda'ya Yerleşir) 26
Yöntemli Kuşku Evreleri 26

Doğal Bilincin Gündelik Eylemlnde Pragmatizmin Hiçbir Sınırı Yoktur 28
Gerçeklik Arayışına Başlangıç: Görgül Bilinç Tüm İçerliği İle Reddedilecektir 26
Saltık Kuşkucu Konumun Bildiriml: 26
1) Duyum Reddedlliyor: Duyusal Algı Kendl Alanında Bile Güvenilmezdir 26
2) Us Reddeddiliyor: Sıradan Uslamlamalar Da Koşulsuz Kuşkunun Sınavını Geçemezler 26
3) Bilinç Bütününde Reddediliyor: Doğal Bilinç Düş Görmediğinden Bile Pekin Olamaz 26
Gene De Saltık Kuşkunun Sınavını Geçen Bir Gerçeklik Vardır: 27
Kartezyen Felsefenin İlk İlkesi: Je pense, donc Je suis 27
Songurgular: I: Ben Varım 27
II: Ben Düşünen Bir Tözüm 27
III: Benin Varlığı Hiçbir Özdeksel Şeye Bağımlı Değildir (Anlıksal Doğa Cisimsel Doğadan Ayrıdır) 27
IV: Öyleyse Ben (=Ruh) Ölümsüzdür 27
V: Bu (Ve Tüm) Gerçekliklerin Ölçütü Açıklık Ve Seçiklikleridir 27
VI: Kuşku Duymak Eksikliği Ve Dolayısıyla Eksiksizliği İmler 27
Eksiksiz Bir Varlığın İdeasına (Olanağına) Geçiş 27
VII: Bu İdea Fiziksel Varlıklardan Geliyor Olamaz, Çünkü Bunların Kendileri Eksiklidir 28
Ben Varolan Biricik Varlık Değildir (Solipsizm Yadsınıyor: Eksiksizlik Ve Solipsizm Kavramları Benin Tanrı Olduğu Vargısına Götürecektir) 28
VIII: Eksiksizlik İdeası Ancak Eksiksiz Bir Varlıktan Doğabilir 28
Ben Varolan Biricik Varlık Değildir 28
Öyleyse Eksiksiz Bir Varlık Olmalıdır 28
Tüm Bileşim Bağımlılığı Gerektirir: Ve Bağımlılık Eksikliktir 29
Öyleyse Tanrı Yalın, Bileşimsiz, Ve Saltık Olarak Özerk Olmalıdır 29
Geometrik Tanıtlamaların Açıklığına Karşın Geometrinin Nesneleri Varoluş İçermez 29
(Sürekli Cisim: Uzunluk, Genişlik Ve Derinlikte Uzamlı) 29
Varlıkbilimsel Tanıtlama: Eksiksiz Bir Varlık Bir Eksiksizlik Olan Varoluşu Da İçerir 29
İmgesel/Tasarımsal Düşünme Özdeksel/Duyusal Şeylerin Varoluşunu Doğrular 29
Skolastik İlke: Anlakta Hiçbirşey Yoktur Ki Daha Önce Duyularda Olmamış Olsun 29
Duyuların Kendi Aralarında Güvenilirlik Hiyerarşisi Yoktur 30
Tüm Gerçekliğin Zemini Tanrıdır 30
Doğa Yasalarının İdeallığı (Mantıksallığı) Ve Tanrı 32
Evren Modeli 33
Işık Hızı Sonsuz Olarak Kabul Ediliyor 33
Özdek Ağırlıksız 34
Özdek Parçaları Sürekli Olarak Yeryüzünün Özeğine Doğru Çabalar (Yerçekimi, Kuvvet) 34
Yürek Düzeneğinin Açıklaması 35
Beden: Bir Makine Olarak 41
Hayvanlar, Görgücü Sanının Tersine, Niçin 'Ussal' Olamazlar? [Hume'un "İnceleme"sinde 'Hayvan Usu' Üzerine Bir Bölüm Vardır] 41
Us, Dil, Ve İnsanlar Ve Hayvanlar 42
Özdek Ve Ruh 43
Tüm İnsanlığın Genel İyiliğine Katkıda Bulunma Yükümlülüğü 44
Deneyim 46
Halksal Tartışmaların Yol Açacağı Oyalanmalara Karşı Önlemler 48
Felsefecinin En İyi Eleştirmeni Kendisidir 49

Yorum Hiçbir Zaman Özgün Olanı Yansıtamaz, Ama Ancak Başkalaştırır 49
Aristoteles'In Kuramsal Doğa Bilgisi Ve Modern Görgül Doğal Bilgisi Karşılaştırılıyor 50
Büyük Bir Felsefeciyi İzleyenler Niçin Ondan Daha Başarılı Olamazlar? 50
Felsefe Öğreniminde Anadil Kavramaya, Tarzanca İse Papağanlığa Götürür 54
Doğal Us İnakçı Ustan Çok Daha Değerlidlr 54

(*İnceleme*—SPINOZA)

Görgül Yaşamın Boşluğu 55
Toplumsal/Ekinsel Yaşam Erdem Yaşamı Karşısında Bir Aptallık Yaşamı Mıdır? 55
Mutluluk Arayışı Bir Felsefe Gereksinimi İçin Güdü Sağlar Mı? 55
Gerçek Mutluluk Ün, Varsıllık Ve Duyusal Hazlara Bağımlı Değildir 57
Duyusal Hazlar: Doyumları Geçici 58
Ün Peşinde Yaşam 58
Varsıllık Kendinde Kötü Değlldir: Bilim Ve Sanatı Geliştirmek İçin Kullanılabilir (Not 1) 58
Ün Kişisel Bağımsızlığı Ortadan Kaldırır, Bireyi Pragmatik Dalkavukluğa Teslim Eder 58
Bengi Ve Sonsuz Olan İçin Sevgi Özgür, İdeal Sevgidir 59
Varsıllık, Ün ve Duyusal Haz Amaç Değil Ama Araç Olarak İstenebilir 59
Gerçek İyiliğin Ve En Yüksek İyiliğin Doğası 60
İnsan Karakteri İdealleştirilebilir 60
En Yüksek İyilik Evrensel İdeal İnsan Karakterini Ortaklaşa Elde Etmektlr 60
İdeal Karakter Anlığın Ve Doğanın Birliğinin Bilgisidir 60
Spinoza'nın Ereği: İdeal İnsan Karakterine Ya Da Erdeme Tüm İnsanlık İle Birlikte Erişmek 60
İdeal Karakter Ereği Tüm Bllimlerin Geliştirilmesini Gerektirir 60
İdeal İnsanlık Düzeni İçin İnsan Anlağını Geliştirme Ve Uygulayımbiliml Geliştirme Arasında Bir Öncelik Sorunu Var Mıdır? 60
Bilgi Düzeyleri: Dört Algı Türü 61
1) Söylenti Yoluyla Algı (Sanı) 61
2) Raslantısal Deneyim Yoluyla Algı 61
3) Özün Yetersiz Çıkarsaması 62
Özün Yeterli Bilgisi 63
İnsan Doğasının Eksiksizleşme Derecesini Saptamak 63
Gerçeği Saptamanın Yöntemi Kendini Nasıl Aklamalı? 64
Pekinlik Ve Bir Şeyin Öznel Özü (Edimsel Olgusallığın Bilgisi, Yeterli Düşünce) 66
Yöntem Düşüncenin Düşüncesi Midir? 67
Kuşkucu Karakterin Çözümlemesi 69
Kuşkucu Ruh Durumu Üzerine 70
Uydurma İdea 70
Nesnesi Olmayan Bir Algının İrdelemesi 70
Olanaksız, Olanaklı, Zorunlu: Tanımları 70
Yanlış İdea 76
Gerçeklik Ve Olgusallık 76
Yanlışlık Şeyin Kavramında Kapsanmayanın İleri Sürülmesidir 78
Spinoza Evrenselleri Soyutlamalar Olarak Görür 79
Kuşkulu idea 80
Gerçek Kuşkuyu Nesnesi Üretir 80
Kuşkunun Kökeni Açık Ve Seçik Olmayan İdeadır 80

Bellek Ve Unutkanlık: Anlaşılırlık Ve Anlaşılmazlık 81
'Kendinin Nedeni' Olan Şey Ancak Özü Yoluyla Anlaşılabilir 84
Tanımın Mantığı 84
Tüm İdealar Fiziksel Şeylerden Çıkarsanır 86
Yöntem Anlayışı İçin Düşünme Yetisinin Doğasını Anlamak Gerekir 88
Anlağın (Usun) Özellikleri 88
Kavram Ve Tasarım Ayrımı: Saltık Ve Sonsuz: Görell Ve Sonlu 88

DİZİN

(*Söylem*—DESCARTES)

açık ve seçik 27
ağırlık 34
ahlak 11
alışkanlık 17
anlak 18, 24, 30
anlıksal doğa 29
Aristoteles 50
Aritmetik 20
ateş 34
beden 27; bir makine 41
Ben 27
bildirilmiş gerçeklikler 11
bitkisel ya da duyusal ruh 35
Cebir 17, 19s
cisim 29
cisimsel doğa 29
çoğunluğun sesi 17
deneyim 12s, 54
Devlet 15, 18, 44
din 14, 21, 44
Doğa yasaları ile özdeş olan Mekanik yasaları 40
doğal ışık 13
doğal us 54
doğası yalnızca düşünmek olan bir töz 27
duygu [*affection*] 23
duyu 19, 30
duyusal şeyler 29
dünyanın büyük kitabı 12s
diş 27, 30s
dişlem 41
düşünüyorum öyleyse varım 27
eksiksiz bir Varlık ideası 28
eksiksizlik 27s
eleştirmen 49
erdem 10
evren 33
felsefe 10, 12, 17, 20, 23, 27
Felsefeciler 8, 13, 16, 23, 50
fizik 44, 48, 52
Geometri 26
Geometriciler 29
Geometrik Çözümleme 17, 19
gerçeklik 17
gerçeklik uğruna arayış 8, 19, 26, 51
halk dili 55
hayvan özsuları 40
hayvanlarda ruh 42
hayvanların usları yoktur 42
ışık 33
ilk nedenler 46
imgelem 18s, 29s
inanç gerçeklikleri [*vérités de la foi*] 24
istenç 22, 24
kaos 33s
karşıçıkışlar 49, 53
karşıtlıklar 49
kavram 32
kılgısal felsefe 45
Kinikler 12
kurgul bilimler 44
kurgul felsefe 45
kuşku 9, 24, 26s
kuşkucular 24
kültürlüler [*gens de lettres*] 25
Latince 54
Lully 17
makine 41
Mantık 17s
Matematik 11, 19
matematikçiler 19
Meteorlar 53
Okullar 15, 28s, 33, 49
olasılık 51
otomatlar 41
önerme 27
özdek 33s, 43
özdeksel şeyler 27, 29
pekinlik 11, 20, 27
reform 15
reformasyon 16
ruh 27, 29
sayıltılar 53
sağ duyu 7, 55
sokak felsefesi 25
Söylem 9, 51
Sparta 14
şiir 10
talih 22s
tanıtlama 19
Tanrı 23, 28s
tanrıbilim 10s
Tanrının ve ruhlarının varoluşu 30
tasım 17
tıp 45, 55
tüm bileşim bağımlılığı tanıtlar 29
tüm insanlığın genel iyiliği 45
us 7, 13, 23, 31, 54
ussal bir ruh 35, 43
ustan yoksun hayvanlar 35, 41
uzam 29
uzay 29
tin 47, 52
Yöntem 7ss, 17s, 23, 44
zorunluğu erdeme çevirmek 23

DİZİN
(*İnceleme*—SPİNOZA)

Ahlak Felsefesi 60
aldatıcı bir Tanrı olduğu sayıltısı 80
algı türleri 61
Anlak 88; tanımı 88
belitler 84
bellek 81
bilimler 61
bilimlerde hedefimiz 61
duyum 63
duyusal hazlar 58
eksiksiz ya da eksik 60
en yüksek iyilik 60
Euklides 63
evrensel belitler 84
evrenseller 79
gerçek buluş yöntemi 84
Gerçek idea 65, 69
gerçek iyilik 60
gerçek ve yanlış arasındaki ayrım 77
gerçeklik 68
idea vera 65
ideanın ideası 67
ilinekler 64
imgelem 81; ve anlak 83
iyilik ve kötülük terimleri göreli 60
kendinin nedeni 84
kuşku 70, 80, 81
kuşkucu 69
kuşkulu idea 80
Mekanik bilimi 60
mutluluk 59
nesnel öz [*essentia formalis*] 65
olanaklı 71
olanaksız 70
özdeş öz [*essentia objectiva*] 65
pekinlik 66, 88
soyutlamalar 84
söylentiden bilgimiz 64
sözcükler 83
Stoacılar 78
Tanrı 71
tanım 84s
Tıp bilimi 60
unutkanlık 81
uydurma bir idea 70
uzam 83
üç 58
varsıllık 58
yanlış idea 76
yanlışlık 78
yaşam kuralları 61
yöntem 64, 66s
zorunlu 70

DİZİN
(*Monadoloji*—LEIBNIZ)

Algı 93
Anlık 96
başat bir entelekî 103
Bayle 93, 100
Bellek 95
Ben 96
Bilgi 99
Bilinç 93
Birincil İlkeler 96
çelişki ilkesi 96
çözümleme 96
Descartes 98, 104
dirimli bir varlık 101
Doğa ve sanat 102
eksiksizlik 97
En Yüksek Töz 97
entelekiler 93s, 99, 103
etken nedenler 104
evren 99
Güç 99
hayvan 101
Hermolaus Barbarus 99
Hippokrates 101
istek [*l'appétit*] 93
isteme [*Appétition*] 93
istenç 99
kaos 102s
Kartezyenler 93
metamorfoz 103
metempsikosis 103
Monad 91; doğanın gerçek atomları 91
Olgu Gerçeklikleri 96
olumsal gerçeklikler 97
ön-oluşum 103
önceden-saptanmış uyum 104
Özdeş Önermeler 96
Poiret 98
Ruh 94, 103
ruh-göçü 103
sonsal nedenler 104
tamalgı 93
Tanrı 97
Tanrı Kenti 106
Tanrının varoluşu 98
tanrısal makine ya da doğal otomat 102
töz 97
us, uslamlama 96
Uslamlama Gerçeklikleri 96
Ussal Ruh 96, 105
yalın töz 91
yeterli neden ilkesi 96
Zorunlu Gerçeklikler 98

İdea Yayınevi Kitapları

(1998 NİSAN)

1	**Eros Ve Uygarlık** (RUHBİLİM; FELSEFE)	MARCUSE
2	**Platon** (FELSEFE)	COPLESTON
3	**Hegel** (FELSEFE)	COPLESTON
4	**Sokrates** (FELSEFE)	COPLESTON
5	**Spinoza** (FELSEFE)	COPLESTON
6	**Tinin Görüngübilimi** (FELSEFE)	HEGEL
7	**Aristoteles** (FELSEFE)	COPLESTON
8	**Descartes** (FELSEFE)	COPLESTON
9	**Tek Boyutlu İnsan** (FELSEFE)	MARCUSE
10	**Aydınlanma** (FELSEFE)	COPLESTON
11	**Kant** (FELSEFE)	COPLESTON
12	**Alman İdealizmi** (FELSEFE)	COPLESTON
13	**Us ve Devrim** (FELSEFE; TOPLUMBİLİMİ)	MARCUSE
14	**Helenistik Felsefe** (FELSEFE)	COPLESTON
16	**Mantık Bilimi** (T-A) (FELSEFE)	HEGEL
17	**Felsefe Tarihi** (FELSEFE)	SAHAKIAN
20	**Ruhbilimin Öncüleri** (RUHBİLİM)	FANCHER
22	**Arı Usun Eleştirisi** (FELSEFE)	KANT
23	**Modern Alman Felsefesi** (FELSEFE)	BUBNER
24	**Modern Fransız Felsefesi** (FELSEFE)	DESCOMBES
26	**Orta Çağların Tini** (TARİH)	ARTZ
32	**Törebilim** (T-L) (FELSEFE)	SPINOZA
34	**İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme** (T-İ) (GÖRGÜCÜLÜK)	HUME
38	**İnsanı Anlamak I** (FELSEFE)	KAUFMANN
39	**Özdek ve Devim** (T-İ) [T→52] (DOĞABİLİM; FELSEFE)	MAXWELL
40	**Söylem • Kurallar • Meditasyonlar** (T-F) [T→44], (T-L), (T-L) (FELSEFE)	DESCARTES
41	**Nihilizm ve Materyalizm** (FELSEFE)	COPLESTON
42	**Leibniz** (FELSEFE)	COPLESTON
43	**İnsanı Anlamlamak II** (NİHİLİZM; VAROLUŞÇULUK)	KAUFMANN
*44	**Söylem • İnceleme • Monadoloji** [Söylem T-F→40] (FELSEFE)	DESCARTES•SPINOZA•LEIBNIZ
*45	**Savunma • Fedon** (FELSEFE)	PLATON
*46	**7. Mektup • Dion** (FELSEFE; TARİH)	PLATON • PLUTARK
*47	**Hegel Üzerine Yorumlar I** (YORUM)	KAUFMANN • AVINERI
48	**Estetik Boyut** (FELSEFE)	MARCUSE
*50	**Doğa Felsefesi I - Mekanik** (FELSEFE)	HEGEL
*51	**Doğal Felsefenin Matematiksel İlkeleri (Seçmeler)** (DOĞABİLİM)	NEWTON
*52	**Özdek ve Devim** [T-İ→39] (DOĞABİLİM)	MAXWELL
*53	**Özel ve Genel Görelilik Kuramı** (DOĞABİLİM)	EINSTEIN
*54	**Uzay, Zaman, Özdek I** (DOĞABİLİM)	MAXWELL•EINSTEIN•SCHRÖDINGER•BORN
*55	**Kurallar•Meditasyonlar** [T-L→40] (FELSEFE)	DESCARTES
56	**Kapalı Dünyadan Sonsuz Evrene** (FELSEFE)	KOYRÉ
57	**Özel Görelilik Kuramı** (FİZİK)	BOHM

(T-L) TÜRKÇE-LATİNCE (T-F) TÜRKÇE-FRANSIZCA (T-A) TÜRKÇE-ALMANCA
(T-İ) TÜRKÇE-İNGİLİZCE * İDEA GENÇLİK ARŞİVİ [..→No] İKİ DİL/TEK DİL

"Ama en yüksek iyilik başka bireylerle birlikte, eğer olanaklıysa, böyle [eksiksiz, ideal] bir karaktere ulaşmaktır. O karakterin ne olduğunu, e.d. nasıl anlık ve Doğanın bütünü arasında varolan birliğin bilgisi olduğunu yeri geldiğinde göstereceğiz. O zaman uğruna çabaladığım erek budur: böyle bir karakteri kendim için kazanmak, ve birçoklarının ona benimle birlikte erişmeleri için çabalamak. Daha açık bir deyişle, başka birçoklarının benim anladığım gibi anlayabilmesi ve böylelikle anlak ve isteklerinin benim anlak ve isteklerimle bütünüyle anlaşması için çabalamak benim mutluluğumun bir parçasıdır. Böyle bir amaca ulaşabilmek için, ve ayrıca bu karakteri olanaklı en büyük sayının en kolay ve en güvenilir yolla erişebilmesini sağlayacak toplumsal bir düzeni oluşturmak için, Doğayı bizi sözü edilen karaktere ulaştıracak denli anlamak zorunludur."

Spinoza
"İnceleme"

idea

İDEA 44/2 FELSEFE

Söylem İnceleme Monadoloji
9 789753 970518